karl marx

KUGELMANN'A MEKTUPLAR

KÖZ YAYINLARI

Birinci baskı : Nisan 1975

KÖZ YAYINLARI
Çatalçeşme Sok. Üretmen İş - Hanı 405
P. K. 40 - BEYAZIT - İSTANBUL

Bu kitap Doğuş Matbaası'nda dizilmiş,
Doyuran Matbaasında basılmıştır.
Numune Mücellithanesinde ciltlenmiştir.
Kapak baskı : Kelebek Matbaası.

KUGELMANN'A MEKTUPLAR

Karl MARX

Çeviren :
İ. Hakkı GÜN

★ KÖZ YAYINLARI

MARX'IN, KUGELMANN'A YAZDIĞI MEKTUPLARIN, RUSÇA ÇEVİRİSİNE V. İ LENİN TARAFINDAN YAZILAN ÖNSÖZ

Alman Sosyal Demokrasisinin haftalık dergisi **Neue Zeit**'de yayınlanan Marx'ın **Kugelmann'a mektupları**'nın tümünü birden böyle ayrı bir kitapçıkta yayınlamaktaki amacımız, Rus kamuoyuna, Marx ve Marxsizmi daha yakından tanıtmaktadır. Tahmin edileceği gibi, yazışmalarında Marx, kişisel sorunlarına oldukça geniş yer vermiş. Bu malzeme, biyograficiler için son derece değerlidir. Fakat kamuoyu ve özellikle Rus işçi sınıfı için, mektupların teorik ve politik malzemeyi kapsayan bölümleri, çok daha ilgi çekicidir. İçinde bulunduğumuz devrimci çağda, Marx'ı işçi hareketi ve dünya politikası ile ilgili bütün sorunlar karşısında, derhal tavır alan bir kişi olarak gözler önüne seren bu malzeme, özellikle önemli ve öğreticidir. **Neue Zeit**'in yazı işleri müdürü «düşünce ve iradeleri, büyük altüstlüklerin şartlarında biçimlenmiş insanları tanıyarak canlanıyoruz» derken çok haklıdır. 1907 yılında, Rus Sosyalistleri için, bu yazılarla tanışmak iki misli zorunludur, çünkü bunlarda bir Sosyalistin genel olarak bugün karşılaştığı sorunlar ve ülkesinin içinde geçmekte olduğu bütün devrimler hakkında çok değerli ve zengin işaretler vardır. Tam şu sıralarda, Rusya bir «büyük altüstlüğün» içindedir. 1860'ların nispeten fırtınalı günlerinde Marx'ın izlediği politika, bugünün Rus devriminde Sosyal Demokratların sık sık örnek aldıkları bir model olmalıdır.

Dolayısıyla, Marx'ın yazılışmalarında özellikle teorik açıdan önemli bölümleri kısaca kaydedeceğiz ve proletaryanın temsilcisi olarak güttüğü devrimci politika üzerinde daha ayrıntılı duracağız.

Marxizmin daha geniş ve derinlemesine anlaşılabilmesi açısından, müstesna bir önemi olan mektup, 11 Temmuz 1868 tarihli olanıdır. Bu mektubunda Marx, vülger ekonomistlere karşı polemik biçimindeki değinmelerle şu değerin «emek» teorisinin **kendi** geliştirdiği biçimini çok açık bir şekilde anlatıyor. Marx'ın değer teorisine karşı, **Kapital**'in az eğitim görmüş okuyucularının kafasında tabii olarak meydana gelen ve işte bu nedenle de «akademik burjuva biliminin» sıradan temsilcilerinin sıkı sıkıya sarıldıkları itirazları Marx bu mektubunda kısa, basit ve dikkate değer bir berraklıkla tahlil ediyor Marx, değer kanununun açıklanmasına varmak için, kendi izlediği ve bizim de izlememiz gereken yolu gösteriyor. En yaygın itirazları ele alarak bize **metodunu** öğretiyor. Değer teorisi gibi, sırf teorik (gibi görünen) ve soyut bir sorun ile «yönetici sınıfın çıkarları» —ki bu çıkarlar «anlaşılmazlığın devamını» gerektirir— arasındaki ilişkiyi çok açık olarak gözler önüne seriyor. Ümit ederiz ki, Marx'ı incelemeye başlayan ve **Kapital**'i okuyacak olan herkes bu mektubu, bilhassa **Kapital**'in en güç olan ilk bölümlerini çalışırken, tekrar tekrar okusun.

Mektupların teorik açıdan özellikle ilgi çekici olan diğer bölümleri, Marx'ın çeşitli yazarların bir değerlendirilmesini yaptığı bölümlerdir. Marx'ın, canlı bir üslûpla yazılmış coşkulu ve bütün büyük ideolojik eğilimlere ve bu eğilimlerin tahiiline olan ilgisini gösteren görüşlerini okurken insan deha sahibi bir düşünürün sözlerini dinlediğini hissediyor. Ditzgen hakkındaki aceleci görüşleri bir yana, Proudhoun'cular hakkındaki görüşleri, okurun özel ilgisini gerektirir. Toplumsal sarsıntı dönemlerinde kendisini

«proletaryanın saflarına» atan, ancak işçi sınıfı görüşlerini anlayamayan ve proletarya örgütü «saflarında» ciddi ve sebatlı bir çalışma yapmak yeteneğinden yoksun, «parlak» burjuva gençliği, onun son derece güçlü bir kaç fiskesi ile teşhir ediliyor.

Burada, sanki dokuz yıl sonra Engels tarafından (Marx'la işbirliği içinde) yazılacak meşhur **Anti-Dühring**'in bir ön habercisi gibi, Dühring hakkında bir görüş var. Bu kitabın (Anti-Dühring) Zederbaum tarafından yapılmış bir Rusça çevirisi var; ne yazık ki içinde yalnızca atlamalar değil, yanlışlıklar da var, sözün kısası kötü bir çeviri. Mektupta, aynı zamanda Ricardo'nun rant teorisine de değinen bir Thünen değerlendirilmesi var. «Ricardo'nun yanlışlarını» (ki **Kapital**'in 1894'te yayınlanan III. cildinde kesinlikle çürütmüştür) Marx daha 1868'de şiddetle reddediyor Bu yanlışlar bugün bile bizim ultra-burjuva ve hatta «kara yüzlüler»den Bay Bulgakov'dan «hemen hemen ortodoks» Maslov'a kadar, revizyonistlerce tekrarlanmaktadır.(*)

Marx'ın Büchner hakkındaki fikirleri ve «vülger materyalizmi» ve Lange'den (akademik burjuva filozofları arasında yaygın bir kaynak) kopya edilen «sathî gevezelikler»i değerlendiriş biçimi de, ayrıca ilgi çekici.

Şimdi de, Marx'ın devrimci politikasına geçelim. Rusya'da bir küçük burjuva Marxizm anlayışı, Sosyal Demokratlar arasında şaşılacak bir rağbet görüyor. Bu anlayışa göre, özel mücadele biçimlerini ve proletaryanın özel sorunlarını içinde bulunduran bir devrimci dönem, hemen hemen kural dışı bir şeydir, öte yandan, bir «anayasa» ve bir «aşırı muhalefet» kuraldır. Şu anda dünyanın hiç bir ülkesinde, Rusya'daki kadar derin bir devrim buhranı yoktur ve hiç bir ülkede (Marxizmi küçülten ve bayağılaştıran) «Marxistler» devrime karşı buradaki kadar şüpheci ve filis-

(*) Kara yüzlüler: Çarlık Rusyasında bir gerici örgüt.

ten bir tavır almazlar. Devrimin özünde bir burjuva devrimi olduğu olgusundan hareketle, burjuvazinin devrimin **itici gücü** olduğu türünden sathî bir sonuca varıyorlar, yani onlara göre, proletaryanın bu devrimdeki görevleri yardımcı niteliktedir ve bağımsız değildir, proletaryanın bu devrime öncülük etmesi imkânsızdır.

Marxizmin bu sathî yorumlarını Marx kendisi, Kugelmann'a mektuplarında mükemmel bir şekilde teşhir ediyor. Burada, 6 Nisan 1866 tarihli bir mektup var. O tarihte Marx, en önemli eserini bitirmiş bulunuyor. Bu mektubu yazmadan on dört yıl önce kendisi zaten 1848 Alman Devriminin nihai değerlendirmesini yapmıştı 1850'de, 1848'de iyice yaklaşan bir sosyalist devrime dair kendi sosyalizan hayalini, kendisi çürütmüş bulunuyordu. Ve 1866'da, yeni politik buhranların gelişmekte olduğunu daha yeni gözlemeye başladığı sıralarda diyordu ki:

> «Bizim filistenler (Alman Liberal burjuvazisini kastediyor) Hapsburgları ve Hohenzollernleri... ortadan kaldıran bir devrim olmadıkça, sonuçta yeni bir Otuz Yıl Savaşının... gelmesinin zorunluluğunu sonunda anlayacaklar mı?»

Yaklaşmakta olan devrimin (Marx'ın beklediği gibi aşağıdan yukarı değil, yukarıdan aşağı olmuştur) burjuvaziyi ve kapitalizmi ortadan kaldıracağına dair hiç bir hayale yer yoktur. Bu sözler bu devrimle yalnızca Prusya ve Avusturya monarşilerinin bertaraf edileceğinin çok açık ve kesin ifadesidir. Bu burjuva devriminin gereğine duyulan inanç ne kadar büyük! Sosyalist hareketin ilerlemesinde burjuva devriminin önemini anlayan proletarya savaşçısının duyduğu devrimci heyecan ne kadar şiddetli!

Üç yıl sonra, Fransa'da Napoleon İmparatorluğunun yıkılışının arifesinde, Marx «çok ilginç bir» sosyal hareketi kaydediyor ve olumlu bir coşkuyla diyor ki:

«Parisliler kendilerini yaklaşmakta olan devrime hazırlamak için, yakın devrimci geçmişlerini düzenli bir şekilde inceliyorlar.»

Bu çalışmada ortaya konan geçmiş sınıf mücadelelerini anlatırken, Marx şu sonuca varıyor:

«Ve böylece tarihin cadı kazanlarının hepsi birden kaynıyor. Bu mertebeye biz (Almanya'dakiler) ne zaman ulaşacağız?»

İşte şüphecilikle zayıflamış, bilgiçlik yüzünden uyuşukluğa gömülmüş, günah çıkartmaya meyilli, devrimden çabucak yorulan, devrimin cenaze törenini ve onun yerine anayasal müeyyideler getirilmesini bir tatili bekler gibi bekleyen Rus Marxist aydınlarının alması gereken bir ders. Proletaryanın teorisyen ve öncüsünden devrime inanmayı, en yakın devrimci hedeflerine sonuna kadar savunmaları için işçi sınıfını teşvik etme yeteneğini kazanmayı ve devrimin geçici gerilemeleri yüzünden yüreksiz hıçkırıklara yer vermeyen sıhhatli düşünceyi öğrenmelidirler.

Marxizmin bilgiçleri sanırlar ki bunlar hep ahlakî gevezelikler, masallar ve gerçekçilik duygusundan yoksunluktur! Hayır baylar, bu devrimci teori ile devrimci politikanın bütünleşmesidir ki aksi halde Marxizm, Brentanoizm, Struvizm ve Sombartizm gibi olurdu. Marx'ın öğretileri, sınıf mücadelesinin teori ve pratiğini bir bütünün ayrılmaz parçaları olarak birbirine bağlamıştır. Ve objektif durumu serinkanlı bir biçimde ortaya koyan teoriyi varolan durumun doğrulaması haline getirerek çarpıtan ve devrimin iniş çıkışlarındaki her geçici gerilemeye çabucak uyum gösterip «devrimci hayalleri» fırlatıp atarak «gerçekçilik» tenekeciliğine sarılan kişi, Marxist değildir.

En barışçı, (Marx'ın dediği gibi) görünüşte «sakin»

ve (Neue Zeit'in dediği gibi) «ümitsiz bir şekilde çamura saplanmış» dönemlerde, Marx yaklaşan devrimi hissedebiliyordu ve proletaryayı ileri devrimci görevlerinin bilincine varmaya **teşvik** ediyordu. Öte yandan, bizim Rus aydınlarımız, tıpkı filistenler gibi, Marx'ı bayağılaştırıyorlar ve en devrimci zamanlarda proletaryaya söz dinler gibi şekilde «akıntıya kapılmayı», moda olan liberal partinin en kararsız elemanlarını korkakça desteklemeyi, yani pasifist politikayı öğretiyorlar.

Marx'ın Komünü değerlendirişi **Kugelmann'a Mektuplar**'ın, şeref tacıdır. Ve bu değerlendirme sağ kanat Rus Sosyal Demokratlarının metoduyla karşılaştırıldığında özellikle değer kazanır. Plekhanov 1905 Aralık ayından sonra «Silaha baş vurmayacaklardı» diye korkakça feryat ederken, kendisini Marx ile karşılaştırmak tevazuunu gösteriyordu. Plekhanov, Marx'ın da 1870 devrimini frenlemeye çalıştığını ima ediyor

Evet, Marx da devrimi frenlemeye çalıştı. Ama bu karşılaştırma ile (ki karşılaştırmayı Plekhanov'un kendisi yapıyor) Marx ile Plekhanov arasında ne derin bir uçurum açılıyor!

1905 Kasım'ında, ilk devrim dalgası zirvesine varmadan bir ay önce, Plekhanov Rus proletaryasını şiddetle uyarmaktan kaçınmakla kalmıyor, aksine, «silâhlanmanın ve silâh kullanmayı öğrenmenin» gerekliliği konusunda kesin sözler söylüyordu. Bununla beraber, bir ay sonra, mücadele alevlendiği zaman, hareketin anlamını, olayların genel akışı içindeki yerini ve daha öncelerdeki mücadele biçimleriyle ilişkisini tahlil etmek için en ufak bir çaba göstermeksizin, aceleyle pişman olmuş bir aydın kisvesine bürünerek feryat etti: «Silâha baş vurmayacaklardı.»

1870 Eylül'ünde, Komün'den altı ay önce, meşhur Enternasyonal Hitabında Marx, Fransız işçilerini kesin bir

dille uyararak, yeni hükümeti devirmek için yapılacak herhangi bir teşebbüsün, vahim bir budalalık olacağını söylemişti. Onda **oylardan sonra değil** fakat aylar önce, «silâha başvurmayın» diyecek bilgelik vardı.

Ve 1871 Martında bu «ümitsiz kavga» (bu kendisinin Eylül Hitabı'ndaki sözleridir) gerçekleşmeye başladığında, Marx'ın tavrı ne oldu? Komün'ü yönetmekte olan düşmanları Proudhou'cu ve Blanqui'cilerin kusurunu söylemek için, bunu bir fırsat mı bildi? (Plekhanov Aralık olaylarını böyle kullanmıştı) Öğrencileri azarlayan okul müdürleri gibi «Ben size söylemiştim, sizi uyarmıştım, romantikliğinizin, devrimci çılgınlığınızın size neye maloldu**ğunu** görüyor musunuz» mu dedi? Kibirli filistenlerin vaizi Plekhanov'un Aralık savaşçıları için «silâha baş vurmayacaklardı» dediği gibi, Komün'lülere vaazlar mı verdi?

Hayır. Kugelmann'a 12 Nisan 1871 tarihli **heyecanlı bir** mektup yazdı. Bu mektubu bütün Rus Sosyal Demokratlarının ve bütün okuma yazma bilen Rus işçisinin evinin duvarında asılı görmek isterdik.

1870 Eylül'ünde, Marx, ayaklanmanın ümitsiz bir çılgınlık olacağını söylemişti, fakat 1871 Nisan'ında, halkın kitle halinde hareketini gördükten sonra, olayı dünya devrimci hareketleri tarihinde bir ileri adım olarak değerlendirdi ve onu büyük olaylara katılan bir adamın dikkati ile ele aldı.

O bunun, bürokratik askerî mekanizmanın sadece sahibini değiştirmek değil, fakat onu yok etmek yolunda bir **teşebbüs** olduğunu söyler. Ve Proudhonist ve Blanquistlerce yönetilen «yiğit» Paris işçilerine gerçekten «şükreder».

«Bu Paris'lilerdeki» diyor, «ne büyük esneklik, ne büyük tarihsel öncülük ve ne büyük fedakârlık gücüymüş... Tarihte benzer büyüklükte bir örnek daha yoktur.»

Kitlelerin tarihsel öncülük gücü; işte Marx'ın herşeyden çok değer verdiği şey. Ah, bizim Rus Sosyal Demokratları Marx'tan, Rus işçi ve köylülerinin 1905 Ekim ve Aralık ayında ortaya koydukları **tarihsel öncülüğü** değerlendirmeyi öğrenebilselerdi!

Başarısızlığı altı ay öncesinden gören bu büyük düşünürün kitlelerin **tarihsel öncülük gücüne** gösterdiği bu saygı, ve öbür cansız, ruhsuz bilgiçin feryadı: «Silâha baş vurmayacaklardı!» Bu ikisi, cennetin dünyaya uzak olduğu kadar, birbirine uzak değil mi?

Kitle mücadelesine bizzat katılan bir kişi gibi, bütün o karakteristik şevk ve heyecanı ile davranan Marx, Londra'da sürgündeyken, «çılgınca cesur» ve «yeri göğü altüst etmeye» hazır Paris'lilerin attıkları ilk adımların eleştirisini yapmaya koyuldu.

Ah, 1906-1907 Rusya'sındaki devrimci romantizmle alay eden, Marxistlerimiz arasındaki bazı «realist» ukalalarımız, Marx'la kimbilir nasıl eğlenirlerdi! «Cenneti altüst etme teşebbüsüne» saygı gösteren, bu **materyalist ve ekonomisti,** bu ütopya düşmanını kimbilir nasıl hakir görürlerdi!

Onun isyancı eğilimi, ütopyacılığı, v.s., vs., ve cenneti altüst eden hareketi değerlendirişi yüzünden, bizimkiler, «kaşkollar içindeki adam»(*) örneği, kimbilir nasıl sel gibi göz yaşı dökecekler, ona tenezzül edip gülümseyecekler ve ondan merhametlerini esirgemeyeceklerdi!

Ama Marx'ta, devrimci mücadelenin daha ileri biçimlerinin **tekniğini** tartışmaya korkan bu tatlı su balıklarının bilgeliği yoktu. Oysa, onun tartıştığı da ayaklanmanın bu «teknik» sorunlarıydı. Savunma mı, hücum mu? diye, sanki askeri operasyonlar Londra çevresinde cereyan ediyor-

(*) Chekhov'un öykülerinden bir karakter. Her mevsimde kaşkollere sarınır ve herhangi bir liberal reform önerisi duyduğunda, «ümiderim sonunda kötü bir şey olmaz» derdi.

muş gibi soruyor ve hücum edilmesi gerektiğine karar veriyor; «Derhal Versailles'a yürümeliydiler...»

Bu satırlar, Mayıs'ın o büyük ve kanlı günlerinden birkaç hafta evvel, 1871 Nisanında yazılmıştı.

«Ümitsiz bir çılgınlıkla» (Eylül 1870) cenneti altüst etmeye başlayan ihtilâlciler, «derhal Versailles'a yürümeliydiler».

1905 Aralık'ında, önceden kazanılmış olan hakların geri alınmasının ilk teşebbüslerine kuvvetle karşı koymak için «silâha baş vurmamalıydılar.»

Hayır, Plekhanov'un kendisini Marx ile karşılaştırması o kadar da boşuna değil!

> Marx «teknik» eleştirisine devamla diyor ki: «İkinci hata: Merkez Komitesi. (Ulusal Muhafızların Merkez Komitesi)... yetkilerini **çok çabuk teslim etti.**

Marx, olgunlaşmamış bir ayaklanmaya karşı **liderleri** uyarabilmişti. Fakat cenneti altüst etmekte olan «proletaryaya» karşı tutumu, bir pratik danışman, Blanqui ve Proudhon'un yanlış teorilerine rağmen **bütün** hareketi **daha ileri bir safhaya** taşımakta olan kitlelerin **hareketine,** sanki bilfiil katılan biri gibiydi.

> «Her ne olursa olsun», diyor Marx, «Paris'te meydana gelen ayaklanma, —eski toplumun kurtları, domuzları ve rezil sokak köpekleri tarafından ezilse bile— Partimizin, Haziran İhtilâlinden beri, en şerefli eylemidir».

Ve Marx, Komün tarafından yapılan hataların bir tekini proletaryadan saklamaksızın, bu «yiğitliğe» bir eser ithaf etti, ki bu eser **bugüne kadar** «cennet» için yapılan mücadelede en iyi rehber olarak hizmet gördü ve liberaller ve radikal «domuzlar» için, korkunç bir umacı oldu.

Plekhanov ise, Aralık'a, neredeyse Kadetlerin(*) incili haline gelen bir eser ithaf etti.

Hayır, Plekhanov'un kendisini Marx ile karşılaştırması o kadar da boşuna değil.

Anlaşılan, Kugelmann Marx'a, bir takım şüphelerini açığa vuran bir mektup yazdı ve durumun ümitsizliğinden sözedip, gerçekçilikle romantikliği karşılaştırdı. —En azından, bir ihtilâl olan Komün'ü, Pariste 13 Haziran 1849'da yapılan barışçı gösteriyle karşılaştırdı.

Marx, derhal Kugelmann'a sert bir konferans veriyor. (17 Nisan 1871 tarihli mektup), şöyle diyor:

> «Eğer mücadele ancak kesinlikle lehte olan şanslarla kabul edilseydi, dünya tarihi şüphesiz çok kolay yapılırdı.»

1870 Eylül'ünde Marx ihtilâlin ümitsiz bir çılgınlık olacağını söylemişti. Fakat «kitleler» bir kere ayaklandıktan sonra Marx onlara bürokratik nasihatlar etmedi, aksine, onlarla beraber yürümek, onlarla beraber mücadelenin sürecini öğrenmek istedi. O, başarı şansını **tam bir kesinlikle** önceden hesap etmeye çalışmanın şarlatanlık ya da ümitsiz bir bilgiçlik olacağını anlamıştı. «Her şeyden önce de» işçi sınıfının kahramanca, fedakârca ve öncülüğü üzerine alarak, dünya tarihini «yapmasına» değer veriyordu. Marx, meseleye başarı şansını önceden «kesin» olarak hesaplayamayanların gözüyle bakıı, «baştan zaten belliydi... silâha baş vurmayacaklardı...» diyen ahlâkçı aydın ve filistenlerin gözüyle değil.

Marx, ümitsiz bir dava için bile olsa, kitlelerin tehlikeli mücadelelerinin tarihte yer aldığı zamanların, bu kitlelerin daha fazla öğrenmesi ve «gelecek» mücadele için eğitilmesinde, «zorunlu» olduğunu biliyordu.

(*) Anayasacı Demokratlar'ın kısaltılmış adı.

Bizim yarı Marxistlerimiz, Marx'tan yalnızca geçmişi değerlendirmeyi öğrenmek için alıntılar yaparlar, ama geleceğe biçim verme yeteneğini kazanmaya hiç çalışmazlar —böyle bir meseleyi **sunuş metodu** onlar için anlaşılmaz ve hatta yabancıdır.— Plekhanov, 1905 Aralık'ından sonra, «frenlemeye başladığında» böyle bir şeyi düşünmedi bile.

Fakat Marx, kendisinin 1870 Eylül'ünde ayaklanmanın ümitsiz bir çılgınlık olduğunu söylediğini bir an bile unutmaksızın, özellikle bu sorunu ortaya attı.

> «Versailles'in burjuva çıyak takımı,» diyor, «Paris'lileri savaşmak ya da mücadele vermeden açlıktan ölmek alternatifleriyle karşı karşıya bıraktılar. İkinci halde, işçi sınıfının hayal kırıklığı şu ya da bu sayıda önderin kaybından **çok daha büyük** bir talihsizlik olacaktı.»

Ve böylece, Marx'ın «Kugelmann'a Mektupları» ile proletaryaya verdiği derslerden çıkarttığımız kısa özeti bitiriyoruz.

Rus işçi sınıfı «cenneti altüst edecek» güçte olduğunu şimdiden ispatlamıştır ve daha bir çok kereler ispat edecektir.

ŞUBAT 1907

London, 9 Grafton Terrace **28 Aralık 1862**
Maitland Park, Haverstock Hill

Sayın Bay,

Bir süre önce, Freiligrath sizden aldığı bir mektubu bana iletti. Daha önce bir cevap yazacaktım, ancak ailemin başına gelen bir takım talihsizlikler, bir süre için yazmamı olanaksız kıldı.

Mektubunuzdan, sizin ve arkadaşlarınızın **«Ekonomi Politik'in Eleştirisi»**ne olan sıcak ilginizi öğrenmek beni çok mutlu kıldı. Basım için son düzeltmeleri yapıp, temiz bir kopyasını hazırlama işi dışında(1) ikinci bölüm yeni bitmiş bulunuyor. Hepsi aşağı yukarı otuz yaprak tutacak. Aslında, Bölüm I'in bir devamı olduğu halde **«Kapital»** adı altında bağımsız olarak çıkacak, **«Ekonomi Politik'in Eleştirisine Katkı»** yalnızca bir alt başlık olarak bulunacak. Gerçekte kitap, yalnızca birinci bölümün üçüncü kesimini oluşturması gereken sorunlar ile, yani «genel olarak sermaye» ile ilgili, dolayısıyla da sermayenin rekabetini ve kredi sistemini içermiyor. Bu cilt İngiliz'lerin deyimi ile **«The Principles of Political Economy»**yi(2) içeriyor.

Bu cilt (birinci bölümüyle birlikte) bir özdür ve şimdiye kadar yazmış olduklarımın temeli üzerine, başkaları tarafından bile (muhtemelen toplumların çeşitli devlet biçimleri ile farklı ekonomik yapıları arasındaki ilişki dışında) kolaylıkla geliştirilebilir.(3)

Çalışmanın bunca gecikmesine,(4) aşağıda anlatacaklarım sebep oldu. Her şeyden önce, 1860'daki Vogt skanda-

lı bir hayli zamanımı aldı, aslında hiç bir değeri olmayan konularda incelemeler yapmak zorunda kaldım, dava açmalar, vs. 1861'de Amerikan İç Savaşı yüzünden başta gelen gelir kaynağım olan **New York Dailly Tribune**'deki(5) işimden oldum. Makalelerimin basımı, o zamandan bu yana durdurulmuş bulunuyor. Böylece, ailemle birlikte sokak ortasında kalmamak için, bir sürü sipariş işini kabule mecbur oldum, şu anda da bu durum sürüyor. «Pratik bir adam» olmaya bile karar verdim, neredeyse önümüzdeki yılın başlarında bir demiryolu bürosunda işe girecektim. Iyi şans mı, kötü şans mı diyeyim? Yazımın kötülüğünden dolayı, işe kabul edilmedim. Gördüğünüz gibi, teorik çalışmalar için çok az zamanım ve sükûnum var. Muhtemelen, aynı nedenler, çalışmanın basıma hazırlanması için gerekli işlemleri, öngördüğümden daha uzun bir süre için geciktirecek.

Yayınlara gelince, ikinci cildi(6) hiç bir durumda Herr Duncker'e vermeyeceğim. Birinci bölümün elyazması kopyaları Aralık 1858'de eline geçti, piyasaya ise Temmuz ya da Ağustos 1859'da çıktı. Çok fazla olmamakla birlikte, Brockhaus'un eseri basacağını ümit ediyorum. Çalışmalarımın genel yönüyle birlikte, Alman yazarlar güruhunun, sövüp-saymanın sorunu çözmediği zamanlarda, kendisine daima başvurarak beni onurlandırdıkları **susuş kumpası**(*) da yayın planımı olumsuz yönde etkileyecek. Elyazmasının temize çekilmiş metni, hazır olur olmaz (Ocak 1863'de başlamak niyetindeyim), Almanya'ya bizzat getireceğim, çünkü yayıncılarla kişisel olarak tartışıldığında, onlarla başa çıkmak daha kolaydır.

Almanca baskısı çıkar çıkmaz, kitabın Fransızca bir baskısının da Paris'te hazırlanması için gereken **her şansa** sahibim. Benim Fransızca basımı hazırlayacak zamanım

(*) La conspiration de silence (Metinde Fransızca).

kesinlikle yok, ayrıca ne kitabın devamını —ki bu sermaye incelemesini sonuçlandıracak olan rekabet ve kredi konularıdır— Almanca yazmaya niyetliyim ve de ilk iki çalışmayı İngiliz kamuoyu için bir tek ciltte toplamak istiyorum. Dışarıdan övgü gelmeden önce, Almanya'daki herhangi bir etkiye bel bağlamamalıyız. Şurası gerçek ki birinci kitapta izlenen sunuş, bugüne kadar pek rastlanmamış bir biçimdeydi. Bunun nedeni, kısmen konunun soyut tabiatında, elimdeki yerin sınırlı olmasında ve çalışmanın amacındadır. Şimdiki bölüm çok daha elle tutulur sorunlarla uğraştığından ötürü, daha kolay anlaşılabilir. Bilimde devrim yapmak amacıyla yapılan bilimsel denemeler hiç bir zaman gerçekten popüler olmazlar. Fakat, bilimsel temeller bir kere atıldıktan sonra popülerleştirmek kolaydır. Zaman fırtınalı bir devreye girdikçe, **bu sorunların** popüler bir biçimde sergilenmesi için gerekli renklendirici unsurlar ve nüanslar tekrar seçilebilir. Öte yandan benim Alman uzmanlardan, yalnızca basit nezaket gereği olarak, çalışmamı bu biçimde tamamıyla görmezlikten gelmeyeceklerini umduğum da bir gerçektir. Buna ek olarak, bu bilimle uzun zaman uğraşmış olan ve bana birinci bölüm hakkındaki tasviplerini abartmalı bir taşkınlıkla **özel** olarak yazan, Almanya'daki Partili arkadaşların, bir eleştiri ya da nüfuz edebildikleri basında küçük bir makale bile yayımlamak için, en ufak bir çaba göstermemiş olduklarını öğrenmek, benim için hiç bir biçimde hoş bir deneyim olmadı. Eğer, bu tutum siyasal bir taktik ise, itiraf etmeliyim ki, bunun sırrına ermek benim için kabil olmamıştır.

Almanya'daki durumla ilgili olarak bana fırsat düştükçe yazarsanız, çok memnun olurum. 1850'den bu yana, hiç kuşku duymadığım bir devrime doğru gidiyoruz.(7)

Hiç de hoş olmamasına rağmen, ilk hareket 1848-49 aptallıklarının bir tekrarı olacaktır. Bununla birlikte, dünya

tarihi böyle yürümektedir ve bu olduğu gibi kabul edilmelidir.

Yeni yıl için en iyi dileklerimle,

K. MARX

1. Görüldüğü gibi kitabın yayımlanma tarihi konusunda, Marx fazlasıyla iyimser gözüküyor. Bilindiği üzere «Das Kapital» bu tarihten ancak beş yıl sonra yayımlanabilmiştir.
2. Ekonomi politik'in ilkeleri,
3. Bu, Marx'ın hayatta olduğu süre içerisinde eserinin II ve III'üncü ciltlerini neden yayımlamamış olduğunu ve bu işi Engels'e bırakmış olmasını açıklayabilecek sebeplerden biridir.
4. Marx Ekonomi Politik'in Eleştirisine Katkı'yı üç yıl önce, 1859'da tamamlayıp yayımlamıştır.
5. Marx, 1851'den beri bu gazeteye yazılar göndermekteydi.
6. Marx, elyazmasını, Ekonomi Politik'in Eleştirisine Katkı'nın II. cildi olarak addediyor.
7. 1850'de Marx, Neue Rheinische Zeitung'da «yeni bir ekonomik krizi izlemek» kaydıyla oluşabilecek bir devrimin kaçınılmaz olacağı görüşünde olduğunu yazmıştı.

Modena Villas, Maitland Park **29 Kasım 1864**
Haverstock Hill, N.W. Londra

Aziz Dost,

Bugün posta ile benim yazdığım **Enternasyonal Emekçi Derneği Beyannamesi**'nin 6 kopyasını alacaksınız.(*) Lütfen, bir kopya Madam Markheim'ya (Falda) ve bir tane de Herr Miquel'e(1), benim en iyi dileklerimle birlikte gönderir misiniz?

Dernek, ya da daha çok Komite önemlidir, zira Londra Sendikalarının liderleri Komite'de bulunuyor ki, bu adamlar Garibaldi'ye(**) o görkemli karşılamayı hazırlayan ve Birleşik Devletler'le savaşı öngören Palmerston planını, St. James Hall'de, »dev mitingleri»(2) ile engelleyen kişilerdir. Parisli işçilerin liderleri de, Komite ile irtibat halindedir.

Geçtiğimiz birkaç yıl içinde, sağlığımın bozuk olmasından ötürü, oldukça eziyet çektim. (örneğin, geçtiğimiz 14 ay içinde şirpençe). Özel durumum ise, annemin ölümüyle elime geçen miras ile biraz düzeldi.

Sanıyorum, önümüzdeki yıl, sermaye üzerine yazdığım kitap (60 yaprak) en sonunda basıma hazır olacak.

Lassalle hareketinden, onun sağlığında neden uzak durduğumu, benim ayrıntılarıyla formüle etmeme gerek

(*) 28 Eylül 1864'de St. Martins Hall, Long Acre, Londra'daki toplumda da kurulan Enternasyonal Emekçi Derneği Açılış Beyannamesi. Marx üye seçildiği Geçici Komite'nin talimatıyla, 7 Kasım'da açıklanan Açılış Beyannamesini kaleme aldı.

(**) Garibaldi İngiltere'yi 1864 Nisan'ında ziyaret etti.

kalmadan siz kolayca anlarsınız. Bununla birlikte, bu durum ölümünden sonra benim kendisini, üstelik yakın arkadaşları da rica ettikten sonra, çığırtkan Karl Blind gibi rezil ayaktakımına karşı savunmamı engellemez.

Korkarım ki, gelecek yıl baharda ya da yaz başında, bir İtalyan-Avusturya-Fransa savaşı çıkacak. Bu, Fransa ve İngiltere'de dikkate değer bir gelişme gösteren harekete, ağır bir yara açabilir.

Sizden yakında haber almak umuduyla,

K. MARX

1. «Komünist Birlik»in eski üyesi. Miquel 1867'de Liberal-Milliyetçi Partinin liderlerinden biri olacak, daha sonra da Prusya hükümetinde bakanlık yapacaktır.
2. Köleci Güney devletleriyle savaş içerisinde bulunan Kuzey devletleri işçileriyle dayanışma halinde olduğunu belirten İngiliz işçilerinin bu mitinginde Marx da hazır bulunmuştu. Mitingde, İngiltere'nin Güneyliler safında girişebileceği muhtemel bir askerî müdahale de işçilerce protesto edildi.

I Modena Villas, Maitland Park **23 Şubat 1865**
Haverstock Hill, London

Aziz Dost,

Çok ilginç olan mektubunuzu dün aldım ve değindiğiniz çeşitli noktaları şimdi cevaplandıracağım.

En başta ,Lassalle'a karşı tutumumu kısaca izah edeceğim. Lassalle'in yürüttüğü ajitasyon kampanyası süresince, kendisiyle aramızdaki ilişkinin kesilmesinin sebepleri şunlardır; 1. Kendi kendini meth edişleri ve palavracılığın yanısıra benim yazılarımı utanmazca çalmaktan sakınmayışı, 2. çünkü, **politik taktiklerini** mahkûm ettim, 3. çünkü kendisine daha ajitasyon kampanyasına başlamadan önce, ona, burada Londra'da görüştüğümüzde, «Prusya devletinin» doğrudan **sosyalist** bir harekete geçebileceğine inanmanın saçmalık olduğunu anlattım.

Mektuplarında (1848'den 1863'e kadar) ve kişisel temaslarımızda daima, tarafımdan temsil edilen partiye bağlanmaktan söz etti. Ancak, (1862 sonunda) küçük oyununu **benimle birlikte** sürdüremiyeceğini anladığı andan itibaren, kendisini bana ve eski partiye **karşı** işçilerin diktatörü olarak ilân etmeye karar verdi. Herşeye rağmen, ben onun bir ajitatör olarak hizmetlerini, kısa hayatının sonuna doğru ajitasyonu bile bana gitgide daha belirsiz karakterde gözüktüğü halde, teslim ederim. Anî ölümü, eski arkadaşlık, Kontes Hatzfeld'den gelen kederli mektuplar, burjuva basınının hayatta olduğu sürece o kadar çok ürktükleri bir kişiye karşı **korkakça küstahlıkları**

nın doğurduğu infial, bütün bunlar beni, sefil Blind'a karşı, ancak Lassalle'in eylemlerinin **muhtevası** ile ilgili olmayan kısa bir demeç yayınlamaya sevketti. (Hatzfeld demeci **Nordstern**'e gönderdi.)

Ben ve Engels, aynı sebeplerden dolayı ve bence tehlikeli olan unsarları bertaraf edebileceğimiz umuduyla, «Sozialdemokrat»(*) da yazmaya karar verdik. (Şimdiye kadar Beyannamenin bir çevirisini ve yazı işlerinin isteği üzerine benim Pdoudhon'un ölümü ile ilgili olarak yazdığım makaleyi yayınladılar). Ve Schweitzer'in bize gazetenin **yazı işleri çalışmalarının tatminkâr bir programını** gönderdikten sonra, isimlerimizin yazı kadrosunda ilânına izin verdik. Bizim için bir diğer garanti de, **«W. Licbknecht»**in yazı kurulunda gayri resmi üye olarak bulunuşu idi.

Bununla birlikte —delillerin de elimize geçmesiyle— kısa zamanda, Lassalle'in partiye **ihanet** ettiği ortaya çıktı. Bismarck ile ciddi bir taahhüde girmişti.(1) (Ve tabii ki, **elinde hiçbir garanti olmaksızın).**

Eylül 1864'ün sonunda (deli Schramm(**) ve Prusyalı polis ajanı Marry ile birlikte) Hamburg'a gidip orada Birmarck'ı, Schlesaig-Holstein'in ilhakına **zorlayacak** ve böylece işçiler adına işbirliğini ilân edecekti, vs. Karşılık olarak Bismarck genel oy hakkı ve bir takım sosyalist şarlatanlıklar vadetti. Ne yazık ki Lassalle bu komediyi sonuna kadar oynayamayacaktı! Hile onu meluncasına komik ve budala bir duruma düşürecek ve bu çeşit bütün teşebbüslere ebediyen bir son verecekti.(***)

(*) Kısa zamanda ortaya çıktı ki, Schweitzer Lassalle'in Bismarck'ı destekleme politikasını sürdürmektedir, böylece Marx ve Engels ile birlikte Liebknecht de gazeteden açıkça çekildi.

(**) Rudolf Schramm.

(***) Bazı «Reichstaf» tartışmaları ile (1870'den sonra) ortaya çıktı ki, Bismarck ve Lassalle görüşmüşler ve mektuplaşmışlar-

Lassalle'in kötü yol tutmasının sebebi, onun tıpkı Herr Miquel tipinde bir **Realpolitiker** oluşuydu, yalnızca daha büyük boyutlarda biçilmişti ve daha büyük amaçlara yönelmişti. (Aklıma gelmişken söyliyeyim), ben uzun zaman önce Miquel'in geleceğini görmüş ve **Nationalverein**(*) in bir küçük **Hanover** avukatına sesini kendi dört duvarı dışında bütün Almanya'ya duyurabilmesi için mükemmel bir bahane sunmasını ve böylece güçlenen «realite»sinin kendi Hanoverinde **Prusya himayesi** altında **«Hanoverli Mirabeau»** rolüyle tekrar reaksiyona geçmesine sebep olması ile izah etmiştim.

Tıpkı Miquel ile şimdiki arkadaşlarının Prusya naibprensince açılan «Yeni devirde», **Nationalverein**(**) ile birleşmek ve «Prusya zirvesi»ne yamanmak için kaptıkları gibi, tıpkı onların **burjuva gururlarını Prusya himayesi** altında geliştirdikleri gibi, Lassalle de Uckermark'ın II. Phil-

dır. Birkaç yıl önce, birbirlerine gönderdikleri mektuplar, Prusya İçişleri Bakanlığının gizli belgeleri arasında keşfedildi. Bunlara göre Lassalle, ciddi bir «sosyal monarşi» ihtimaline ve Bismarck'ı kendisinin yardımı olmadan Alman İmparatorluğunun birliğini asla gerçekleştiremeyeceğine ikna edebileceğine inanıyordu. Schleswig-Holsteln'in «işçiler vasıtasıyla» ilhakı, Lassalle'nin Bismarck ile bir politik ittifakı gerçekleştirme planının bir parçasıydı.

(*) **Nationalverein:** Prusya burjuvazinin bir kısmınca 1859'da kurulan Avusturya hariç bütün Alman devletlerini Prusyanın önderliğinde birleşmesini savunan Millî Birlik. Daha sonra «Nationalverein»in üyeleri Bismarck'ın esas destekçilerinden biri olan Millî Liberal Parti'yi kurdular.

(**) Yani, Bismarck ile uzlaşmaya varmak, Prusya naip prensinin hükümeti, daha önceki on yılın kara gericiliğe göre birazck daha liberal olan bir rejim açmıştı. Eski burjuva muhalefeti bu «yeni devir»i karşılamak ve kendisini Prusya tahakkümüne, onun militarizmine ve bürokrasisine uydurmak için acele ediyordu.

lip'i(*) ile birlikte proletaryanın Marquis Posası(**) rolünü oynamak istiyordu, Bismarck ise bu arada kendisi ile Prusya Krallığı arasında aracı olarak iş görecekti. Zaten o sadece **Nationalverein**'in kibar baylarını taklit ediyordu, onlar Prusya «gericiliği»nden orta sınıfın çıkarları adına aman dilerken, Lassalle Birmarck ile proletaryanın çıkarları adına el sıkıştı. Ancak bu kibar bayların kendilerini mazur gösterecek sebepleri Lassalle'e göre daha fazla idi; zira öteden beri burjuva, burnunun hemen dibindeki çıkarları «realite» kabul etmeye alışkındır ve nitekim bu sınıf her yerde bir uzlaşmaya varmıştır, hatta feodalite ile bile uzlaşmıştır. Oysa işçi sınıfı samimiyetle **devrimci** olmak zorundadır.

Lassalle gibi tiyatrovarî kibirli bir ruh için (bununla birlikte valilik vs. gibi mevkilerle ve küçük hesaplarla satın alınabilecek bir kişi değildi) ne kadar cazip bir düşünce: Doğrudan doğruya proletaryanın çıkarları için Ferdinand Lasalle tarafından yürütülen bir hareket!

Aslında gerçek ekonomik şartların o kadar cahili idi ki, bu tür bir harekete girişmek onun için kritik bir anda verilmiş doğru bir karardı! Öte yandan Alman işçileri, Alman burjuvazisinin 1849-59 gericiliğine katlanmasına ve halkın aptallaşmasına sebep olan faydasız «pratik politika» yüzünden, kendilerini bir sıçrayışta vadedilmiş topraklara götüreceğini müjdeleyen bu sahte kurtarıcıyı selâmlamayacak kadar «demoralize» olmuştu.

Neyse kaldığımız yerden sürdürelim. **Sozialdemokrat**'ın güçlükle kurulmasından sonra açıkça ortaya çıktı ki yaşlı Hatzfeld Lassalle'in vasiyetini uygulamak kararındadır. Wagener (**Kruezzeitung**'un) vasıtasıyla Bismarck

(*) Prusya kralı.

(**) Marquis Posa, Schiller'in bir oyununun kahramanıdır! Zalim Phillip ile yi davasının adilliğine ikna edebileceğine inanıyordu.

ile temas halindedir. **Arbeiterverein (Allgemeinen Deutschen)**'i(*) **Sozialdemokrat**'ı v.s.'yi Bismarck'ın emrine vermiştir. Schleswig-Holstein'ın ilhakı **Sozialdemokrat**'da ilan edilecek, Bismarck'ın patronluğu kabul edilecekti. Ancak, Berlin'de **Sozialdemokrat**'ın yazı kurulunda Liebknecht'in bulunması bu tatlı planının bozulmasına sebep oldu. Engels ve ben gazetenin yayın politikasından, dalkavukça Lassalle geleneğinden ve fırsat düştükçe Bismarck'a cilve yapmasından hiç de memnun olmuyorduk, fakat şüphesiz Hatzfeld'in el altından çevirdiği dolapları ve işçilerin partisinin tamamiyle uzlaşmaya varmasını önleyebilmek için, gazeteden alenen kopmamak çok daha önemli idi. Böylece, özel olarak **Sozialdemokrat**'a yazıp Bismarck'a da ilericilere(2) olduğu gibi muhalefet edilmesi gerektiğini belirttiğimiz halde, felaketi güleryüzle karşıladık. Hatta biz taklitçi züppe Bernhard Becker'in (Lassalle'in vasiyetinde kendisine verilen önemi ciddiye almış) **Enternasyonal Emekçi Derneği**'ne karşı komplolarına dahi tahammül ettik.

Bu arada, Herr Scheitzer'in **Sozialdemokrat**'daki makaleleri gitgide daha çok Bismarck'çı oldu. Kendisine daha evvel yazmıştım ki, ilericiler koalisyon sorununda **korkutulabilirler** fakat **Prusya hükümeti asla** koalisyon kanunlarının tamamiyle ilgasını kabul etmeyecektir. Zira bu bürokratik devlet sisteminde bir gedik açacak, işçilere reşit bir statü verecek, **Gesindeordırnug**'u(**) tahrip edecek, aristokrasinin kırlardaki kırbaçlı rejimini ortadan kaldıracaktır v.s., v.s. Işte buna Bismarck hiçbir zaman izin vermeyecektir, çünkü bu, bir memurlar devleti olan Prusya devletiyle kesinlikle uyuşamaz. Ek olarak şunu da belirttim ki, şayet Konsey koalisyon kanunlarını red-

(*) Alman İşçilerinin Genel Birliği

(**) Usta ve Uşak kanunları

dederse, hükümet bunları muhafaza içln (sosyal sorunların çözümü «daha derin» tedbirler gerektiriyor) gibi büyük lafların arkasına sığınacaktır. Bütün bunlar doğru çıktı. Ve Herr Von Schweitzer ne yaptı? Bismarck lehine bir makale yazdı ve Schulz, Faucher v.s. türünden sonderece küçük insanlara karşı kahramanca hücumlarda bulundu.

Bence Schweitzer ve arkadaşları **iyi niyetli** fakat **Realpclitiker**'ler, «mevcut» şartlara uydurmak ve «real politika»nın bu imtiyazını Herr Miquel ve arkadaşlarının dışarlayıcı kullanımına teslim etmek istemiyorlar. (Bu ikinciler Prusya hükümeti ile içli dışlı olma hakkını kendilerine saklamak ister görünüyorlar.) Biliyorlar ki Prusya'daki (ve dolayısıyla Almanya'nın geri kalan yerlerinde) işçi basının ve işçi hareketinin mevcudiyeti sadece «polisin lutfu» (par la grace de la police) sayesindedir. Böylece şartları olduğu gibi kabul etmek, hükümeti provoke etmemek ve tıpkı bizim Hohenzollern **imparatoruna** «tahammül etmeye» hevesli **cumhuriyetçi real politikacılar** gibi davranmak istiyorlardı.

Bir Real politiker olmadığımdan, Engels'le birlikte **Sozial-Demokrat**'la bütün bağlarımızı koparmayı gerekli saydık ve bu konuda açık bir bildiri neşrettik (umarım yakında bazı gazetelerde okursunuz). Böylelikle şu sırada Prusya'da neden **hiçbirşey** yapamayacağımı anlamış olmalısınız. Hükümet benim Prusya yurttaşlığına geçmemi doğrudan doğruya reddetti. Orada sadece Herr W. Bismarck adlı birinin kabul edebileceği biçimde boş bir **ajitasyon** yapmama izin verilirdi.

Burada **Enternasyonal Dernek** vasıtasıyla yaptığım ajitasyonu ona yüzlerce defa tercih ederim. **Ingiliz** proletaryası üzerindeki tesiri doğrudan ve azami önemdedir. Şim-

di burada, şüphesiz Prusya'dakinden **çok daha farklı bir anlamı** olacak olan **Genel Oy Sorunu** üzerine bir hareket oluşturmaya çalışıyoruz.

Genel olarak **Derneğin** ilerlemesi, burada, Paris'de, Belçika'da İsviçre'de ve İtalya'da **bütün umutlarımızın üzerinde** oldu. Sadece Almanya'da, şüphesiz, Lassalle'in halefleri buna karşı, zira, ilkin önemlerini yitirmekten çılgınca korkuyorlar, ikincisi, benim Almanların **Realpolitik** dedikleri şeye olan açık muhalefetimi biliyorlar. (Almanya'yı bütün medeni ülkelerin bu kadar gerisinde bırakan da hep **gerçekçi** politikadır.)

Bir şilin ödeyen herkes Derneğin üyesi olabildiğine göre kanunları bizimle bir dernek halinde birleşmelerini önlediği için, Fransızlar (keza Belçikalılar) da bu şekilde ferdi üyelik yolunu seçtiğine göre ve Almanya'da da kanuni durumun aynı olduğu göz önüne alınarak Almanya'daki arkadaşlardan bulundukları mahalde küçük dernekler kurmalarını —üye sayısı önemli değil— ve her bir üyenin bir İngiliz üyelik kartı çıkartmasını temin etmelerini istemeye karar verdim İngiliz toplumu **açık** olduğundan, Fransa'da bile bu yönteme hiçbirşey karşı çıkamaz. Siz de çevrenizdekilerle Londra arasında bu yoldan bir temas temin ederseniz memnun olurum.

Reçete için teşekkür ederim. Hayrettir, habis hastalık reçetenin gelişinden üç gün önce tekrar başladı. Böylece reçetenin gelişi tam zamanına rastladı.

Birkaç gün içinde **Beyanname**'nin(*) 24 kopyasını daha size göndereceğim.

Tam şu anda bir arkadaşın gelişiyle yazım durdurulmuş bulunuyor, mektubu hemen göndermek istediğim-

(*) Birinci Enternasyonalin Açılış Beyannamesi

den, mektubunuzdaki diğer noktaların cevaplandırılmasını bir dahaki sefere bırakıyorum.

Dostunuz,

K.M.

(1) 11 Haziran 1863 tarihli mektubunda Engels Marx'a şöyle yazıyor: «Lassalle şu sırada tamamiyle Bismarck hesabına çalışıyor.» W. Liebknecht de Lassalle'in durumunu fark etmiş ve bunu Marx ve Engels'e delilleriyle bildirmişti. 12 veya 13 Mayıs 1863'de Lassalle ve Bismarck ilk defa görüştüler. Lassalle, Bismarck'a burjuvazinin muhalefetine karşı ittifak teklifinde bulundu. Bunun karşılığında istediği; genel seçimler ve devletin üretim kooperatiflerine destek sağlamasıydı. 1864 yazında, Lassalle, Alman İşçileri Genel Kurulunda Prusya'nın Schleswing-Holstein'i ilhakı lehinde konuşmayı kabul etti.

1922 yılında Gustav Mayer tarafından yayınlanan Lassalle-Bismarck arasında cereyan eden yazışmaların metni W. Liebknecht'i tamamen doğrulamıştır.

(2) İlerici Parti 1861 Haziranında kurulmuştu. Parti, Prusya'nın hakimiyeti altında bir Alman Birliği'ni istiyordu. Karşısında bir bakanın sorumlu olacağı Pan-Alman bir Parlamentoyu öneren parti, bir halk ihtilalinden çekindiği için genel seçimler, basın özgürlüğü v.s. gibi temel demokratik reformları desteklemiyordu. 1866'da, savaştan sonra, Bismarck'çı politikayı tasvip etmekte olan, partinin sağ kanadı partiden ayrıldı ve Nasyonal-liberal partinin kuruluşuna katıldı.

I Modene Villas **15 Ocak 1866**
Haverstock Hill, London.

Aziz Dostum,

Yeni yıl için en iyi dilekler ve nazik mektubunuz için en içten teşekkürler.

Bu satırların kısalığı için beni affetmelisiniz, zira şu sıralarda işim başımdan aşkın. Gelecek sefer daha uzun yazacağım.

Size iki kart(1) gönderiyorum. Gelecek mektubumda Mayıs sonunda Cenevre'de yapılacak olan Genel Kongre' de üzerinde tartışılması gereken konulardan bahsedeceğim. Derneğimiz büyük ilerlemeler kaydetti. Şimdiden üç resmi organı var: Londra'daki, **İşçinin savunucusu,** bir tane Brüksel'de, **La Tribune de Peuple**(*) ve bir tane de İsviçre'nin Fransız bölgesinde, **'Journal de l'Assocation Internationale des Travaillaurs, Section de la Suissi Romande**'(**) (Cenevre), bu arada Alman İsviçre bölgesinde, **Der Vorbote**(***) gazetesi J.P. Becker'in sorumlu müdürlüğünde birkaç gün içinde çıkmaya başlayacak. (Arasıra politik veya sosyal yazılar göndermek isterseniz, adresi: 6 Rue du Mole, Cenevre.)

Bugüne kadar **sadece** ücret sorunlarıyla uğraşmış olan ve gerçekten tek önemli örgüt durumunda bulunan

(*) Halkın Kürsüsü
(**) Enternasyonal Emekçi Derneğinin Gazetesi, Latin-İsviçre Şubesi
(***) Haber

İngiliz sendikalarını hareketimize çekmeyi başardık. Onların yardımıyla, genel oy hakkını elde etmek için kurduğumuz **İngiliz Cemiyeti** (merkez komitesinin üyelerinin yarısı, bizim merkez komitesinin üyeleri olan işçilerden oluşuyor) birkaç hafta evvel sadece işçilerin konuştuğu **dev bir miting** yaptılar. **'Times'**ın önde gelen makalelerinin iki gün üst üste konuyla ilgili olduğunu söylesem, etkileri hakkında bir fikir sahibi olursunuz.

Benim kitabıma gelince, temiz kopyasını yazmak için günde oniki saat çalışıyorum. Sanıyorum birinci bölümün elyazması metnini Mart'da Hamburg'a getireceğim ve bu vesileyle sizi görmek fırsatını bulacağım.

Justus von Möser'in halefinin(*) soytarılıkları beni çok eğlendirdi. Onun gibi değerli bir adamın bu kadar değersiz şeylerle tatmin olmak istemesi ne kadar acıklı.

Bürgers'e gelince, şüphesiz iyi niyetli fakat zayıf. Bir yıldan biraz fazla bir süre önce Cologne'daki açık toplantıda (Cologne gazetelerinde okuyabildik) Schulze-Delitzsch'ın sosyal sorunu kesinlikle «çözdüğünü» ve kendisinin Komünizm kargaşasına sadece **benimle olan kişisel dostluğu** sebebiyle girmiş olduğunu ilan etti! Bu tür kamu bildirilerinden sonra, onu bir «dönek»den başka ne olarak addedebilirim?

K. MARX

(*) 1865'de Osnabrück belediye başkanı ve Prusya Landstag'ının üyesi olan Miquel kasdediliyor. Möser da Osnabrück belediye başkanıydı.

(1) Enternasyonal üyelik kartı.

5 Lansell's Place, Margate. **6 Nisan 1866**

Aziz Dost,

Yarından sonra Londra'ya dönüyorum. Doktorum beni, sağlığımın gerçekten **geniş ölçüde düzeldiği** bu deniz kenarına sürgün etti. Fakat işte gene iki aydan fazla bir süre —Şubat-Mart ve Nisan'ın yarısı— tamamiyle kaybedilmiş bulunuyor ve kitabımın bitirilmesi tekrar ertelendi. Sadece bunlar insanı çıldırtmaya yeterli!

Şikayetim çıbandan değil, sirpençedendi. Bu sefer tehlikeliydi. Şüphesiz bunun temelinde «rejime karşı işlediğim(*) suçların» yattığını söylerken çok haklısınız. Geceleri çalışmaya iyice alıştım; gündüzleri etüd ediyor, geceleri yazıyorum. Bu bütün genel ve özel üzüntülerle beraber —sıkı çalıştığım zamanlar— düzenli egzersizi ve perhizi ihmal etmem v.s., kanın bozulması için yeter de artar bile.

Herr Menke'nin «Enternasyonal» için gönderdiği 100 taler'i sizin mektubunuzla aynı anda aldım. Fransız arkadaşlarımın Paris'teki adresleri yanımda değil, fakat eğer Herr Menke arkadaşım C. Kaub'a yazarsa («33 Rue des trois Courounes du Temple») o kendisini Paris komitesinin üyeleriyle, V. Schily'le (Alman) ve Tolain, Fribourg v.s. ile tanıştırabilir.

(*) Kugelman kelime oyunu yapıyor: «rejime karşı işlenen suçlar» aynı zamanda «perhizinize dikkat etmiyorsunuz» anlamına da geliyor.

Almanya'dan gelen haberler fazla sevindirici değil. Prusya, Rusya (ve Bonaparte) tarafından, Avusturya da ikincisi tarafından tazyik ediliyor (ve isteksizce kendini korumaya yöneliyor). Bizim filistenler, Hapsburg'ları ve Hohenzoller'leri (öteki daha küçük bok böceklerinden bahsetmek gereksiz) ortadan kaldıran bir devrim olmadığı takdirde, neticede yeni bir Otuz Yıl Savaşı'nın ve Almanya'nın yeni bir paylaşımının gelmesinin zorunluluğunu sonunda anlayacaklar mı?

İtalya tarafından yapılacak bir hareket Prusya'ya yardımcı olacaktır. Düppel (*) zaferinden sonra gelişen bütün övünmelere rağmen yalnız başına bir Prusya Avusturya'dan kesinlikle daha güçsüzdür. Her halükarda, Benedek Prens Friedrich Karl'dan daha iyi bir generaldir. Avusturya Prusya'yı tek başına barışa zorlayabilir, fakat Prusya Avusturya'ya bunu yapamaz. Prusya'nın başarısı, Bonaparte'ı müdahaleye teşfik edecektir.

Benim bu satırları yazdığım sırada, Bismarck belki tekrar yelkenleri suya indirmiş bulunmaktadır. Fakat bu dahi sürtüşmeyi sadece erteleyecektir. Böyle bir ertelemenin mümkün olduğunu sanırım.

Bu Alman tehlikesi, Bonaparte için olağanüstü iyi şansının bir parçası. Mevkii her bir yandan topa tutulmaktadır. Fakat savaş kendisine bir nekahat devresi bağışlayacaktır.

Bana, özellikle Almanya olayları hakkında acele yazınız.

K.M.

(*) Düppel hakkındaki övünmeler. Schleswig'teki bu tahkim edilmiş köy 1864'de Pens Friedrich Karl komutasındaki prusyalılar tarafından birçok esir ve ganimetle beraber ele geçirilmişti.

Londra **23 Ağustos 1866**

Aziz Dost,

Sayısız dost mektuplarınıza karşılık, benden uzun süre bir ses çıkmayışına kızmış olmalısınız. Fakat içinde bulunduğum olağanüstü şartlardan dolayı beni affetmelisiniz. Uzun süren hastalığım sebebiyle mali durumum kritik bir noktaya ulaştı. Yığılan borçlar zihnime büyük bir yük oluyor ve bana kendimi unutturan çalışmalarım dışında, beni hiçbir iş yapamayacak hale sokuyor. En az 1000 taler borcu, diyelim yüzde 5'den temin etmem gerek. Gerçekten bundan başka hiçbir çıkış yolu göremiyorum. Almanya'dan almakta olduğumu çok sayıda takdir mektuplarına rağmen, nereye başvuracağımı bilemiyorum. Sadece kişisel dostların yardımını kullanabilirim, **resmi** hiçbirşey yapamam. Bu şartlar altında mektup yazmanın son derece zor olduğunu anlayacaksınız.

Amerika ile olan kazançlı ilişkimi yeniden kurmayı hâlâ başaramadım. Kendi hareketleriyle o kadar meşguller ki, burada Avrupa muhabirliğine yapacakları herhangi bir harcama üretimin **«faux frais»**(*) si telakki ediliyor. Bunun çaresini oraya kendim göç etmekle bulabilirim, ancak Avrupa'da kalarak üzerinde uzun yıllardır uğraştığım çalışmamı bitirmeyi görev sayıyorum.

Çalışmanın kendisine gelince, birinci cildin (üç cilt olacak) elyazması metnini Hamburg'a Ekim'den önce ge-

(*) Arızi masraf

tirebileceğimi sanmıyorum. Fiziksel etkilerini duymadan günde birkaç saatten fazla çalışamıyorum ve istemeyerek ama ailemi düşünerek, sağlığımın sınırlarını tamamen iyileşinceye kadar düşünmek zorundayım. Bundan başka, çalışmam olumsuz dış şartlar tarafından da sık sık kesiliyor.

Cenevre Kongresi(*) hazırlıklarına vaktimin önemli bir kısmını ayırmakla beraber, çalışmamı böyle uzun bir kesintiye uğratmam mümkün olmadığı için, ben kendim oraya gidemeyeceğim ve zaten gitmek de istemiyorum. Bence bu yaptığım çalışma, işçi sınıfı için, benim bu gibi Kongre'de kişisel olarak yapabileceğim herhangi birşeyden çok daha önemli.

Bana göre Avrupa'daki uluslararası durum bütünüyle geçici. Özellikle Almanya için olguları oldukları gibi kabullenmeliyiz, yani yeni şartlara uygun bir biçimde ihtilâlci çıkarları savunmalıyız(**). Prusya için ise, Rusya ile olan ilişkilerini gözden geçirip fesh etmek şimdi her zamankinden daha önemlidir.

Dostunuz,

K. MARX

(*) Enternasyonal'in Cenevre Kongresi 3 Eylül'den 8 Eylül 1866'ya kadar sürdü.

(**) Marx, Prusya'nın Avusturya'ya karşı zaferine ve bunu izleyerek kurulan Kuzey Almanya Konferederasyonunu ima ediyor.

I Modena Villas, Maitland Park, Haverstock Hill-Londra **9 Ocak 1866**

Aziz Dost,

Umarım ki, uzun süre mektup yazmamanızdan, benim son mektubuma herhangi bir şekilde gücendiğiniz kanısına varmamam gerek. Umutsuz durumlarda, her insan derdini dökebileceği birine ihtiyaç duyar. Ancak insan bunu sadece özel ve istisnai güven duyduğu insanlara yapar. Sizi temin ederim ki, özel işlerim beni bütün diğer ailevi ve kişisel kaygulardan daha çok endişelendiriyor, zira çalışmamın tamamlanmasına daha çok engel oluyorlar. Dava için çalışacağıma daha pratik işler yapmaya başladığım takdirde, bu duruma hemen yarın bir son verebilirim. Sanıyorum, bu sıkıntıların giderilmesinde **sizin** bir yardımınızın olamamasına üzülüyorsunuz. Şayet böyle ise, bu çok mantıksız bir düşünce olurdu.

Gelelim daha genel konulara. Cenevre'deki birinci Kongre için çok endişeliydim. Bununla beraber, bütünü itibariyle, umduğumdan daha iyi oldu. Fransa, İngiltere ve Amerika'da uyandırdığı etki beklenmedikdi. Benim oraya gitmem mümkün değildi, zaten istemiyordum da, fakat Londra delegasyonu için program yazdım. Programı bile bile, işçileri derhal bir anlaşmaya ve üzerinde ittifak edilmiş bir eyleme götürecek, onları bir sınıf içinde örgütleyecek, sınıf mücadelesinin gereklerini doyuracak ve ona yeni bir hız verecek noktalar üzerinde sınırlayarak

hazırladım(*). Paris'li centilmenlerin kafası en anlamsız Proudhoncu ibarelerle doluydu. Bilim üzerine gevezelik ediyorlar ve hiçbirşey bilmiyorlar. Bütün **devrimci** eylemleri, örneğin, sınıf mücadelesinin bizzat doğurduğu eylemleri, bütün yoğun sosyal hareketleri, dolayısıyle de çalışma günü üzerine konulacak **yasal** sınırlar gibi **siyasal biçimde** yürütülebilecek eylemleri küçük görüyorlardı.

«Hürriyetçilik», hükümete karşı olmak veya otoriteye karşı bireycilik «bahaneleriyle» bu kibar baylar, aslında Proudhon'vari biçimde idealize ederek, malum burjuva bilimini vaaz ettiler! (Oysa, bu adamlar, onaltı yıldız despotizminin en süflisine büyük bir sükunetle katlanmaktadırlar ve hâlâ da katlanıyorlar.) Proudhon muazzam zararlar vermiştir. Onun ütopyaları, sahte eleştirisi ve onlara karşı sahte muhalefeti, önce «parlak gençliği» yani öğrencileri, daha sonra da işçileri, bilhassa farkında olmadan eskinin pisliğine kuvvetle bağlı olan ve lüks işlerde çalışan Paris'li işçileri kendisine çekti ve onları kokuşturdu. (Aslında Proudhon'un kendisi sadece bir filisten ütopyacıdır, oysa Fourier, Owen vs.nin ütopyacılığından yeni dünyanın çağdaş ve hayal gücü yüksek bir anlatımı vardır.) Bu adamlar cahil, boş, geveze, küstah, dogmatik, kibirli ve herşeyi yıkabilecek durumda idiler, zira Kongreye üye sayalarıyla hiçbir şekilde orantılı olmayan bir sayı ile katılmışlardı. Raporumda, isim vermeksizin onlara biraz dokunduracağım.

(*) Cenevre Kongresi Enternasyonal'in genel kurallarını benimsedi. Kongre bunlara ek olarak şu konularda da kararlar aldı; normal çalışma günü, çocuk işçiliğinin kısıtlanması, rasyonel bir eğitim sisteminin getirilmesi, Çarlık Rusyası ile savaşmanın zorunluğu, demokratik bir Polonya'nın tesisi, sendikalar, işbirliği, dolaylı ve dolaysız vergiler, daimi ordular, vs. Cenevre Kongesi ayrıca IWMA'ya bağlı kuruluşlarca işçi istatistiklerinin toplanmasını da kararlaştırdı.

Aynı sıralarda Baltimore'da(1) yapılan Amerikalı işçilerin Kongresi beni çok mutlu etti. Oradaki slogan sermayeye karşı mücadele amacıyla örgütlenme idi ve hayrete şayandır ki, benim Cenevre için hazırladığım isteklerin büyük bir kısmını orada işçiler sağlam içgüdüleriyle kendileri ileri sürdüler.

Burada bizim Merkez Komitesinin canlandırdığı (**quorum magna pars fui**(*) Reform hareketi(2), artık çok büyük ve karşı konulmaz boyutlara ulaşmış bulunuyor. Mesele tabii seyrini izlediğinden, ben bütün bu süre içinde perde arkasında kaldım ve fazla da uğraşmıyorum.

K. MARX

A propos. The Workman bir filisten gazetesidir ve bizimle hiçbir ilişkisi yoktur. **The Commonwelth** bizim adamlarımıza aittir, fakat hali hazırda (kısmen ekonomik kısmen de siyasal sebeplerden dolayı) tamamiyle bir reformist yayın organı haline gelmiştir.

Dr. T. Moilin'in 1865'de Paris'de basılan **Leçons de Médicine Phyciologique**(**) isimli esirini geçenlerde okudum. Yığınla karmaşıklıkları ve haddinden fazla «konskrüksüyon» bulunmasına rağmen, içinde geleneksel terapatiğe yöneltilmiş esaslı eleştiriler var. Kitabı okuyup, ayrıntılı görüşlerinizi bana yazarsanız memnun olurum. Tremaux'nun **De l'origine de tous les êtres, etc**(***) ese-

(*) Virgil'in Aeneid'inden bir alıntı. Benim içinde büyük bir rol oynadığım.

(**) Tıbbi Psikoloji dersleri.

(***) Bütün Organizmaların Kökeni Hakkında, vs.

rini de tavsiye ederim. Dağınık yazılmasına, birçok jeolojik acemilikleri bulunmasına ve edebi-tarihi eleştiri açısından çok zayıf olmasına rağmen, yine de —sadece ve sadece bunun için— Darwin'den sonra bir aşamadır.

(1) Baltimore kongresi 20-25 Ağustos 1866 tarihleri arasında cereyan etti. Sekiz saatlik işgünü için mücadele vermekte olan örgütler ve 59 sendika kongrede temsil edildi.
(2) Seçim Reformu Hareketi

Londra, Cumartesi, 13 Ekim 1866

Aziz Dost,

Size derhal cevap yazmak istediğim ve mektubunuz da postanın gitmesinden biraz önce geldiğinden (ve yarın da günlerden Pazar, mektuplar gitmez) benim el konulan mektubumun özetini birkaç kelimeyle size anlatacağım. (Mektuplara el konulması hiç de hoş değil, zira Herr Bismarck'ı özel işlerimin sırdışı yapmaya hiç de niyetli değilim. Öte yandan, şayet **kendi** politikası hakkındaki görüşlerimi öğrenmek hevesindeyse, doğrudan doğruya bana başvurabilir ve ben de hiç şüphesiz lafımı kendisinden sakınmam.)

Mali durumum, uzun süren hastalığım ve onun icab ettirdiği birçok harcamalar dolayısıyle o kadar kötü bir hale geldi ki **çok yakın** bir gelecekte mali bir buhranla yüzyüze geleceğim, böyle bir durum beni ve ailemi doğrudan etkileyeceği gibi, özellikle Londra gibi insanın «zevahiri kurtarması» gereken bir yerde politik bakımdan da bir yıkım olacak. Size sormak istediğim şu: Bana yüzde 5 veya 6 faizle en az iki yıl vade ile 1000 taler borç verecek bir veya birkaç kişi biliyor musunuz (mesele **hiçbir şekilde aleniyete** dökülmemelidir.) Şimdi aldığım küçük meblağlara yüzde 20 ile 30 arasında faiz ödemekteyim, bu şartlar altında dahi alacaklıları daha fazla bekletemiyorum ve bu yüzden de alacaklılar ile bozuşma ihtimaliyle karşı karşıyayım.

Size yazmış olduğum 23 Ağustos tarihli mektuptan bu yana, hastalığım sürekli olarak nüksediyor, böylece de teorik çalışmam devamlı olarak kesintiye uğruyor. (Enternasyonal dernek için yaptığım pratik çalışmalar ise her zaman sürüyor ve gerçekte bütün derneği benim yönetmem gerektiğinden, bu işler hayli zaman alıyor.) Gelecek ay ilk sahifeleri Meissner'e göndereceğim ve kalanını Hamburg'a kendim getirene kadar da böyle parça parça göndermeye devam edeceğim. Bu vesileyle de her halükarda sizi ziyaret edeceğim.

Başlangıçtaki arzumun hilafına, durumum (aralıksız süren fiziksel ve harici(*) kesintiler) bütün ciltlerin bir arada çıkmasını önlüyor, ilk cilt mecburen tek başına çıkacak. Muhtemelen üç cilt olacak.

Bütün eser şu şekilde bölümlere ayrılmış oluyor:

I. Kitap. **Sermayenin üretim süreci,**

II. Kitap. **Sermayenin Tedavül süreci,**

III. Kitap. **Bir bütün olarak sürecin biçimi,**

IV. Kitap. **Ekonomik teori Tarihine Katkı.**

Birinci cilt ilk iki kitabı kapsamaktadır.

Sanıyorum üçüncü kitap ikinci cildi dolduracak ve dördüncü kitap da üçüncü cildi meydana getirecek.

Birinci kitaba(1) da «abovo»(**) başlamayı zorunlu görüyorum, yani Duncker'in bastığı kitabın bir özeti olan meta ve para üzerine bir bölüm koyacağım. Bunu sadece bütünlüğü sağlamak için zorunlu görüyor değilim, fakat oldukça iyi bir kafaya sahip olan kişiler bile meseleyi tam bir doğrulukla kavramamışlardır ve böyle bir başlangıç olmadığı takdirde ilk sunuşda özellikle **metanın analizinde** birşeyler eksik kalacaktır. Örneğin Lassalle, meseleyi benim geliştiriş biçimimin **entellektüel bir özetini**

(*) Ailevi ve mali sıkıntıların sonucu olarak **vs.**

(**) En baştan (çn)

verdiği varsayılan **Kapital und Arbeit** adlı eserinde büyük acemilikler yapar, bununla beraber onun bu işi, benim çalışmalarımı hiç çekinmeden çok **gayriciddi bir şekilde kendisine mal etmeyi** her zaman yaptığı da bir gerçektir. Bazen, tarihi dökümanların orijinal kaynaklarına inmeye vakit bulamadığımda hafızamda kalanlarla yetinmek zorunda kalıyorum ve bazı «hata»lar yapıyorum. Lassalle da bu «hata»ları olduğu gibi kopye ederken çok gülünç duruma düşüyor. Önsözde Lassalle'in bu kendine mal etme huyundan birkaç kelimeyle bahsedip etmemeye henüz karar vermedim. Nasıl olsa kör takipçilerinin bana utanmazca karşı çıkışları, benim böyle birşey yapmamı meşru kılar.

Şu sıralarda İngiliz sendikalarının Londra Konseyi (sekreteri bizim başkanımız Odger'dir) Enternasyonal Derneğin İngiliz şubesi adını alıp almamayı görüşüyor. Bu gerçekleştiği takdirde, bir anlamda çalışan sınıfın yönetimini elde etmiş olacağız ve hareketi çok ilerilere götürebileceğiz.

Selam
K. MARX

(1) Bu kitap, «Ekonomi Politiğin Eleştirisen Katkı»dır. Berlin 1859.

Londra 25 Ekim 1866

Aziz Dost,

Birkaç satırla,

1. Çabalarınıza teşekkürler(1);

2. Bunu ve daha önceki mektuplarınızı aldım;

3. Benim Engels'le ilişkilerimi yanlış anlıyorsunuz. Kendisi benim en candan dostumdur. Kendisinden **gizli hiçbir şeyim** yoktur. Şayet o olmasaydı uzun zaman önce «bir işte çalışmak zorunda kalacaktım. Dolayısıyle hiçbir şart altında bir üçüncü kişinin benim namıma ona girişimde bulunmasını istemem. Şüphesiz, o da ancak belli sınırlar içinde hareket edebilir.

4. Dr. Jakobi'nin artık çok iyi bir vatandaş haline gelmiş olduğunu işçilerden öğrendim, bu yüzden de artık benim özel şilerimle rahatsız edilmemelidir.

Birşeyler yapılmalı, fakat sizin elinizden gelen herşeyi denediğinizi görüyorum ve dolayısıyle bu meseleyi hallolmuş saymanızı rica ediyorum.

Commonwelth'e yazmıyorum(2)

K.M.

Miquel ve arkadaşları Prusya bakanı olmak için daha uzun süre bekleyebilir.(3)

(1) Marx'a faizle para bulma çabaları.

(2) Kugelmann, Commonwelth'e Jakobi aracılığıyla yazı gönderebileceğini yazmıştı.

(3) Marx yanılıyordu. Miquel Bismarck'ın bakanı oldu.

Londra 18 Şubat 1867

Azizim Kugelmann,

Ilişikteki tekzibin **Zeitung für Norddentschland** da veya reddettikleri takdirde bir başka Hanover gazetesinde çıkmasını temin edebilir misiniz? Bu benim için önemli, zira birkaç hafta içinde Almanya'ya gelmeye gerçekten niyetliyim. Ihbarda Stieber'in kokusu var.

Buradaki bir gazetede hem Ingilizce hem de Fransızca olarak tefrika edilmekte olan Cenevre Kongre'sinin resmi raporunu size birkaç gün içinde göndereceğim. **Commonwelth** gırtlağına kadar «reform hareketine» batmış durumda. Yazı işleri çok kötü ellerde. Hissedarlar olarak müdahale edebileceğimiz halde, şimdilik olduğu gibi devam etmesine izin vermek için sebeplerimiz var.

Şu yakınlarda derneğimiz Monsieur Bonaparte ile çeşitli küçük kavgalara tutuştu. Fazlası gelecek sefere. Lütfen bana Liebknecht'in ne yaptığını ve nerede olduğunu bildiriniz.

K. MARX

[Ilişikteki tekzibin metni]

Zeitung für Norddentschland yazı işlerine

Bana öyle geliyor ki Gazetenizin 5522 No.lu nüshasında, muhtemelen istemeyerek yayınladığınız: «Londra'

da ikamet etmekte olan Dr. Marx öyle görülüyor ki bu mesele («yaklaşmakta» olan Polonya ihtilali) hakkında propaganda yapmak için Kıtaya bir seyahat yapmaya karar vermiştir» şeklindeki haber **ne için** planlandığını bilmediğim bir polis tertibidir.

Londra 18 Şubat 1867

[Bu deklarasyon tamamen yayınlanmadı. Yazı kurulu muhtevası hakkında kısa bir not yayınlamakla yetindi.]

Londra, 10 Haziran 1867

Aziz Dost,

Mektubumun bu kadar gecikmesi beni az veya çok haklı sebeplere dayanabilecek bir «kötü kişi» olma zannı altına kor. Hafifletici sebep olarak Londra'da birkaç günden fazla kalmadığımı söylemekten başka birşey öne süremem. Daha önce Manchester'de Engels'le beraberdim. Ancak muhterem eşiniz ve siz, artık beni, mektup ihmalinin benim için normal bir suç olduğunu bilecek kadar tanıyorsunuz. Bu zaman zarfında, sizinle hergün beraber olduğum zamanlardaki gibiydim. Sizinle Hanover'de geçirdiğim günleri hayat çölünün en güzel ve latif vahaları sayıyorum.

Hamburg'ta hiçbir macera ile karşılaşmadım, sadece bütün ihtiyatlılığıma rağmen, Herr Wilhelm Marr ile tanışmak durumunda kaldım. Kişiliği bakımdan ele aldığımız takdirde, kendisi Lassalle'in hristiyan bir kopyasından ibaret, şüphesiz ondan çok daha değersiz. Ayrıca, benim orada geçirdiğim birkaç gün içinde Herr Niemann oynamaktaydı. Ancak tiyatroya daha az zevkli bir toplumda gitmeyecek kadar sizler tarafından şımartılmıştım. Böylece Herr Niemann'ı kaçırdım.

A propos. Meissner sizin yazmak niyetinde olduğunuz broşürü basmaya hazır. Sizin kendisine sadece el yazması metni göndermeniz ve benim referansımı iletmeniz yeterli. Ayrıntılar için ise sizin ayrıca görüşmeniz gerek.

Hamburg'dan Londra'ya kadarki seyahatim, ilk günün yağmurluca oluşu dışında son derece güzel geçti. Londra'ya varmamıza birkaç saat kala, militarist tavırlarıyla daha önce zaten dikkatimi çekmiş olan bir Alman kızı, aynı akşam Londra'dan Weston-Super-Mare'e bütün bagajları ile beraber gitmek istediğini ve bu işin içinden nasıl çıkacağını kestiremediğini söyledi. Sabbath günü Ingiltere'de kendisine yardım edecek kimsenin olmayışı da durumu güçleştiriyordu. Kız bana Londra'da gitmesi gereken Istasyonun adını gösterdi. Arkadaşları istasyonun adını bir karta yazmışlarmış. Bu, benim de önünden geçeceğim Kuzey-Batı istasyonuydu. Dolayısiyle, iyi bir şövalye gibi, kendisini istasyona bırakmayı teklif ettim. Kabul etti. Derken, Weston-Super-Mare'nin Güney Batı tarafında olduğu, oysa kıza verilen kartta yazılı olan ve benim de yolumun üzerinde olan istasyonunun Kuzey Batıda olduğu aklıma geldi. Kaptana sordum. Ve anlaşıldı ki, kız Londra'nın benim gitmek istediğim yerin tamamiyle başka bir tarafına gitmek zorundadır. Fakat söz vermiştim, felaketi güleryüzle karşılamak zorundaydım. Londra'ya öğleden sonra ikide vardık. **Donna errante**(*)'yi istasyona götürdüm ve öğrendim ki akşam sekizden önce tren hareket etmiyormuş. Artık bir kere işe girişmiştik ve altı saatlik vakti birlikte öldürmek için matmazelle Hyde Park'da dolaşmalar, dondurmacılara gidişler vs. Neticede anlaşıldı ki kızın adı Elizabeth von Puttkammer'dir ve kendisiyle Berlin'de daha yeni birkaç hafta geçirmiş olduğu **Bismarck'ın yeğenidir.** Ailesi «kahraman ordumuz»un eksiklerini şerefli ve gösterişli centilmenlerinin bolluğuyla gideren kız, bütün Ordu Mevcudunu üzerinde taşıyordu. Kız neşeli, tahsilli, fakat aristokrat ve tırnaklarının ucuna kadar siyah-beyazdı(**). Bir «Kızıl»ın eline düşmüş ol-

(*) Gezgin Hanımefendi,
(**) Prusya renkleri,

maktan dolayı hiç şaşırmadı. Ancak ben kendisine **randevumuzun** «kansız geçeceğine» ve kendisini istasyondan «saine et sauve» (sağ salim) uğurlayacağıma dair teminat verdim. Benim Bismarck ile çevirdiğim fitneler Blind veya öteki bayağı demokratlara ne biçim yem olacaktı!

Bugün 14'üncü düzeltilmiş matbaa provasını gönderdim. Bunların büyük bir kısmı Engels'le beraberken elime geçti, kendisi bunlardan olağanüstü bir memnuniyet duydu ve 2 ile 3üncü dışında ötekileri **çok** anlaşılır bir tarzda yazılmış buldu. Basılan yazılarım, özellikle ilk bakışımda benim daima canımı sıktığı için, onun hükmü beni ferahlattı.

Kendisine dostça ve içten kabullerinden dolayı özel teşekkürlerimi nakletmenizi rica ettiğim kıymetli eşinize, diğerlerininkiler kalmadığından ve yenileri de çekilmekte olduğundan, sadece ikinci kızım Laura'nın fotoğrafını gönderiyorum. Engels de kendisinin ve Wolff'un fotoğraflarının yeni kopyalarını gönderecekler. Kendisi yazışmalarımızdan büyük memnuniyet duydu.

Madamchen(*)'e en içten selamlarımla, Eleanor okulda, aksi halde o da eşinize yazardı. Ve şimdi, Adiol

KARL MARX

(*) «Küçük «Hanım» - Kugelmann'ın kızı.

Londra, 13 Temmuz 1867

Aziz Dostum,

Hegel ve **Madamchen** için teşekkürler (**1**).

Şimdi bütün noktaları kısaca cevaplayacağım.

Engels şu sırada Danimarka'da ve bu ay içinde sizi bir günlüğüne ziyaret edecek. **Ad vocem**(*) Engels. Hatırlayacaksınız, **Menke**'nin (yahut da sizin Hanover'deki istatistik büronuzdaki adamın adı her ne ise) benim Duncker tarafından basılan kitabımı çok takdir ettiğini söylemiştiniz. Ben bunu Engels'e **değiştirerek** naklettim ve Menke'nin bana kendisinin **Lage der Arbeitenden Klasse** (**) adlı eserini çok beğendiğini ifade ettiğini söyledim. Bu hile-i şeriyeyi yapışımın sebebi (ki **aynı amaçla** bu tür birçok hile yapmışımdır) Engels'i **1845'den bugüne kadar'ı** kapsayacak ikinci cildi yazmaya **teşvik** etmekti. Neticede, işi, kendisinden bu meseleyi halledeceğine dair bir söz alacak safhaya getirdim. Dolayısıyle şans eseri istatistikçinin adı geçerse, vaziyeti idare edin.

«Karımın seyahati» yapıp yapmayacağı kararlaştırılmamış ve kararlaştırılamayacak bir durumda, zira aynı zamanlarda üç kızımın Bordeaux'ya senyor Lafargue'a gitmesi ayarlanmış durumda.

Paris'e **gitmemenizi** tavsiye ederim. En az altı hafta kalmadığınız takdirde, ki **çok pahalıya patlar,** kalaba-

(*) E' gelince.

(**) İngiltere'de Emekçi sınıfların durumu 1844.

lığın ve Babil karmaşıklığının içinde herhangi birşey çalışmanız imkânsız olur.

Kitabım 50 plakar kadar oluyor. Büyüklüğünü ne kadar yanlış hesaplamış olduğumu görüyorsunuz. Birkaç gün önce **Değerin biçimi,** Bölüm 1, 1'e Ek başlığı altında **Ek**'i Leipzige gönderdim. Bu vesileyle tavsiyeleri için kendilerine teşekkürlerimi sunduğum, bu planın yaratıcısının kim olduğunu biliyorsunuz(*).

Burada keseceğim için özür dilerim. Şimdi tashih yapacağım. Yeni provalar geldi.

K.M.

Gelecek mektubumda Bayan Kugelmann ve Bayan Tenge için üyelik kartları göndereceğim. Bir hanımefendi, Bayan Law, Merkez Konseyimiz üyeliğine terfi etmiş bulunuyor. Pullar için Eleanordan en içten teşekkürler. Fotoğraflar sonra gelecek.

(*) Kugelmann'ın kendisi.

(1) Kugelmann Marx'a kızının bir fotoğrafıyla Hegel'in portresini yollamıştı.

11 Ekim 1867(*)

Azizim Kugelmann,

D'abord(**), gönderdiğiniz iki mektup için en içten teşekkürler. «Zamanınız yazmanıza müsaade ettiği nisbette» sizden sık sık haber almak bana büyük bir zevk veriyor. Sadece karşılıklılık konusunda fazla katı olmamalısınız, zira halihazırda, dörtbir tarafla sürdürmek zorunda olduğum çok çeşitli yazışmalar yüzünden zamanım güç bela yetiyor.

Kitabımdan bahsetmeğe geçmeden, öncelikle birşey söyleyeceğim. Korkarım ki Borkheim, kendisi de istemediği halde epeyce başımı ağrıtacak bir raddede —Cenevre'deki konuşmasını dört dilde Fransızca, Almanca, İngilizce ve Rusça basmakta(***). Ayrıca broşürünü alıntılar-

(*) Birgün önce Marx Engels'e şöyle yazıyordu: «Kugelmann'ın illşikteki mektubu gösteriyor ki, eylem anı gelmektedir. Kitabım hakkında ona benim yazacağımdan çok daha iyisini yazabilirsiniz.»

(**) Herşeyden önce.

(***) Borkheim'in **Cenevre Kongresi Öncesi İncilerim** isimli broşürü kastediliyor. Cenevre'de küçük burjuva pasifistleri ve serbest ticaretin sorumlularınca organize edilen ve Kugelmann'ın da katıldığı Uluslararası Barış ve Özgürlük Konferansı'nda Borkheim, çarlık Rusyasına karşı savaş çağrısı yapan bir söylev vermeye teşebbüs etti. Gürültücü barış savunucuları, kendisinin sonradan bir broşür halinde yayınlamaya karar verdiği konuşmasını tamamlamasını engellediler.

la haddinden fazla yüklemiş, şatafatlı ve tatsız bir giriş ile de süslemiş bulunuyor.

Söz aramızda kalmak şartıyla —ve Parti çıkarı adına— size bütün gerçeği söylemeliyim. Borkheim yetenekli ve hatta **zeki bir adamdır.** Fakat, kalemi eline alınca, aman azizim! Bütün zevk ve incelik kendisini terkediyor. Gerekli ilk bilgiler de beraber. Suratlarını cırlak renkli dövmelerle güzelleştirdiklerini sanan vahşilere benziyor. Bayağılık ve soytarılık kendisini daima tökezletiyor. Hemen her pasajında insiyaki olarak külah ve ziller takınıyor. Bu kadar kendini beğenmiş olmasaydı, basımı önleyebilir ve kendisine de Cenevre'de anlaşılmamakla ne kadar talihli olduğunu, söylevinde sadece birkaç güzel bölümün bulunduğunu açıkça anlatırdım. Öte yandan, Vogt davasında oynadığı rol için ona teşekkür borçluyum ve kendisi benim şahsi dostumdur. Konuşmalarında v.s. de benim fikirlerimi **Kladderadatsch**'a uygun biçimdeki ibarelerle tekrar eder. Düşmanlarım için, benim kitabıma çatmak yerine, beni Herr Borkheim'in budalalıklarından ve şahsiyetçiliğinden sorumlu tutmak güzel bir oyun olacaktır. (Vogt şimdiden **Neue Züricher Zeitung** da konuşmanın gizli yazarının ben olduğumu ima etti.) Böyle bir durum meydana geldiği takdirde, Warnbold v.s. vasıtasıyla gazetelere bu taktiklerin iç yüzünü açıklayan kısa makaleler yazıp, Borkheim'i hiçbir şekilde incitmeksizin, bu kadar farklı görüşleri ancak kasıtlı bir kötü niyetliliğin veya eleştiri kabiliyetinden yoksunluğun birbiriyle özdeşleştirebileceğini dosdoğru söylemeliyiz. Fikirlerimizin Borkheim'in kafasındaki (konuşurken değil, fakat yazarken) şatafatlı ve karışık yansıması, tabiatıyle malum basın gürühuna kitabıma hücum etmek ve hatta dolaylı olarak onu yıpratmak için mükemmel bir bahane olabilir.

Öte yandan, basın, mesele üzerindeki sessizliğini muhafaza ederse —**bunu pek umudetmiyorum,** zira Borkhe-

im ürünlerini gazeteye gönderirken gereken ihtimamı da göstermiş bulunuyor— bu **kutsal sessizliği hiçbir şekilde** bozmayınız.

Şayet Borkheim kişisel dostum olmasaydı, kendisini kamuoyu önünde tekzip ederdim. «Müşkül durumumu» ve aynı zamanda sıkıntımı anlıyorsunuz. Partiyi mümkün olduğu kadar yükseltmek ve **sunuş** tarzıyla bayağıyı dahi zararsız hale getirmek amacıyla, özenle bir kitap yazıp kamuoyuna sunuyorsunuz (belki de bu türden hiçbir çalışma bu kadar güç şartlar altında yapılmamıştır) ve bu sırada, bir Parti üyesi üzerinde soytarı ceketi, külahı ve zilleriyle kendisini sizin yanınıza atıyor ve belki size ve Partiye isabet edecek çürük yumurta ve elmaların atılmasını tahrik ediyor!

Vogt'a(*) karşı Cenevre'deki manevranız beni çok tatmin etti. Kitabımı beğendiğiniz için de mutluyum.

Sorularınıza gelince:

Ernest Jones Irlanda'da **İrlandalılara** bir Parti üyesi olarak hitap edecekti. Yani, orada büyük toprak sahipliği, **İrlanda'daki İngiliz mülkiyeti**'yle karışmış olduğundan büyük toprak sahipliğine **karşı** konuşmak zorundaydı. İngiliz politikacılarının seçim konuşmalarında prensipleri değil, fakat **en kısa vadeli** amacın ne olduğunu aramalısınız.

Peonage ilerde yapılacak bir iş için ödünç vermedir. Bu borçlar sonradan aşırı faizin normal seyrini takip eder. İşçi sadece bütün ömrü boyunca borçlu olmakla, yani alacaklının mecburi işçisi olmakla kalmaz, fakat bu ilişki,

(*) 1867 Eylülünde Barış ve Özgürlük Ligince düzenlenen Cenevre Konferansında, Kugelmann Marx'ın eski düşmanı K. Vogt'a karşı bir konuşma yapmış ve Vogt'u kongrenin başkan yardımcılığına seçtirmemişti. Kugelmann, Marx'ın kendisine yaptığı suçlamalara cevap vermedikçe Vogt'un seçilemeyeceğini söylemişti. Bilindiği gibi Marx, Vogt'u III. Napoléon'un ajanı olmakla suçlamıştı.

borçlunun ailesini ve daha sonraki nesillerini de alacaklının emrine koşmak zorunda bırakır.

Kitabımın ikinci cildinin tamamlanması geniş ölçüde birincisinin başarısına bağlı. Böyle bir başarı İngiltere'de bir yayımcı bulabilmem için zorunlu, aksi takdirde perişan maddi durumum öyle zor ve rahatsız edici kalacak ki, çabucak bitirmek için ne zaman ne de huzur bulabileceğim. Bunlar şüphesiz Herr Meisseur'in bilmesini istemediğim meseleler. Böylece, ikinci cildin çabuk çıkıp çıkmaması, Almanya'daki Partili arkadaşların hünerine ve aktifliklerine kalıyor. Samimi eleştiri —ister dosttan isterse düşmandan gelsin— böyle kapsamlı ve bir ölçüde zor bir çalışmayı okuyup hazmetmek vakit alacağından, ancak belli bir süre sonra beklenebilir. Ancak ani bir başarı sadece sağlam bir eleştiriyle şartlanmış değildir. Meseleyi dobra dobra koyarsak; gürültü patırtı koparmakla, davulun tokmağını hızlı vurmakla da düşman konuşmaya zorlanabilir ve ani başarıya giden yol açılmış olur. Bu sırada önemli olan kitap üzerine birkaç şey söylenmesidir. Ve bunun için bilhassa vakit kaybetmemek gerekir.

Son mektubunuzu Engels'e gönderdim, böylece size gerekli ipuçlarını verebilir. Kendisi kitabım hakkında benim yazabileceğimden daha iyisini yapabilir.

Kıymetli eşinize en sıcak selamlarımı letirim. Birkaç gün içinde kendisine kitabı okumak için bir reçete göndereceğim.

K.M.

1. Cilt konusunda Almanya'da olup bitenlerden beni haberdar edin.

Paul Stumpf (Mainz) bana yazdığı bir mektupta Bork heim'in konuşmasından «benim» konuşmam diye bahsediyor. Benim Stumpf'a yazacak vaktim **yok,** siz lütfen kendisine yazıp durumu izah eder ve Borkheimin broşürünü yayınladığında da sükunetini muhafaza etmesini söyler misiniz? **Laf aramızda,** Stupmf da kalemi eline aldığında bela olanlardandır.

15 Ekim 1867

Azizim Kugelmann,

Borkheim'e **yazmamalısınız.** Eser yayıncılar sürkülerinde şimdiden ilan edildiği ve Schabelitz tarafından da meydana çıkarıldığı için bir faydası olmayacak. Ayrıca, Borkheim'in kendisi de şu sırada Bordeaux'da. Böyle bir mektubun, Borkheim'i bana **düşman** etmekten başka bir etkisi olmayacak.

Ce qui est fait, est fait(*) —aldırmayın! Gece çalışmaktan dolayı heyecanlı bir durumda bulunduğumdan, başlangıçta **olayın** kötülüğünü mübalağa ettim. Gerçekten **je suis puni par ou j'ai peché**(**) Aslında, dostumuzun Cenevre'deki saygıdeğer filistenler arasında yapacağı skandalın düşüncesi **ilk buluşta** beni eğlendirdi. **Yayıncıların meyvesini** önceden göremediğim doğrudur. Bundan başka, Burkheim'in planını gerçekleştirirken benim mektubumda tavsiye ettiğim hesaplı sınırların dışına çıkacağını da düşünebilmeliydim. Şimdi izlenecek yegane politika, düşmanlarımız konuşmadığı sürece **sükuneti muhafaza etmek** ve birkere konuşur da beni sorumlu tutmak isterlerse de, benim kitabıma cevap vermemek için Borkheim'in oyunlarını bana maletmeye çalışmaya zorlandıklarına dair kötü şakalar yapmaktadır. Ayrıca, bu olayda Borkheime hoşgörüyle davranmalıdırlar, zira ne de olsa,

(*) Olan oldu.

(**) İşlediğim suçun cezasını çekiyorum.

edebi boşluğu dışında, yetenekli ve iyiniyetlidir ve şeytan içine girmediği sürece bir **eylem adamı** olarak da iyidir.

Engels'in reçetesi şimdilerde elinize geçmiş olmalı. Liebknecht ve Becker ile yazışma halindeyim.

«Kitabın başarısından» kastım, İngiltere'de meydana getireceği etkiden dolayı, **çabuk satış**'tan başka birşey değildir.

Courier Français (Paris'de şu sırada en çok dikkati çeken günlük gazete) ve Brüksel'deki **Liberté** kitabımın girişinin Fransızca tercümesini, övücü önsözlerle bastılar,

New York'ta Natzmer adlı biri İngilizceye çevirmeye talip olduğunu bildirdi. **Quor non**(*)

Liebknecht'in Berlin'deki söylevi bana büyük mutluluk verdi. Buradan, kendisine bazı talimatlar gönderdim.

Zavallı Beckerin durumu o kadar kötü ki, bütün politik ve edebi faaliyetlerinden vazgeçecek bir noktaya gelmiş bulunuyor. İnsan böyle durumlarda yardımcı olamayışına nasıl üzülüyor!

Kıymetli eşinize ve küçük portresinden dolayı kendisine hâlâ teşekkür borçlu olduğum küçük dostuma selamlar.

KARL MARX

(*) Birşey yapmıyor.

Londra, 30 Kasım 1867

Azizim Kugelmann,

Cevabımın gecikmesinin sebebi hastalıktan başka birşey değil. Birkaç haftadır oldukça bitkin bir haldeyim.

Herşeyden önce katlandığınız zahmetlere en içten teşekkürler. Engels Liebknecht'e yazdı (veya yazacak). Her halükârda, Liebknecht (Götz v.s. ile birlikte) Reichstag'da **işçilerin içinde bulundukları şartlar üzerine bir tahkikat** açılmasını istemeye karar verdi. Bana bu konuda yazdı ve isteği üzerine kendisine konuyla ilgili bazı Kanunlar gönderdim. Mevcut nizamlar zaman bırakmadığından girişim başarısızlığa uğradı. Bu noktada siz Liebknecht'e Engels ve benden daha iyi yazabilirsiniz. Aslında **işçi mitinglerinde** kitabıma dikkat çekmesi kendisinin görevidir. Bunu yapmadığı takdirde Lassalle'ciler olaya, yanlış bir yolda el koyacaklardır.

Leipzig Üniversitesinde hocalık yapan ve Roscher'in öğrencisi ve taraftarı olan Contzen, Liebnecht **aracılığıyla** kitabımın bir kopyasını istedi ve karşılık olarak kendi görüş açısından **detaylı** bir eleştiri **yapmaya söz** verdi. Kitap, böylece Meissner tarafından kendisine gönderildi. Bu iyi bir başlangıç olacak.

«Faucher» **yerine** basım hatasıyla «Taucher»(*) yazılmasını bana bildirmenize memnun oldum. Faucher eko-

(*) Almanca dalgıç. Ayrıca Almanca «Fauchen» de sinirli kedinin çıkarttığı sese verilen addır.

nomik «gezgin vaizlerinden» birisidir. Kendisinin Roscher, Raul, Mohl v.s. gibi «allame» Alman iktisatçıları arasında hiçbir şöhreti yoktur. Adını anmak dahi ona haddinden fazla bir şeref bahşetmek olacaktır. Bu yüzden özel isimle yazılmasına izin vermeyip, sadece fiil olarak yazdım.

Eşinize en kolay okunabilen bölümlerin «işgünü», «işbölümü», «kooperasyon ve makinalaşma» ve son olarak da «ilkel birikim» üzerine yazılanların olduğunu söyleyiniz. Anlaşılmayan terminoloji hakkında açıklamalarda bulunmalısınız. Başka herhangi bir şüpheli noktada, hizmetinizdeyiz.

Kitabın bütün bir tartışması için en iyi umutlar Fransa'da «Paris'de) var (**Courier Français** gazetesinde, maalesef Proudhoncu!). Tercüme edilmesi bile muhtemel.

İyileşir iyileşmez daha fazla yazacağım. Bu arada sizin sık yazacağınızı umarım. Mektuplarınızın daimi teşvik edici bir etkisi oluyor.

Karl MARX

Londra, 7 Aralık 1867

Azizim Kugelmann,

Almanya'da sizin çapınızda altı kişi daha olsaydı, filistenler kitlesinin direnci ve uzmanlar ile gazeteciler yığınının **susuş kumpası,** şimdiye kadar hiç değilse ciddi tartışmalar başlamasına imkân verecek şekilde kırılmış olurdu. **Mais il faut attendre!**(*) Bu sözlerin içinde **«Rusya'nın Politikasının** bütün esrarı yatıyor. İlişikte bir Alman-Rus işçisinin(**) (bir debbağ) mektubunu gönderiyorum (lütfen geri gönderiniz). Engels'in çok doğru olarak işaret ettiği gibi, işçilerin kendileri tarafından izlenen bu otodidaktik felsefe, ayakkabıcı Jakob Böhme(1) ile karşılaştırıldığında, bu debbağda büyük ilerlemeler kaydetmiş bulunuyor. Öte yandan, bütün zihni çalışmaları sadece «Alman işçileri» becerebilir.

Borkheim dün bana **Zukunft**'daki (kendisi abonedir) makaleyi kimin yazdığını sordu. Bir kopyasını kendisine göndermiş olduğunuza göre, bizimkilerden birinden geldiğini söylüyor. **Bilmediğimi** söyledim. **Nota bene!** İnsan bütün kartları masaya koymamalı.(2)

Kıymetli eşinize mektubu kopya etmek zahmetine katlandığı için en içten teşekkürlerimi iletirim. Kendisini artık emek için bu kadar sömürmemelisiniz.

(*) Fakat beklemek gerek.

(**) Joseph Dietzgen.

Bucker bana kendisi, şayet yanılmıyorsam, size daha önce de söylediğim gibi, **Royal Prussian Staatszeitung'un ekonomi muhabiri** olmamı teklif etti. Gördüğünüz gibi bu çeşit kaynakları kullanmak istediğim takdirde, bu işi kendim, üçüncü bir kişinin aracılığı olmadan da yapabilirim.

Benimki eski bir hastalık- tehlikeli bir tarafı yok fakat sıkıntı verici.

Kıymetli eşinize ve Franzchen'e en sıcak selamlar.

K. MARX

(1) Jakop Böhme (1575-1624): Mistik ve panteist bir filozof.
(2) Makale Engels'indir.

[Joseph Dietzgen'den gelen ve Marx'ın bahsettiği mektubun metni.]

Sayın Bay,

Beni tanımadığınız halde, araştırmalarınızla bilime ve özellikle işçi sınıfına yaptığınız paha biçilmez hizmetlerinizden dolayı size takdirlerimi sunmama izin vermenizi dilerim. Daha ilk gençlik yıllarımda, eserlerinizin son derece zengin muhtevasını anlamaktan çok, ancak sezinleyebilecek kaabiliyette iken, onların büyüsüne kapıldım ve zihnimde tam anlamıyla açıklığa kavuşuncaya kadar tekrar tekrar okumaktan kendimi alamadım. Geçenlerde Hamburg'da yayınlanan eserinizin verdiği şevk, bende saygı, takdir ve şükranlarımı sunarak sizi rahatsız etme cüretini uyandırdı. Daha önce Berlin'de yayınlandığı zaman **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı** adlı eserinizi büyük bir dikkatle okumuştum. Ve itiraf etmeliyim ki, ne kadar hacimli olursa olsun hiç bir kitap beni bu eseriniz kadar pozitif bilgi ve yeni fikirlerle teçhiz etmemişti. Bu yüzden de çalışmalarınızın devamını sabırsızlıkla beklemekteyim. Bundan böyle tarihsel gelişmenin bilinçli eğilimini meydana getirecek olan bu görüşünüz bilimsel ve karşı konulmaz bir güçlülüktedir, büyük bir açıklıkla tarafınızdan ifade edilmiştir. Şimdiye kadar tabiatın kör bir gücü olarak kabul edilen sosyal üretim sürecini insan bilincinin emrine girişini ilk defa siz açık ve karşı konulmaz bir bilimsellikle izah ettiniz.

Beyefendi, bu eğilime rasyonel bir temel sağlayışınız

ve üretimimizin anarşik olduğunu kabul ettirmiş olmanız eserinizi ölümsüzleştirmektedir. İşte bu yüzden çağımız size şükran borcunu sunmak zorundadır. Eserinizin satırlarını okurken görüyorum ki köklü ekonomi görüşünüzün temelini köklü felsefeniz oluşturuyor. Bu felsefeyi anlamak bana çok emeğe mal olduğundan, sadece ilkokul tahsilli bir debbağ olduğumu da kaydederek size **kendi** bilimsel çabalarımdan kısaca bahsetmeden geçemiyeceğim.

Eskiden beri araştırmalarımın hedefi dünyanın sistematik bir kavranılışına ulaşmaktı. Bana bunun yolunu Ludwig Feurbach gösterdi. Bununla beraber, daha çok kendi emeklerimin sonucu olarak diyebilirim ki, **genel şeyler** ve genel şeylerin veya **şeylerin özünün** tabiatı benim için bilimsel bakımdan açıktır. Benim için geriye **özel şeylerin** öğrenilmesi kalıyor. Bunların münferit detaylarını bildiğim için ,kendi kendime herşeyi bilmek fert için çok fazladır, diyorum.

Bütün bilimlerin temeli düşünce sürecinin bilinmesidir. «Düşünce duyusal verilerden ve özelden kalkarak geneli ortaya çıkartmaktır.»

Tezahür, düşünce için zorunlu materyali meydana getirir. O, özden evvel **ortada olmalı** ve genel yanut da **soyut sonra keşfedilmeli. Bu gerçeğin** anlaşılması bütün felsefî muammaların çözümlerini ihtiva eder. Örneğin, dünya düşünce ve bilginin ürünü olarak değil de sadece bir önveri olarak ele alındığında dünyanın başı ve sonu sorunu artık bilimin alanından çıkmış olur.

Düşüncenin özü sayıdır. Bütün mantıkî farklar nicelikdir. Her varlık tezahürdür. Her tezahür az veya çok kalın bir varlıktır.

Bütün sebepler sonuç ve bütün sonuçlar sebeptir. Bir olaylar dizisinde **genel önertiye** sebep denir. Beş kuştan örneğin dört tanesi bir tüfek ateşinin sonucu olarak uçmuş olsun. Dördünün uçuşuna ateşin sebep olduğu ve

cesaretin de beşinci kuşun kalış sebebi olduğu söylenir. Fakat tam aksine, bir kuş uçar da dört tanesi yerinde kalırsa, uçuşa tüfek ateşinin değil, **korkaklığın** sebep olduğu söylenir. Bir meşhur fizikçi der ki: «Isının kendisini algılayamayız, bu tabii etkenin varlığını sadece olaylardan çıkarırız.» Buna karşılık ben, «ısının kendisinin» hissedilmez oluşundan bu etkenin var olmadığı sonucunu çıkartıyorum ve olayları veya ısının etkilerini, zihnin kendisinden soyut ısı kavramını çıkarttığı maddi bir şey olarak anlıyorum. Kafaları karıştırmadan, şayet algılanabilen maddeye somut dersek, onun soyutu **kuvvettir.** Bir balya eşyayı tutarken, ağırlığı meydana getiren madde hiç düşünülmeksizin (gravitasyonel kuvvet) (pound) olarak ele alınır. Kaşerlenmiş Büchner diyor ki: «Şimdi benim istediğim olgulardır» fakat kendisi ne istediğini bilmiyor; bilim, olayların kendisiyle onların açıklanmasıyla ilgilendiği kadar çok ilgilenmez, maddeyle değil fakat kuvvetle ilgilenir. Gerçekte madde ile kuvvet özdeş olsalar bile, farkları, özel ve genelin ayrılığı hâlâ haklı çıkartılamamıştır. «Kuvvet görülemez.» Ha evet, görmenin kendisi ve sadece gözümüzdeki etkisini gördüğümüz bir gerçektir. Madde yok olmaz, bunun manası sadece madde herzaman ve heryerde maddedir. Madde gözlenir ve tabiat olayları maddidir. Görünüş ve öz arasındaki fark sadece **nitelikseldir!** Düşüncenin gücü, bir çoktan teki; parçalardan bütünü; geçiciden yok olmazı, belirtilerden özü anlar.

Ahlâk. Dünyanın ahlâktan anladığı, insanın kendi iyiliği için kendisine ve etrafına gösterdiği saygıdır. Farklı kişi ve kişi grupları bu saygıların sayı ve derecelerini farklı tesbit ederler. Verilen bir gurup için, düşünce gücü sadece genel doğruyu özelden ayırabilir. Amaç nedir? Araç nedir? Soyut insani değerlere göre, «sonuç araçları meşru kılar» temel deyişi geçerli olduğu sürece bütün amaçlar araçtır.

Eğitimimin yetersizliği engel olmadığı takdirde, bu tema üzerine bir kitap yazacağım. Bu konuda yeni olan birçok şey bildiğime inanıyorum.

Beyefendi, bir takım iddialarda bulunmak cüretini göstererek zamanınızı aldığım ve sizi meşgul ettiğim için özür dilerim. Bir el işçisinin felsefesinin, günümüzün vasat bir felsefe profesörünkinden daha açık olduğunu ispat etmekle sizi mutlu edeceğimi düşünmüştüm. Sizin takdirlerinizi, herhangi bir bilim akademisinin üyeliğine getirilmekten üstün tutarım.

Mektubuma son verirken, önemi çağımızı çok aşan çabalarınıza karşı duyduğum, kalbimin taa derinliklerinden gelen sempatiyi bir kere daha belirtirim. Sosyal gelişme ve emekçi sınıfın iktidarı için mücadele, beni kişisel işlerimden çok daha derinden ilgilendiriyor. Sadece daha aktif bir rol alamadığıma esef ediyorum. **«Allons enfants de la patrie!»**

Joseph Dietzgen, Vladimir Tabakhanesi ustası

Vassili ostrov
St. Petersburg
24 Ekim (7 Kasım) 1967

(*) «İleri, ana vatanın çocukları» Marseillaise'nin ilk satırı.

Londra, 11 Ocak 1868

Azizim Kugelmann,

D'abord kıymetli eşinize, Franzchen'e ve size sıcak yeni yıl dileklerimi ve sonra da Jupiter ile size kitabımın propagandasını yapmak ve Alman basınını şaşırtmak için gösterdiğiniz çabadan dolayı en içten teşekkürlerimi sunarım. Çok erken ölen arkadaşımız Weerth'in hep söylediği şarkı gibi:

Es gibi nichts schöneres auf der Welt
Als seine Feinde zu beissen,
Als über aile die plumpen Gesellen
Seine schlechte Witze zu reissen.(*)

Şimdiye kadar kendilerine muayene olduğum ve hâlâ da olmakta olduğum İngiliz Alman ve Fransız doktorlarının antraks (şirpençe) ile çıbanı ayırdedemediğini; özellikle burada İngilterede -ki aslında bir proleter hastalığı(!) olan şirpençenin memleketidir-, öne sürerseniz, sizin tıbbî yetkilerinize olan bütün saygıma karşın, bu ülkenin doktorları hakkında çok kötü fikirleriniz olduğunu söyleyeceğim.

Bildiğim kadarıyla hiçbir doktor, ikisinin tam bir teorik teşhisini yapmayı başaramadığı halde, ikisinin de is-

(*) Hasımlarını dişlemek, ve kalın kafalı ve aptallar üzerine, kötü bir kelime oyunu yapmak: Dünyada bundan daha güzel birşey olamaz.)

tırabını bilen benim gibi hastalar, sübjektif etkileri çok farklı olduğundan, ikisini ayırdedebilirler. Bu derdi sadece birkaç yıldır çekmekteyim. Ondan evvel böyle birşeyi hiç bilmezdim.

Size yazmakta olduğum şu anda, halâ tamamiyle iyileşmiş değilim ve henüz çalışabilecek durumum da yok. Yine haftalar bomboş geçti. Oysa Prusya kralının vakit kaybetmediği açık.

Her Dühring'in eleştirisinde(*) kendini en açık gösteren şey korku. Bana Dühring'in **Gegen die Verkleinerer Carey**'s ve von Thünen'in **Der isolierte Staat mit Bezug auf die Landwirtschaft**(**) isimli kitaplarını veya bunların benzerlerini, fiyatlarını da yazarak, gönderirseniz çok memnun olurum. Burdan ısmarlarsam çok zaman alıyor.

Son olarak sizden lütfedip benim fotoğrafımın —sadece cepheden çekilmiş olanın— 12 kopyasını göndermenizi rica edeceğim. Bir düzine kadar arkadaşım bana bu konuda asılıyor.

Ilişikte, Bayan Kugelmann için büyük kızım Jenny'nin ve Franzchen'e içten selamlarını ileten Eleanor'un fotoğraflarını gönderiyorum.

Liebknecht'e gelince: Bırak kısa bir süre için «grand homme» rolünü oynasın. Bütün bunlar mümkün olabilen en güzel dünyadaki en güzel şeylere dönüşecek.

Onunla ilgili birçok kişisel anım var, fakat bunları daha sonra yazı yazma pozisyonunun beni rahatsız etmediği zamana saklıyacağım.

Selâm.
K. MARX

(*) (Dühring'in «Erganzungsblatter zur Kenntnis der Gegenwart, III, 3. de yayınlanan Kapital hakkındaki elestirisi)

(**) (Carey'in azımsamalarına karsı: Tarım ile ilişkilerinde soyutlanmış Devlet)

Frenoloʃiye (Kafa kemiğinden akıl melekelerini tahmin etme sanatı ç.n) bir hayli meraklı olan bir arkadaşım, dün eşinizin fotoğrafına baktı ve «Bir hayli duygu ve zekâ» dedi. Görüyorsunuz ki, Frenoloji Hegelin tasavvur ettiği gibi temelsiz bir sanat değil.

Londra, 30 Ocak 1868

Azizim Kugelmann,

Kesildi, yarıldı, v.s., sözün kısası **secundum Legunartis**(*) tedavi edildi. Bütün bunlara rağmen, bu hastalık sürekli olarak nüksediyor, birkaç gün hariç, son sekiz haftadır hep yatmaktayım. Geçen Cumartesi evden ilk defa çıktım - Pazartesi nüksetti. Sanıyorum bu hafta bitecek, ama yeni patlamaların olmayacağını kim garanti edecek. Son derece nahoş, dahası başıma da vuruyor. Manchester'deki arkadaşım Dr. Gumpert, arsenik kullanmamı tavsiye ediyor. Siz ne düşünüyorsunuz?

Sizin Koppel henüz gelmedi.

Kertbeny bir Alman-Macar'dır. Asıl adı, aramızda kalsın, Benkert'dir. Alman-Macarlar isimlerini Macarlaştırmayı severler. Kendisini şahsen tanımıyorum. 1860da Vogt' la olan kavgasından dolayı kendisinden bazı notlar istedim fakat işe yarar birşey almadım. (Bendeki Macarca materyal kısmen Szemere'den, kısmen de benim Londra' daki kendi tecrübelerimden elde edildi). Sonradan Kossuth'la olan kavgasında bana başvurdu. Öğrenebildiğim kadarıyla, politik bakımdan hakkında şüpheli bir şey yok. Edebiyatla ilgili bir ukalâ gözüküyor. Bonaparte muhalefeti aslında birçok dürüst doğulu barbarda vardır. —her halûkârda kendisini kolla— Ben aynı zamanda kendisine itimatsızlık gösterilmemesini daha diplomatik buluyorum

(*) Sanatın bütün kurallarına göre.

(ve bu yüzden istediği biyografik notu ilişikte gönderiyorum.) Yine de yazı yazma çabam beni rahatsız etmediği anda, kendisi hakkında başka kaynaklardan bilgi isteyeceğim.

Plagiarismus(*) hakkındaki tahmininiz doğruydu. Hafstetten'i Liebknecht'en şüphelendirmek ve makalenin yazarının ben olduğunu gizlemek için bile bile kaba ve tüyler ürpertici yazdım. Bu aramızda kalsın. Belki biliyorsunuz, Engels ve Siebel kitabım hakkında **Barmen-Zeitung, Elberfel der-Zeitung, Franüfurt-Börsen-Zeitung**'da ve Heinrich Birgers'i çok üzecek ama **Düsseldorf-Zeitung**'da makaleler yayınladılar. Siebel, Barmen'de sizinle tanıştırmak istediğim adamdı. Şimdi sağlık nedenlerinden dolayı Madeira'da bulunuyor.

Geçen hafta **Saturday Review**'da (**) yeni Alman kitaplarının tanıtıldığı yazıda kitabım hakkında bir haber vardı. Aşağıdaki pasajı okuyunca sizin de göreceğiniz gibi, temize çıktım.

«Yazarın görüşleri bizim de idrak ettiğimiz gibi tehlikeli olabilir; fakat mantığının akla yakınlığı, yazı yazma sanatının gücü ve ekonomi politiğin en kuru problemlerini ele alışındaki tılsım tartışılamaz.»

Off, off!

Kıymetli eşinize ve Franzchen'e en içten selâmlar. İlk gün güzel gözüken suluboyaların, hemen sonra leke

(*) Marx'ın Berlin'deki Zukunft (Gelecek) gazetesinde 12 Aralık 1867'de yazdığı ve Geib ve Lassalle'cı Hafstetten isimli iki Sosyal Demokrat Reichstag mebusunun konuşmalarında Kapital'in birinci cildinden yazarına değinilmeksizin alıntılar kullandığını ispat ettiği imzasız makale.

(**) Kan ve kültür gazetesi. (Marx «Kürtürlü kişilerin» gazetesi diye alay ediyor).

leke çözüldüğünü farkettiğimizden, diğer fotoğrafları göndereceğiz. Zamanınız olur olmaz bana yazınız. Hasta ve sıkıntılı olduğum birçok zamanlar, dostlardan gelen mektuplar çok makbule geçiyor.

Selâm.

K.M.

[Bu mektuba ilişik olarak gönderilen Ketbeny için yazılmış olan otobiyografi aşağıdadır:]

Karl Marx, Felsefe doktoru, Trier'de 5 Mayıs 1818' de doğdu.

1842-43 **Reinische Zeitung**'un önce ortağı, sonra baş yazarı. Gazeteyi çıkarttığı dönemde, gazete çifte sansür altındaydı, birincisi yerel sansür ikincisi hükümetin atadığı sansür. Sonuçta hükümet emriyle kapatıldı. Marx Almanya'yı terkedip Paris'e gitti. 1844'de Paris'te A. Ruge ile **Deutsch-Französischen Jahrbücher'i (Fransız - Alman yıllığı)**nı yayınladı. Buna ilaveten, **Die heilige Familie, Kritik der kritis chen Kritik, gegen Bruno Bauer und Konserten (Kutsal aile, Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi, Bruno Bauer ve şurekâsına karşı)**

Aralık 1845'de(1) Prusya hükümetinin teşvikiyle Guizot tarafından Fransa'dan çıkartıldı. Marx Brüksel'e gitti, orada 1846'da Alman İşçi Birliğini kurdu, ekonomi politik konusunda konferanslar verdi, «Reforme» adlı bir Fransız gazetesinde yazdı, vs...

1847: **Misère de** la **philosophie. Reponse àla Philosophie dela misere de M. Pioudhon (Felsefenin sefaleti, M. Proudhon'un sefaletin felsefesine cevap) keza Discours sur le libre echange (serbest mübadele üzerine söylev)** ve çeşitli diğer broşürler.

1848: F. Engels'le beraber, **Komünist Parti Manifestosu.** Tevkif edildi ve Belçikadan çıkartıldı, geçici hükümetin bir mektubuyla Fransa'ya davet edildi. Nisan 1848' de Fransa'yı terk etti, Cologne'de **«Neu Rheinische Zei-**

tung»u kurdu. (Haziran 1848-Mayıs 1849) Hükümetin kendisine karşı açtığı başarısız bir dava sonucu Prusya'dan sürüldü. İki kere mahkemeye çıktı. (Birincisinde gazeteye yöneltilmiş suçlamaları cevaplamak için, ikincisinde ayaklanma tahrikçiliği suçlamasıyla, ikisinde de suçsuz bulundu.) Marx'ın kendi savunması için verdiği söylevler **Two Political Processes** (İki siyasi dâvâ) Colonge'de yayınlandı.

1849 **Neu Rheinische Zeitung**'un son sayısı kırmızı basıldı. Marx Paris'e gitti. Eylül 1849'da Brötanya'ya (Morbihan) enterne edileceği veya sürüleceği söylendi. Reddetti ve halen yaşamakta olduğu Londra'ya gitti.

1850: **Neu Rheinische Zeitung, politisch-ekonomische Revue** (Hamburg)'u yayınladı.

1852: **The Eighteenth Brumaire Of Louis Bonaparte** (New York) **Revelations Concerning the Communist Trial at Cologne** (Cologne'daki Komünist yargılamasıyla ilgili ifşaat) Bu baskı Alman sınırında müsadere edildi, ve yeni bir baskı 1853'de Boston'da yapıldı.

1853-54: **Flyheets agains Lord Palmerston**

1859: **Constribution to the Critique of Political Economy** (Ekonomi Politiğin eleştirisine katkı) (Berlin)

1860: Herr Vogt.

1851-1860: **New York Daily Tribune** ve **New American Cyclopadia**'ya muntazam yazılar.

1861: Aftan sonra Berlin'e gitti; tekrar yurttaşlığa dönmesine Prusya hükümeti izin vermedi.

1864: Enternasyonal Emekçi Derneğinin Merkez Konseyi için basılan, **«Address to the Working Classes of Europe»**

1867: **«Capital»** Cilt 1 (Hamburg)

(1) Marx bir tarih hatası yapıyor. Fransa'dan aynı yılın Ocak ayında çıkartılmıştı.

Londra, 6 Mart 1868

Değerli Arkadaş,

Koppel gider gitmez sıhhatim yine bozuldu. Ancak onun gidişinin sıhhatimin bozulmasına neden teşkil ettiğini hiç sanmıyorum. **Post, not propter.**(*) Herhalükârda Koppel kendi halinde çok hoş bir kişi. Fakat, benim şu anki durumum onun bu sıhhatli hali ile daha çok uyuşmamı engelledi. Yazmayışımım nedeni buydu, bu yüzden Thünenin makbuzundan bile bahsedemedim. Thünen'de dokunaklı bir şey var. Kendisi (Alman düşünce eğitimine sahip olduğu muhakkak) bir Mecklenburg **Junker**'i. **Tellow'** daki emlâkini **ülke** ve Mecklenburg -Schwerin'i de **kent** olarak tahlil ediyor. Bu iki önermeden yola çıkıp, gözlemlerinden diferansiyel hesap, pratik hesaplama v.s. yardımıyla kendisine Ricardo ekolünden rant teorisi kuruyor. En başta saygı değer, aynı zamanda da gülünç.

Herr Dühring'in eleştirisinin tuhaf bir şekilde sıkıntılı tonunu şimdi anlıyabiliyorum. Kendisini ekonomi politikde ihtilâlci olarak lanse eden, ekseriyetle çok kibirli ve yüzsüz bir çocuktur. Önce (Carey'den aktarma olan) **Critical Faundation of Political Economy** (500 sayfa civarında)'i ve ikinci olarak da, yeni bir **Tabiî Diyalektik**'i (Hegel' inkine karşı yöneltilmiş) yayınladı. Kitabım kendisini iki taraftan bertaraf etti. Bunu Roschere olan nefreti, v.s. ile belli etti. İkinci olarak da yarı isteyerek, yarı anlayışsız-

(*) Ondan dolayı değil, sonradan.

lığı sonucu, aldatmaclar yapıyor. Benim sergileme metodumun Hegel'ci olmadığını çok iyi bilir, zira ben bir materyalistim, Hegel ise idealist. Hegel'in dialektiği ancak mistik kılıfından soyulduktan sonra bütün dialektiğin temeli olabilir, benim metodumun ayırt edici özelliği de işte budur. Ricardo'ya gelince, benim Ricardo'yu ele alış tarzım Herr Dühring'i gerçekten yaralıyor, zira Ricardo'nun, Carey ve kendisinden önceki yüzlercesinin değindikleri, zayıf noktaları bende mevcut değil. Dolayısiyle, Ricardo'nun bütün sınırlılıklarını **kötü niyetle** bana yüklemeye yelteniyor. Fakat önemi yok. Kitabım hakkında birşeyler söyleyen ilk uzman olduğu için, kendisine şükran duymalıyım.

İkinci ciltte (sağlığım düzelmediği takdirde muhakkak ki hiçbir zaman çıkmayacak) toprak mülkiyeti incelenen konulardan birisi olacak, rekabet ise sadece diğer temalar için gerektiği ölçüde ele alınacak. Hastalığım sırasında (umarım yakında bütünüyle sona erecek) yazacak halim yoktu, fakat; muazzam miktarda istatistik veya diğer konularda malzeme toparladım. Öyleki, bu döküman bu çeşit samana alışık olmayan —benimki gibi— ve onu çabucak öğütecek mideden de yoksun kişileri zaten hasta etmeye yeterliydi.

Para getirici herhangi bir ilave iş yapamayacak durumda oluşum ve aynı zamanda da çocukların hatırı için zevahiri kurtarma zorunluluğu yüzünden halim oldukça sıkıntı verici. Bu iki lanetli cildi meydana çıkarmak (ve fazladan bir İngiliz yayıncı bulmak) zorunda olmasam, ki bunlar sadece Londra'da olur, Cenevre'ye gider, kendimin efendisi olarak mükemmel yaşardım. II. no.lu kızım bu ayın sonunda evleniyor.

Franzchen'e selâmlar
K.M.

Londra, 17 Mart 1868

Aziz Arkadaş,

Mektubunuzun üzerimde hem nahoş hemde hoş etkisi oldu. (Görüyorsunuz ya, daima diyalektik zıtlıklara giriyorum.)

Nahoş; zira sizin halinizi biliyorum ve böyle bir hediyeyi **sizin ailenizin sırtından** kabul etmek benim için ıstırab verici olacak. Dolayısiyle, bu 15 sterlini zamanında ödeyeceğim bir borç olarak kabul ediyorum.

Hoş, zira bu hareketiniz sadece sizin büyük arkadaşlığınızı (Bu keşmekeş içerisinde, şahsi plânda, arkadaşlık tek önemli şeydir.) simgelemekle kalmadı, aynı zamanda yaklaşan düğün dolayısiyle beni çok güç durumlara düşmekten kurtardı. İlaç ve doktorların dışında, geçen dört ay boyunca mavi kitaplara, soruşturma ve Yankee raporlarına v.s.'ye o kadar çok masraf ettim ki, banka hesabımda kızım için gerçekten hiçbir şey kalmamıştı.

Emin olunuz, sadece kendim ve ailem için değil, Engels için de Londra'yı terkedip Cenevre'ye gitmeyi sık sık düşündüm. Burada yılda 400 ile 500 arasında harcamak zorundayım. Cenevre'de 200 sterlinle yaşayabilirim. Fakat her birşey **düşünüldüğünde,** şimdilik **imkânsız.** Çalışmamı sadece Londra'da bitirebilirim. Ve sadece **burada,** bu çalışmamdan nispeten iyi bir para elde edebilirim. Fakat bunu yapabilmek için de bir süre için **burada oturmalıyım.** Bunlardan başka, bu kritik dönemde burayı terke-

dersem, benim perde arkasından etki altında tuttuğum bütün işçi hareketi kötü ellere kalıp, yalnış yollara gidebilir.

Böylece, bir süre için, bütün engellere rağmen, **kader** beni Londra'ya bağlıyor. Koppel'e gelince, yanlış yapmışsın. Hasta olmasaydım, beni eğlendirecekti ve böyle bir eğlenti aileyi asla incitmez.

Engels ve ben Liebknecht'in gazetesine şimdiye kadar yazmamıştık. (Engels kendisine kitabım hakkında iki makaleyi yeni gönderdi.) Eccaurius(*) herzamanki Londra muhabiridir. Borkheim, Herzen ve arkadaşlarına karşı bir makale yazdı.

M'nin(**) mektubu bana büyük bir zevk verdi. Fakat kendisi benim konuyu ele alış tarzımı bir ölçüde yanlış anlamış. Aksi takdirde, benim **geniş ölçekli endüstriyi** sadece antagonizmanın anası olarak değil, fakat aynı zamanda bu antagonizmayı çözecek maddi ve manevi şartların yaratıcısı olarak da, —çözümün tatlılıkla olmayacağı doğru olmakla beraber,— tarif ettiğimi görecekti.

Fabrika kanununa gelince —işçi sınıfına gelişmek ve hareket etmek için gerekli nefes alacak yer vermenin ilk şartı olarak— ben devletten sadece patronlar için değil işçiler için de mecburiyetler getiren bir kanun talep ettim. (sayfa 542, not 52'de(***) çalışma gününü sınırlandırılmasına işçi kadınların gösterdiği direnmeye değiniyorum.) Herr M. de Owen'in enerjisine sahipse, direnci kırabilir. **Bireysel olarak fakrikatör** (Yasama organını etkilemeyi deneyecek ölçüye vardıranlar dışında) bu meselede çok az şey yapabilirler. Bunu ben de söylüyorum.

(*) Terzi, Marx ve Engels'in mücadele arkadaşları. Enternasyonalin faal üyesi.

(**) Gustav Meyer. Fabrikatör.

(***) İngilizce baskıda sayfa 556 not 4

Sayfa 243(*) «Fakat meseleye bir bütün olarak bakınca, bütün bunlar aslında birey olarak kapitalsitlerin iyi veya kötü niyetine bağlı değil» v.s. Not (114(**)'a da bakınız. Bununla beraber bireylerin birşeyler yapabileceği Field Owen, v.s. gibi fabrikatörlerce açıkça gösterildi. Bunların hareketliliklerinin temelinin borçlu olduğu şey şüphesiz halkçı bir tabiata sahip olmalarıdır. Alsace'deki Dolfuslara gelince, onlar mukavelelerine koydurdukları şartlarla, işçilerini kendileri için de çok kazançlı olan rahat bir serf ilişkisi içine sokmayı başaran hilekârlardır. Onlar Paris basınında bütünüyle teşhir edilmiş bulunuyorlar ve bu yüzden kısa süre önce Dollfuslar bir yasalar demetine basın kanunlarına en rezil maddesini koydular, **özel hayat duvarların arasında kalmalıdır.**

Kıymetli eşinize en sıcak selâmlarımla.

Karl MARX

A propos! Benim en kişisel düşmanım, Schweitzer'i gördün mü? **Sozialdemokrat'ın** altı sayısında benim başıma methiyeler yığıyor. Şu ihtiyar orospu Hatzfeld için ne kadar ıstırap verici olmalı.

(*) (İngilizce basımda sayfa 255)
(**) Sayfa 260, İngilizce basımda sayfa 284 not 2

Londra, 6 Nisan 1868

Azizim Kugelmann,

Genç çift sicil dairesinde evlendiler. (Burada kilise töreni bir zorunluluk değil.) Balayı için Fransaya gittiler. Size ve Frau Gertrude'ye içten selâmlarını ilettiler.

Koppel beni burada aradı. Maalesef, plasterlere sarmalanmış durumda olduğumdan kendisini kabul edemedim. Engels düğün için geldi ve dün yine gitti. Tavsiyesi üzerine arsenik kürüne başlamaya karar verdim, zira işler bu safhaya gelince bir son verilmeli. Onun Manchester'deki bir arkadaşı arsenik kullanarak nispeten kısa bir zamanda tamamiyle şifa bulmuş. **Medical Journal**'da Fransız doktorlarının tartışmalarını okuduktan sonra bazı önyargılarım vardı.

Irlanda sorunu burada temel mesele şüphesiz, mesele Gladstone ve arkadaşları tarafından sadece tekrar hükümete ve hepsinden çok gelecek seçimlerde herkese oy hakkı üzerine bina edilecek **seçim çığırtkanlığı** elde edebilmek için istismar ediliyor. Şimdilik işlerin bu yola girmesi işçilerin partisi için çok kötü; işçiler arasında gizli İş çeviren ve gelecek parlamentoya girmek isteyen Odger ve Potter gibileri, burjuva liberalleri ile birleşmek için yeni **özürlere** sahip olacaklar.

Maamafih, bu sadece İngilterenin ve netice olarak İngiliz emekçi sınıfının — İrlanda'ya karşı yüzyıllar boyunca işledikleri cürümelerin **cezasını** çekmelerinden ibarettir. Ve uzun vadede İngiliz emekçi sınıfının kendisi için

iyi olacaktır. Görüyorsunuz, Irlanda'daki İngiliz resmî kilisesi —yahut kendilerinin dediği gibi Irlanda kilisesi— **Irlanda'daki İngiliz Feodalizminin** dini siperleridir, ve aynı zamanda İngiltere'deki resmî kilisenin ileri karakollarıdır. (Burada resmî kilisenin toprak sahibi olduğunu söylüyorum.) Irlanda'daki resmî kilisenin yıkılması demek, İngiltere'dekinin de yıkılması demek olur ve bu ikisini önce Irlanda sonra da İngiltere'de feodalizmin yıkılması takip eder. Bununla beraber, ben tamamen inandım ki sosyal devrim **ciddiyetle** tabandan(1) yani toprak mülkiyetinden başlamalıdır.

Bundan başka, şu faydalı sonucu da olacak: Bir kere Irlanda kilisesi ölürse, Ulster eyaletinin Protestan Irlandalı sakinleri ile Irlandanın diğer üç eyaletinin katolik sakinleri bir araya gelip hareketlerini birleştirebilirler, halbuki şimdiye kadar feodalite bu dinî düşmanlığı istismar etmeyi başarabilmişti.

Önceki gün Freiligrath'tan (nikâh davetiyeleri şüphesiz kendisine de gönderildi) içinde aşağıdaki tuhaf cümlenin de yer aldığı bir mektup geldi. Ancak mektubun kendisini size göndersem sizi daha çok ilgilendirir. Ben de böyle yapıyorum. Ancak bana geri göndermelisiniz. Benim kitabımın çıkışından az önce G. Struve ve Gustav Rosch'ın yazdığı **Zwölf Streiter der Revolution.**(*) Berlinde yayımlandı.

Bu hatıratta Freiligrath oniki havariden **biri** olarak ilân ediliyor, aynı zamanda da kendisinin **Hiçbir zaman** bir komünist olmadığı ve Marx, Engels, Wolff, v.s., gibi canavarlarla aslında sadece büyük bir lütuf eseri teşrik i mesai ettiği tam olarak gösteriliyordu. Wolff'a aynı zamanda satışıldığından ve daha da önemlisi G. Rasch'ın (bir alçak) Berlin'

(*) Devrimin oniki savaşçısı.

deki dilenme komitesi(*) başında olduğunu bildiğimden Freiligrath'a açıklamada bulunmasını yazdım. Bana çok kuru ve kaçamaklı bir filisten kurnazlığı ile cevap verdi. Daha sonra kendisine kitabımı yolladım, ancak aramızda eskiden alışıldığının aksine kitabımda kendisine bir ithafta bulunmadım. Imayı anlamış görünüyor.

Kıymetli eşinize ve Fräzchene'en derin saygılarımı sunarım. Mümkün olduğu takdirde hangi şartlarda olursa olsun ziyaretinize geleceğim.

K. MARX

Apropos: Borkheim sizi birkaç güne kadar ziyaret edecek. Bütün yoldaşlığımıza rağmen kendisi hakkında biraz temkinli olmaya devam ettiğimi unutmayınız.

Liebknecht'in gazetesi çok dar görüşlüce «güneyli» (Aynı anda iki tarafa da vurabilecek kadar iyi bir diyalektikçi değil).

(.) 1867 de Freilgrath için, kendisinin Londra'da temsilcisi olduğu bir Isvlçre bankasının iflâsı üzerine, ulusal bir hediye olmak üzere para toplanmıştı.

1. Marx burada bir kelime oyunu yapıyor. Almanca da «Grund» kelimesi taban anlamına geldiği gibi mülk anlamında da kullanılır.

[Freiligrath'ın ilişikteki mektubu aşağıdadır.]
II. Portland Place, Lower Clapton, N.E. **3 Nisan 1868**

Azizim Marx,

Bugün Laura'nın nikâh davetiyesini almak bizim için süprizlerin en güzeli oldu. Bu güzel olayın bu kadar yakın olduğunu hiç bilmiyorduk, genç çifte ve aynı zamanda sana ve değerli eşine kalbimizin derinliklerinden gelen en iyi dileklerimizi iletiriz.

Ve nihayet **Kapital**'in birinci cildini bana göndermekle gösterdiğin arkadaşça hatırlayışa teşekkür etmeme müsaade et ve bu kadar gecikmesi sebebiyle şükranımın az sıcak veya az samimi olduğunu düşünme. Sana hep kişisel olarak teşekkür etmek istedim, ancak geçen birkaç ay içindeki işlerimin ve telaşımın arasında zaman bulamadım. Şimdi sana teşekkür etmeme izin ver ve emin ol ki kendine **bronzdan daha kalıcı bir abide** inşaa ettiğin bu eserdeki ruh, bilgi ve şaşırtıcı dikkatini teslim ve takdir etmekle mutluluk duyan birçok kişiden birisiyim.

Bir uzman olmadığımı biliyorsun (sadece «duygusal» bir ekonomiciyim), dolayısiyle ayrıntılı bir mütaalamı isteme; ancak eserini okumakla, daha doğrusu çalışmakla, şimdiden çeşit çeşit dersleri ve ne bereketli hazları elde ettiğimi söyleyebilirm.

Gerçekten çalışılması gereken ve bu yüzden başarısı muhtemelen, çabuk ve gürültülü olmayacak bir kitap, fakat sessizce bir etki meydana getirecek ki derin ve kalıcı olacak. Rhineland'daki birçok genç tacirin ve fabrika sa-

hibinin kitap konusunda hevesli olduklarını biliyorum. Bu çevrelerde kitap asıl amacına ulaşacak —ve ilaveten öğrenen insanın vazgeçilmez bir müracaat kaynağı olacaktır—. Tekrar en sıcak teşekkürlerimi sunarım. Ve bundan sonraki bir fırsatla bana (göndereceğin kopyaya ismini de yaz,) olmaz mı?

Bizim Louise de nişanlandı, evlenecek. Bir kere evlenme ve nişanlanmanın çocukça hastalığı evi kapladı mı, onu hiçbir şey durduramaz. İşler kendi kurallarına göre gitmelidir. Evlenme kızamığı!

Ancak evliliğe halâ uzun zaman var. Louise halâ çok genç ve beklemek zorunda. Nişanlısı Heinrich Wiens, Kätchen'in kocasının bir kuzeni ve aynı zamanda eski şairlerin kızlarını kaçıranlar cinsinden, bir Baltık korsanı, bir Viking.

Sıhhatinin tekrar düzeldiğini ümid ederim. Yakında oraya gelip bu konuda emin olacağız. Bu arada sana ve hanım efendilere en samimi selâmlarımızı iletiriz.

F. Freiligrath

Londra, 17 Nisan 1868

Azizim Kugelmann,

Sayın eşinize ve sizin nazik mektubunuza cevabımın bu kadar gecikmesi sebebiyle beni çok suçlu bulmalısınız. Olay şundan ibaret: (Şairce ifade etmek gerekirse) bu eski (bloodrosess)(*) öyle taktik bir sinsilikle geldi ki, kendimi yazı yazacak halde bulamadım. Doğru, mektubu dikte de ettirebilirdim. Fakat, bilirsiniz böyle durumlarda insan daima bir sonraki gün iyileşeceğini sanır. Böylece gecikilir. Sonuçta da bu birkaç satır yazılır.

Almanya'ya birkaç günlüğüne ne zaman gelebileceğimi bilmiyorum; her halûkârda şu yakınlarda gelebilmem imkânsız. Bununla beraber, sizin başka yerde olmadığınız bir sırada geleceğim.

Wirchov'a(1) yazmakla, kendisinin konusundan bu kadar farklı bir konuya derinlemesine girecek sabrı ve vakti olacağını sanmamakla beraber, bana büyük bir hizmette bulundunuz. **Celluar Pathology**'sini okumak için, özellikle üslûbundan dolayı, kendime azamî ölçüde hakim olmam gerektiğini biliyorum.

Sozialdemocrat'ın kitabımla ilgili sayıları şunlardır: No. 10 (22 Ocak 1868) No. 11 (24 Ocak), No. 12 (26 Ocak), No. 14 (31 Ocak), No. 15 (2 Şubat), No. 24 (23 Şubat),

(*) Kanlı gül. Çıbanı ile alay ediyor. (Ç.N.)

No. 25 (26 Şubat), No. 30 (8 Mart) ve şu anda hatırlayamadığım, fakat sadece iktibasları ihtiva eden bir sayı.

Sayın eşinize ve Fränzchen'e içten selâmlarımla.

K. MARX

Meyer burada ziyaretime geldi.

(1) Rudolf Virchow (1821-1902) : Doktor, modern antropolojinin kurucusu. İlerici milletvekili, Bismarck'ın hasmı.

Londra, 24 Haziran 1868

Aziz Dost,

Türlü vesilelerle size yazmaktan alakonuldum.

Şimdi bile ancak birkaç satır yazabiliyorum.

En büyük ve en küçük kızlarımın ikisi de kızıl çıkarttılar. Honever'de bana krizler geçtikten sonra hafifleme süreci başladıktan sonra gereken tedaviden bahsettiğinizi hatırlıyorum. Lütfen bu konuda bana çabucak yazabilir misiniz?

Sayın eşinize ve Franzchen'e en içten selâmlarımla.

K. Marx

Liebknecht Güney-Alman budadalığına gittikçe daha çok gömülüyor. İki tarafı da aynı zamanda kritik edebilmek için yeterli mantığa sahip değil.

Londra, 2 Temmuz 1868

Azizim Kugelmann,

Mektubunuz için en içten teşekkürler. Çocuklar henüz sokağa çıkacak kadar düzelmiş olmamakla beraber (bugün dokuzuncu gün) iyileşmekteler.

Kitabıma gelince, **Elberfelder-Zeitung'un,** içinde iyi niyetli bir eleştiri bulunan beş kopyasını dün aldım. (İsmini 1848'den beri biliyorum, fakat kendisini şahsen tanımıyorum.(*) Meseleyi sunuşu oldukça karışık. Öte yandan Berlin'de soytarı Famher'in dergisinin Haziran sayısında kitabımla alay ettiğini haber aldım(**) Kibar bayımızın sıkıntısını nihayet dışarı vurması iyi bir şey.

Almanya'ya gelip gelemiyeceğimi, gelirsem ne zaman geleceğimi halâ bilmiyorum. En sonunda şirpençeden kurtulmuş bulunuyorum.

Engels oraya Ağustos veya Eylül'de muhakkak geliyor.

Selâm! Bayan Kugelmann'a ve küçüğe de selâmlar.

K. MARX

(*) Kırklarda Alman «gerçek sosyalizmini» önde gelen temsilcisi olan ve kendi eğilimindeki Rhine bölgesi gazetelerinde yazan Friedrich Schnake'in makalesini kastediyor.

(**) **Vierteljahrschrift für Volkswirtschaft und Kulturgeschichte** (Üç aylık ekonomi politik ve uygarlık dergisi)

Londra, 11 Temmuz 1868

Aziz Dost,

Çocuklar halâ halsiz olmakla beraber, iyileşiyorlar.

Gönderdikleriniz için çok teşekkür. Faucher'e **yazmayınız,** aksi halde bu **mannequin piss**(*) kendisinin çok önemli birisi olduğunu sanacak, Ulaşabildiği tek sonuç beni ikinci baskıda **değerin büyüklüğü**'nü incelerken Bastiat'a kendisinin hakettiği birkaç zorunlu tokat atmaya sevk etmek olacak. Üçüncü ciltte zaten «vülger ekonomi» centilmenleri üzerine kendi başına ayrıntılı bir bölüm bulunacağından, böyle birşeyi evvelce yapmamıştım. Faucher ve arkadaşlarının karalamalarında «mübadele değerini» **harcanan iş gücü miktarından** değil de **böyle bir harcamanın yokluğundan** yani **tasarruf edilmiş emekten** çıkartması size tabii gelecek. Ve değerli Bastiat, bu centilmenlerce çok önemli olan bu «keşfi» kendisi bile yapmış değildir, adeti olduğu üzere, kendisinden önceki birçok yazardan sadece «kopya» etmiştir. Kullanılan kaynaklar şüphesiz Faucher ve arkadaşlarınca bilinmiyor.

Zentralblatt'a gelince, adam, şayet değerin herhangi bir anlamı varsa, benim çıkarttığım sonucun kabul edilmesini söylemekle mümkün olan en büyük itirafı yapıyor. Zavallı adam göremiyor ki, kitabımda «değer» hakkında bir bölüm olmasaydı bile, verdiğim gerçek bağıntıların analizi, gerçek değer bağıntısının isbatını ve açıklamasını ihtiva

(*) Brüksel'in meşhur çeşmesi.

edecekti. Değer kavramının isbatının zorunluluğu hakkındaki gevezeliği, incelenen konunun ve bilim metodunun tamamiyle cahili olmasından ileri geliyor. Çocuklar bile bilir ki, çalışmaktan alakonan bir millet, değil bir sene, bir kaç hafta içinde ölür. Ve yine çocuklar bile bilir ki; çeşitli ihtiyaç kütlelerine tekabül eden ürün kütleleri; farklı ve toplumsal emeğin bütünlüğünce nicel olarak belirlenmiş kütleleri gerektirir. Böylece, açıktır ki, toplumsal emeğin böyle belli oranlarda dağıtılması zorunluluğu, toplumsal üretimin **özel biçimleriyle** ortadan kaldırılmaz, sadece **sahip olduğu biçimi** değiştirebilir. Hiçbir tabiat kanunu ortadan kaldırılamaz. Sadece, değişen tarihsel koşullarla beraber, bu kanunların **işleme biçimi** değişir. Ve emeğin birbirine bağlılığının kendisini emeğin bireysel ürünlerinin **özel mübadelesinde** gösterdiği bir memlekette, kesinlikle bu ürünlerin **mübadele değeridir.**

Bilim tamamiyle değer kanununun **nasıl** işlediğini açıklamaktan ibarettir. Böylece, şayet bir kimse bu kanunla çeliştiği ta en başta belli olan olayları açıklamak isterse, bilim ondan vazgeçmeden o bilimden vazgeçmelidir. Ricardo'nun hatası da kesinlikle budur; o ilk bölümünde değer hakkındaki halâ geliştirilmeye muhtaç bütün mümkün kategorileri, değer kanununa uygunluğunu ispat için olduğu gibi alır.

Öte yandan sizin de doğru olarak farzettiğiniz gibi, **teori tarihi** şüpheye yer bırakmaksızın gösteriyor ki, değer bağıntısı kavramı, bilimsel kesinliklerde veya hayallerle kuşatılmış oluşuna bağlı olarak az veya çok açıklıkla **daima aynı kalmıştır.** Düşünce sürecinin kendişi dış şartların sonucunda geliştiğinden, kendisi de bir **tabii süreç**'dir, düşünme mekanizması, düşünme organı dahil, gelişimin ulaştığı olgunluk derecesine bağlı olarak çok yavaş değişir. Bunun dışında söylenen her şey saçmalıktır.

Vülger ekonomistlerinin, günlük alışveriş ilişkilerinin

değer, büyüklüğüne doğrudan doğruya özdeş olmak zorunda olmadığına dair en küçük bir fikirleri dahi yoktur. Burjuvazinin görüşü tam tamına bundan ibarettir, yani **apriori** olarak üretimin bilinçli toplumsal bir düzenleyicisi yoktur. Tabiatta, makul olan ile zorunlu olan kendisini körlemesine işleyen bir ortalama şeklinde ortaya çıkarır. Ve iç çelişkinin tekrar açığa çıkmasıyla, Vülger ekonomist büyük bir keşifte bulunduğunu zanneder ve görünüşte olayların farklı olduğunu iddia eder.

Gerçekte, görünüşe sıkısıkıya sarılmakla övünmektedir ve onu, nihai sözü söylemekte esas almaktadır. Madem öyle, bilime ne gerek vardı?

Fakat meselenin bir başka geçmişi de var. İç ilişki kavrandığı takdirde, mevcut şartların değişmezliğine olan teorik inanç, bu şartların pratikte çökmesinden daha evvel çöker. Dolayısıyla, bu düşünmemezlikten doğan bulanıklığı devam ettirmek yönetici sınıfın çıkarınadır. Zaten başka hangi sebeple, oynayacak başka hiç bir bilimsel kozu olmayan bu dalkavuk gevezeler besleniyorlar? Bütün marifetleri ekonomi politikte düşünmeyi önlemektir.

Fakat **satissupraque**(*) Her halûkârda bu durum burjuva papazlarının geldikleri noktayı belirliyor. İşçiler, hatta fabrikatör ve tacirler bile kitabımı anlar ve ondan yararlanırken, bu «kâtipler»(!) kitabın idraklerinden ifrata varan şeyler talep etmesinden şikâyet ediyorlar.

Schweitzer'in makalesini, kendisi bu makalede temiz iş yapmış olmakla beraber, tavsiye etmem.

Schnake'in adresini Elberfelder'deki soruşturmadan temin edebilirsiniz.

Kıymetli eşinize ve Franzchen'e sıcak selâmlar.

K. MARX

A propos: Dietzgen'den kitabım hakkında yazılmış bir makale aldım, Liebknecht'e gönderiyorum.

(*) Kâfi ve kâfiden fazla.

Londra, 10 Ağustos 1868

Azizim Kugelmann,

Mektubunuzu aldıktan sonra elimden geleni yaptım, fakat boşuna. Halihazırda buradaki sendikalardan dışarıdaki grevler için para elde etmek imkânsız. En sonunda bana gönderilen Hanover gazetelerinde Linden fabrikası hakkındaki bilgilerin çeşitliliği bana çok ilginç geldi.

Ailem şu sıralarda deniz kenarında bulunuyor, bu bilhassa hastalıktan zayıf düşmüş olan kızlar için çok gerekliydi. Lafargue, operatörlük imtihanlarını burada Londra'da verdikten sonra, bir hastanede birkaç hafta için asistan oparatör olarak çalışacak, daha sonra Paris'e hareket edecek, orada da girmesi gereken Fransız tıb imtihanları var.

Halihazırda kamu ekonomisinden çok kendi kişisel ekonomimle ilgiliyim. Engels yüzde 5 faizle alacağım 100-150 sterlinlik bir borca kefil olmayı teklif etti, ilk yarısı Ocak'ta ikincisi Temmuz'da ödenecek. Ancak şu ana kadar borç verecek bir kimse bulabilmiş değilim.

Çalışma durumumun, Londra'yı gelecek yıl, Eylül sonunda bütün, bütün terkedip kıtaya gitmeme izin vereceğine olan ümidim oldukça büyük. Müzesiz yapabilecek hale gelir gelmez Londra'yı bırakıp gideceğim. Burada hayat pahalılığı, gitgide daha çok altından kalkılmaz oluyor. Oradaki şartların basitliğinin benim zevkime göre olmadığı doğrudur. Bununla beraber **Ruhe ist die erste Bürgerpf-**

lichi(*) ve sulhe kavuşmanın tek yolu da bu. Gelecek mektubumda hakkında bilgi vereceğim, Enternasyonal Emekçi Derneği'nin sözde Fransa seksiyonu olan kuruluş hakkında, burada da her çeşidinden skandal yer alıyor.(1)

Şimdi yalnızım, çocukların gürültülerinin yokluğu insana tuhaf geliyor.

Selâm.

K. MARX

(*) «Sulhû muhafaza etmek vatandaşın birinci görevidir.» Jena muharebesinden sonra 17 Ekim 1806'da Berlin'de asılan ve «Kral bir muharebe kaybetti» diye başlayıp, yukarıdaki cümleyle devam eden bildiriden.

1. 1868 Yazında, Enternasyonal Genel Kurulu Felix Pyat ve arkadaşlarının görüşlerine karşı olduğunu açıkladı. Bunun üzerine Enternasyonalin Fransa sekslyonunun üyelerinin çoğu istifa ettiler.

Londra, 12 Ekim 1868

Aziz Dostum,

Israrlı sessizliğiniz benim için tamamiyle anlaşılmaz bir şey oluyor. Son mektubumda buna sebep olacak bir şey mi vardı? Ümid ederim böyle bir şey yoktu. Varsa bile isteyerek değildir. Açıkca söylememe gerek yok, **siz** bilirsiniz, benim Almanya'daki en yakın dostumsunuz. Ve **arkadaşlar arasında,** birbirlerinin önemsiz hareketleri üzerinde dikkatle durmanın zorunlu olduğunu sanmıyorum. **Sizin buna bana göre daha az hakkınız var,** zira size ne kadar minnettar olduğumu biliyorsunuz. Siz —bütün kişisel şeylerin dışında— kitabım için bütün Almanya'dan daha çok uğraştınız. Belki de sözde dostlar kalabalığının yaptığı gibi işler kötü gittiği zaman sessiz durup, iyi gittiği zaman konuşanlardan olmadığınızı göstermek için enerjik bir sessizlik içindesiniz. Ancak sizin için böyle bir «gösteriye» ihtiyaç yoktur. «İşlerin iyi durumu» dediğim zaman öncelikle kasdettiğim şey sizin son olarak yazdığınıza göre kitabımın yaptığı propaganda ve Alman işçilerince gördüğü kabuldur. Ve, ikinci olarak da, Enternasyonal Emekçi Derneği'nin özellikle İngiltere'de kaydettiği fevkâlade ilerleyiştir.

Birkaç gün önce Petersburg'lu bir yayımcı **«Das Kapital»**in Rusça çevirisinin basılmakta olduğunu haber vererek beni şaşırttı. Kapak için bir fotoğrafımı istedi ve Rusya'daki «iyi dostlarımın» bu küçük isteğini reddetmedim. Kaderin garip bir cilvesidir ki, kendileriyle yirmi beş yıl boyunca mücadele ettiğim Ruslar sadece Almanca'da de-

ğil, Fransızca ve İngilizce'de de en devamlı müşterilerim olmuşlardır. Paris'te 1843 ve 1844'de Rus aristokları bana karşı azamî şefkatle davrandılar. Proudhon'a karşı yazdığım kitabım (1847) ve Duncker'in bastığı kitab (1859) Rusya'da her ülkeden daha çok sattı. Ve **Kapital**'in tercüme edildiği ilk yabancı ülke Rusya oluyor. Ancak bu durum fazla abartılmamalı. Rus aristokrasisi, gençliğinde, Alman üniversitelerinde ve Pariste öğretim görür. Daima Batının sunabileceği en aşırının peşinden koşarlar.

Onsekizinci yüzyıl Fransız aristokrasisinin bir kısmının yaptığı gibi, sadece **gourmandise**'den(*) ibaret. Voltaire kendi aydınlığıyla **Ce n'est pas pour les tailleurs et les bottiers** der.(**) Bu Rusların, bir kere devlet hizmetine girince, alçaklaşmalarına engel değildir.

İlişikteki mektuplardan da göreceğiniz gibi (lütfen geri gönderin) Almanya'daki liderler arası kavga beni oldukça endişelendiriyor. Bir yandan Schweitzer beni Papa **in partibus infidelium**'lığa(***) terfi ettirdi ki bende kendisini Almanya'nın «işçiler imparatoru» ilân edebilirim.

Öte yandan Schweitzer'in kendisine küçük-burjuva demokratik hareketi dışında bir proletarya hareketi olduğunu hatırlattığını unutan bir Liebknecht de var.

Sizin ve ailenizin iyi olduğunu ümid ederim. Ve ümidederim ki değerli eşinizin gözünden düşmemişimdir.

A propos: Uluslararası Kadınlar Birliğinden **duce** Fran Gögg (geck okunur)(****) Brüksel kongresine hanımların katılıp katılamıyacağını soran bir mektup gönderdi. Şüphesiz nazik bir kabul cevabı verildi. Siz bir şey söylemeyin, ben

(*) Oburluk.
(**) Bu terziler ve ayakkabı tamircileri için değil.
(***) Kâfirler ülkesinde yani fonksiyonsuz bir memur.
(****) Almancada Geck züppe

eşinize Genel Konseyin bir muhabiri olarak vekâletname göndereceğim.

Karaciğerim yüzünden epeyce ateşim çıktı, ancak şimdi iyiyim.

Selâm.
Karl MARX

Not 1. İspanya ihtilali kaçınılmaz ve yıkıcı bir Fransa-Prusya savaşını önleyen bir **«deus ex machina»**(*) gibi geldi.

Not 2. Bana Büchner'in bir kitabının gönderileceğini yazmıştınız. Ne zaman ve nasıl?

(*) Makinadan çıkan tanrı. Eski Yunan dramlarında çok kullanılan ve sahnede bir takım tiyatro makinaları içinden çıkıp karmakarışık hale gelmiş durumları mutlu bir çözüme bağlayan tanrı.

Londra, 26 Ekim 1868

Aziz Dostum,

Şimdi mektubunuz elime geçti, bir ziyaretçimle başım dertte olduğundan, sadece birkaç satır yazabileceğim.

Kertbeny'nin adresi: No. I/III (III ne demek bilmiyorum, belki üçüncü kattır) Behrenstrasse.

Şimdi müsaadenizle bir sözüm var. Siz ve Engels faydalı olacağı görüşünde olduğunuzdan, **Gartenlaube**'deki(1) ilâna izin vermiştim. Ben **bu işe kesinlikle karşıydım.** Böyle bir şeyin doğuracağı tek sonuç Keil ve Daheim(2) gibilerinin insanın büyük edebiyatçılar ve diğerlerinin güruhundan olduğunu ve onların hamiliğine ihtiyacı olduğunu veya bunu arzuladığını zannetmeleri olur.

Bence bu işin yararından çok zararı olur ve bir bilim adamına yakışmaz. Meselâ, uzun bir zaman önce Meyer'in **Konversationlexikon**'undan(3) benim biyografimi istediler. Değil biyografimi göndermek, cevap bile yazmadım. Herkes kendi yolundan kurtuluşa varmalıdır. Kertbeny'e gelince, kendisi şaşkın, kendini beğenmiş, can sıkıcı bir edebiyat aylağıdır, onunla ne kadar az ilişki kurulursa o kadar iyi olur.

Selâm.
Karl MARX

(1) Alman küçük-burjuvazisinin isteklerini dile getiren haftalık bir dergi
(2) 1864 de Leipzig'de kurulan muhafazakâr eğilimli bir haftalık edebiyat dergisi.
(3) Çok yaygın bir sözlük.

Londra, 5 Aralık 1868

Azizim Kugelmann,

Sizde Dietzgen'in adresi var mı? Oldukça uzun bir süre önce, bana «düşünme melekesi» üzerine çalışmalarının elyazması kopyalarından bir bölüm göndermişti, bir takım karmaşıklıklarına, çok sık tekrarlara rağmen içinde mükemmel olan birçok şey vardı ve —bir işçinin bağımsız bir ürünü olarak— takdire lâyıktı. Engels'in de görüşünü almak istediğimden, hemen cevap yazmadım ve elyazmalarını Engels'e gönderdim. Kâğıtlar tekrar bana dönene kadar epeyce zaman geçti. Ve şimdi Dietzgen'in üzerinde adresi bulunan mektubunu **bulamıyorum.** Petersburg'tan gönderdiği son mektupta Rhine'e döneceğini ve orada iş kuracağını yazmıştı. Yeni adresini aldınız mı? Şayet aldınız ise, bana lütfen ilk posta ile gönderiniz. Dietzgen'i uzun zaman cevapsız bırakmak vicdanımı —bütün şeylerden tamamiyle kurtulunamaz— rahatsız ediyor. Kendisiyle ilgili kişisel bir şeyler söylemeye de söz vermiştiniz.

Büchner'in Darvinizm üzerine Derslerini aldım. Kendisinin bir «kitap imâlatçısı» olduğu açık, belkide bu yüzden «Büchner»(1) diyorlar; materyalizm tarihi hakkındaki sathi saçmalıkları aşikâr bir şekilde Lange'den(2) kopya edilmiş. Böyle bir pigmenin, örneğin —Bühner'den tamamiyle başka türde bir materyalist— olan Aristotle'yi satış biçimi hayret verici. Aynı zamanda örneğin, Cabanis için «insan neredeyse Karl Vogt'u dinlediğini sanır.» derken çok da toy, belki Cabanis Vogt'u kopya etti!

Bir süre önce size Fransız seksiyonu hakkında yazmaya söz vermiştim. Bu külhanbeylerinin, yarısı veya dörtte üçü «maquereaux»(*) veya benzeri ayaktakımından oluşuyor; ancak hemen hepsi de —bizimkilerin çekildiğinden beri— şüphesiz arada emin bir mesafe bırakarak bütün kral ve imparatorları fakat bilhassa Louis Napoleon'u öldüren, devrimci alemin kahramanları olarak geçiniyorlar. Bunların nazarında, bizler tabiatıyla karşı devrimciyiz, nitekim bütün gerekli formaliteleri tamamlayarak bize karşı hazırladıkları bir iddianameyi Brüksel Kongresinde kapalı bir oturumda sundular. Bu grev kırıcılarının öfkesi, dördüncü dereceden harap bir melodram yazarı olan ve 48 Devriminde sadece bir tosatmaster olarak kullanılan (İngilizler ziyafetlerde şerefe kadeh kaldırmaları idare etmek için **«parayla tutulmuş»** kişilere bu adı veriyorlar) ve «fısıltıyla bağırmak» gibi mükemmel bir sabit fikre sahip olan tehlikeli fesatçı Felix Pyat'ın kontrolu altına girmeleriyle daha da arttı. Pyat bu güruhu Enternasyonal Emekçi Derneği'ni kendisinin bir oyuncağı haline getirmek için kullanmak istedi. Özellikle bizimle uzlaşmaya çok hevesliydi. Fransız seksiyonunun büyük afişlerle Enternasyonal Derneğin toplantısı olarak ilân ve çığırtkanlık ettikleri halka açık toplantıda, Louis Napoleon, namı diğer Badürguest, **ciddiyetle ölüme mahkûm edildi,** cezanın infazı, şüphesiz, bir adsız Paris Brütüs'üne bırakıldı. İngiliz basını bu kaba komedinin haberini almadığından, biz de memnuniyetle meseleyi sessizce geçiştirdik. Fakat serserilerden birisi —Vesinier denen biri, bir şantajcı gazeteci— bütün bu sefil olayı, Enternasyonalin organı olduğunu iddia eden, bir çeşit «komik», Avrupa'da bir eşi daha bulunmayan bir Belçika gazetesinde, **La Cigale**'de ilân etti. Görüyorsunuz, olayda gülünç hiç bir şey yok, sadece tehlike var. Olay **La Cigale**'

(*) Pezevenk.

den **Le Pays**'e ve **Journal de L'Empire**'e intikal etti. Bu durum şüphesiz, Paul de Cassagnae için beklenmedik bir bayramdı. Bunun üzerine biz de —yani, Genel Kurul— **Cigale**'de altı sütun üzerinden, F. Pyat'ın Enternasyonalle **hiç bir** ilişkisi olmadığını ve hatta üyesi bile olmadığını ilân ettik. **Hinc illae irea.**(*) Bu, batrachomyamachie, şimdi F. Pyat'ın denetimine giren Fransız seksiyonunun parçalanmasıyla sonuçlandı. Burada, Londra'da, kendilerine yardımcı olarak, onsekiz kişilik, başında bir eski Pfalz göçmeni olan yarı deli saatçi Weber bulunan adına Alman Ajitasyon Grupu denilen Örgütün kurulmasını provoke ettiler. Böylece bu ciddi, tantanalı ve önemli olay hakkında rapor etmeğe değer her şeyi biliyorsunuz. Ancak bir şey daha var, Blanqui **Cigale**'de Pyat'ı gülünç düşürecek birisini bularak Pyat'ya bir akıl hastası veya bir polis ajanı olarak tanıtmak durumunda kaldı.

Dün akşam Schweitzer'den bir mektup aldım, tekrar hapse gireceğini ve bir iç savaşın —yani kendisi ile W. Liebknecht arasında— kaçınılmaz olduğunu bildiriyor. Schweitzer'in bir noktada yani Liebknecht'in kapasitesizliğini söylerken haklı olduğunu kabul etmek zorundayım. Gazetesi gerçekten acınacak durumda. Kendisine onbeş yıl boyunca şifahi olarak (okumaya daima üşenirdi) bilgi tıktığım bir adam, nasıl olur da böyle süprüntüleri basar ve örneğin **Toplum ve Devlet**'te «sosyal»i (Bir diğer ince kategori) «ikincil» olarak değerlendirir de «politiği» esas alır. Bu durum, Liebknecht'in bir Güney Almanya'lı olduğunu ve beni hep eski şefi «asilzade» Gustav Struve ile karıştırdığını bilmediğiniz takdirde anlaşılamaz.

Lafargue ve karısı iki aydır Paris'te bulunuyorlar. Paris'teki yetkililer Londra'da kazandığı tıp unvanlarını tanımak istemiyorlar ve kendisinin beş yeni «Parizien» imtihandan geçmesini öneriyorlar.

(*) Öfkenin sebebi bu.

Gelecek yıldan itibaren, bir anlaşma sonucu olarak, ekonomik (politik-ekonomik değil) durumum ihtiyaçlarıma uygun bir hale gelecek.

Sayın eşinize ve Fränzchen'e en içten selâmlarım.

K. MARX

Almanya'daki kadınların kurtuluşu büyük kampanyasında eşiniz de aktif mi? Bence Alman kadınları işe, erkeklerini onların kendi kurtuluşları için teşvik etmekle başlamalı.

(1) Marx kelime oyunu yapıyor. Almanca'da Buch kitap demektir.
(2) Friedrich Albert LANGE (1828-1875) Filozof ve siyaset adamı. Sosyal-Demokrat çevrelerde çok tanınan «Materyalizmin Tarihi» adlı eserin yazarı. (iselchn, 1336).

Londra, 12 Aralık 1868

Aziz Dost,

Size daha uzunca yazmak istedim, fakat buna önceden (tahmin etmediğim) dış «işler» engel oldu. Bu durumun kalemi hemen elinize almanıza engel olmasına izin vermeyiniz.

Freud'un(1) mektubu (teşekkürlerimle birlikte ilişikte gönderiyorum) beni çok ilgilendirdi. Almanya'da bilim alanında şimdiki «standart-tabut taşıyıcıların» yanısıra yenilerinin sahneye çıkması için tam zamandır.

Dietzgen'in portresini de iade ediyorum. Onun «Eccarius benzeri bir işçi olmadığını» daima hissetmiş olmama rağmen, hayat hikâyesi tam benim tahayyül ettiğim gibi değil. Şurası da muhakkak ki edinmeye çalıştığı bu çeşit bir filozofik görünüş, bir sade işçinin pek bulamıyacağı bir sükûn ve boş vakit gerektirir.

Berlin'li olan ve Newyork'da yaşayan iki çok iyi işçi buldum, ayakkabıcı A. Vogt(2) ve maden mühendisi Siegfried Mayer(3). Kitabım üzerine dersler verebilecek bir üçüncü işçi ise Lochner(4), bir marangoz (sade bir işçi), 15 yıldır burada, Londra'da yaşıyor.

Eşinizin Geck'e bağlı generallerden birisi olduğuna dair asla bir «şüphe» sahibi olmadım. Sorum sadece şaka amacını taşıyordu. Herhalûkârda, bir hanımefendi, Madam Law, Genel Konseye üye seçildiğine göre, hanımlar **Enternasyonal**'den şikâyetçi olamazlar.

Şaka bir yana, Amerikan «işçi sendikalarının» son kongresindeki ilerleme gözle görülür durumda, diğer şeylerin yanında, kadın işçiler tamamiyle eşit olarak ele alındı. Bu konuda İngiliz ve nazik Fransız, hâlâ dar-kafalılığın yükünü çekiyor. Tarih namına birazıcık bilgisi olan herkesin malûmudur ki büyük sosyal değişiklikler kadın heyecanı olmadan mümkün olmaz. Sosyal ilerleme cinsi-lâtif'in (çirkinleri dahil) sosyal pozisyonu ile tam olarak ölçülebilir.

Anlaşmaya gelince: kitabım hazır olmadan önce bir iş sahibi olmam başından beri söz konusu olamazdı. Kendimi rahatsız edici durumlardan uzun zaman önce kurtarabilirdim.

Durum, fakat **tamamiyle aramızda kalmak üzere** şundan ibaret: bir taraftan ben ailemle bir düzenlemeye girdik, bir taraftan da Engels, benim haberim olmadan, ortağıyla kendi geliri için bir anlaşma yapmış (Haziran'dan itibaren işten ayrılıyor), ve sonuç olarak önümüzdeki yıldan itibaren huzur içinde çalışmamı temin edecek bir anlaşma meydana gelmiş.

İçten selâmlarımla,

K. MARX

(1) W.A. FREUND (1833-1918) Jinekolog.

(2) A. VOGT: Marx'ın eski arkadaşı. 1867 de Amerika'ya iltica etti ve orada Enternasyonalin mahalli sekslyonunu örgütledi.

(3) Enternasyonalin Berlin seksiyonu kurucularından. O da 1866'da Amerika'ya iltica etti.

(4) 1848 devrimine katıldı. 1864-67 ve 1871-72 yılları arasında Enternasyonal Genel Kurulu üyeslydi.

Londra, 11 Şubat 1869

Aziz Dost,

Mektubumun gecikmesi iki durumun sonucu. Birincisi, buradaki lânet olası sisli hava —sadece sis, başka bir şey değil— yüzünden olağanüstü şiddetle bir **gribe** yakalandım, hemen hemen dört hafta sürdü. İkincisi, ilişikteki fotoğraflar en aşağı yedi hafta önce çekildi, fakat aynı hava ve atmosfer karanlığı yüzünden (klişelerden) kopyalar yeni çıkartılabildi.

A. Ruge'nin ilişikteki mektubu dostum Strohn'a(1) Bradford'da iş arkadaşlarından birisi tarafından verilmiş. Aşikâr ki Ruge «inkârın inkârına» karşı koyamaz. Mektubu bana derhal iade etmelisiniz, zira Strohn adresine geri göndermek zorunda.

Genel konseyinizin haznedarı, Cowell Stepney(2) çok zengin ve seçkin bir adam fakat tamamiyle, belki de aptalca bir tarzda, işçilerin davasına adanmış durumda, Bonn'da işçi sorunu ve sosyalizmle ilgili Almanca literatürü bilen bir arkadaş aradı. Arkadaşı kendisine **karşılık** olarak, Bonn' da politik ekonomi profesörü olan Dr. Held tarafından düzenlenmiş bir liste gönderdi. Mütalâaları bu âlim mandarinlerin korkunç bilgisizliğini gösteriyor. Held, ben ve Engels için baktın ne yazıyor:

ENGELS; İngilterede Emekçi Sınıfların Durumu, v.s. Alman sosyalist-komünist literatürünün en iyi ürünü. Engels ile en yakından ilişkili olan Karl MARX; Sosyalizmin bir bütün olarak varlığıyla övünebileceği en bilimsel ve en çok

bilgiyi ihtiva eden eseri olan **Das Kapital**'in yazarıdır. Yeni çıkmış olmasına rağmen, bu kitap hâlâ 1848 hareketinin bir yankısıdır(!) Engels'le ilgili olarak bu kitaptan bahsedişimin sebebi de budur. Eser aynı zamanda (!) bugün için de ilginçtir, zira (!) ondan Lasalle'in temel görüşlerini çıkarttığını anlayabiliriz. «(Gerçekten ne güzel bir referans, değil mi?)»

Alman üniversitelerinden birindeki bir politik ekonomi hocası kendisini tamamiyle ikna ettiğim, ancak mevkiinin, «diğer meslektaşları gibi,» **«ikna oluşunu açıklamamaya»** zorladığını yazıyor.

Bir yandan uzmanların korkaklığı, öte yandan burjuvazi ve karşı devrimci basının susuş kumpası, bana büyük zarar veriyor. Meissner Sonbahar hesaplarının kötü olduğunu yazıyor. Yatırımının hâlâ 200 talers altında bulunuyor. Ve ilâve ediyor. Şayet Berlin v.s. gibi birkaç büyük merkezde, Kugelmann'ın Hanover'de yaptığının yarısı yapılsaydı, şimdiden ikinci baskıyı yapmış olurduk.»

Ocağın 1'inde büyükbaba oldum; yeni yıl hediyesi, bir küçük oğlan. Lafargue neticede üç imtihandan muaf tutulmayı başardı, şimdi Fransada sadece iki imtihan olacak.

Sayın eşinize ve Franzchen'e en içten selâmlarım.

K. MARX

Büyük kızım Jenny'nin fotoğrafta taktığı haç, 1864 Polonya ihtilâl hacıdır.

[Guge'nin yukarıda değinilen mektubunun metni aşağıdadır]

(1) Wilhelm STROHN: Komünist Birlik üyesi.
(2) Cowell STEPNEY: Ingiliz Sosyalisti. Önce «Reform Liga»sı ve daha sonra da Enternasyonal Genel Kurulunun üyesi. (1866-1872).

7 Park Crescent
25 Ocak 1869,
Brighton.

Azizim Mr. Steinthal,

Bu mektupla birlikte, size Marx'ın **Kapital** adlı kitabını da postayla gönderiyorum.

En içten teşekkürler! Bu kitap, yapacak bir sürü yardımcı işim olduğu halde, beni sürekli olarak meşgul etti.

Çağ açan bir kitab tarihi dönemlerin gelişmesine, gerilemesine, doğum sancılarına ve müthiş ızdırap verici günlerine parlak ve sık sık derinliğine nüfuz eden bir ışık tutuyor.

Artık değerin ödenmemiş-emek olduğunun isbatı, kendi hesaplarına çalışan emekçilerin yok oluşu ve yok edenlerin de yok oluşlarının yaklaşmakta oluşunun isbatı, eseri klâsikleştiriyor. 745. sayfanın(*) sonu: «Mal edinmenin kapitalist biçimi, kapitalist üretim tarzının sonucu olarak, kapitalist özel mülkiyeti doğurur. Bu, ferdî özel mülkiyetin, mülk sahibinin emeği sonucu doğduğu tezinin reddidir. Ancak, bir tabiat kanununun amansızlığıyle, kapitalist üretim kendi reddini kendisi doğurur. Bu inkârın inkârıdır. Bu üretici için özel mülkiyeti yeniden tesis etmez, fakat kendisine kapitalist dönemdeki müktesep haklarına, yani arazi ve üretim araçlarının ortak mülkiyetine ve işbirliğine dayalı bir ferdî mülkiyet sağlar.»

(*) İngilizce basımda 789'uncu sayfa.

Marx büyük bir bilgi zenginliği ve muhteşem bir kaabiliyete sahip. Kitap birçok kimsenin ve gazete yazarının ufkunu aşıyor; ancak çok geniş kapsamlı olan temellerine rağmen, gerçekte sırf bu yüzden, amacına kesinlikle ulaşıyor ve çok güçlü bir etki yapıyor.

Din ile alâkalı olarak, yazar 608'inci(*) sayfada çok uygun bir şekilde işaret ediyor ki: «Nasıl ki dinde insana kendi öz beyninin ürünleri hükmederse, kapitalist üretimde de insana kendi öz ellerinin ürünleri hükmeder.»

Onu azat etmek için, baykuş ışığı tutmak çok yetersizdir; gerçekten efendisini kaybettiği takdirde, Fransız veya İspanyolların yaptığı gibi, kendisi kendi elleriyle başına kendinden birini oturtur.

Her ne halse, 1869 için engin mutluluklar! Bakalım önceki yıllar gibi olacak mı! Bayan Steinthal ve Bay Heydemann'a en iyi dileklerimle.

Dr. A. Ruge

(*) İngilizce basımda 635'inci sayfa.

Londra, 3 Mart 1869

Azizim Kugelmann,

Şu lanet fotoğrafçı, beni bir kere daha bekletti ve tabii haftalardır kopyaları çıkarmadı. Fakat bu yüzden mektubumu daha fazla geciktirmeyeceğim.

Bay Vogt'a gelince, Liebknecht'in elinden hâlâ kurtarabileceğimiz kopyaları ileride ihtiyaç duyulabilir düşüncesiyle emin bir yere koymak istedim. (Londra'dan kendisine, Berlin'e 300 kopya göndermiştim ki, bu kalan kopyaların hepsiydi). Böylece bunların size gönderilmesini istemeye cüret ettim.

Aber, Derindur, lös mis diesses Razsel der natur!(*) Liebknecht size altı kopya gönderdi. Fakat bana elli kopya gönderdiğini bildirdi. Bu işin sırrını açıklamasını kendisinden istermisiniz?

Quetélét(1), kendisiyle yeni bir denemeye girişilmeyecek kadar yaşlanmış bulunuyor. Geçmişte, toplumsal hayatın âşikâr arızalarının bile, periyodik tekrarlanışları ve ortalamalarıyla, bir iç zorunluğa sahip olduklarını göstermekle büyük hizmetlerde bulunmuştu. Fakat, bu zorunluluğun yorumuna hiç bir zaman varamadı. Aslında hiç bir ilerleme göstermedi, sadece gözlemlerinin ve hesaplarının malzemelerini genişletti. Bugün 1830'dan **önce** olduğundan daha ileri bulunmuyor.

(*) «Fakat, Derindur, tabiatın bu muammasını benim için çöz» Kahramanı Derindur kontu olan, Müllner'in «Die schuld» (suç) adlı oyununda yer alan bir mısra.

Benim ikinci cildi hazırlamam kesinlikle yazı bulacak. Sonra da —kızımla beraber elyazması kopyaları alıp Almanya'ya geleceğiz ve sizi de böylece göreceğiz— daha doğrusu sizi ziyaret edeceğiz.

Fransa'da çok ilginç bir hareket sürüyor. Parisliler kendilerini yaklaşmakta olan devrimin ticaretine hazırlamak için yakın devrimci geçmişlerini düzenli bir şekilde inceliyorlar. Birincisi **Imparatorluğun kaynağı** idi, sonra da **Aralık darbesi** geldi. Bu, tıpkı Almanya'daki karşı devrimin 1848-49'un hatırasını ezip yok etmeyi başarması gibi, tamamiyle unutulmuştu.

Zaten bu yüzden Tènot'un **coup d'état** hakkındaki kitabı Paris'te ve eyaletlerde öyle büyük bir ilgi topladı ki, kısa bir sürede on baskı yaptı. Bunu aynı dönem üzerine yazılmış düzinelerle kitap izledi. **«C'était la rage»**(*) ve iş kısa zamanda yayımcılar için spekülatif bir olay haline geldi.

Bu kitaplar muhalefet tarafından yazılıyordu örneğin, Tènot, **Siècle**'e mensuptur (liberal burjuvazinin gazetesini kastediyorum, bizim «yüzyılı» değil.) Resmi muhalefete mensup bütün liberal ve liberal olmayan alçaklar bu **mouvement**'i yönetiyorlar. Bunların yanında örneğin Delescluze gibi cumhuriyetçi demokratlar da var, eskiden Ledru Rollin'in yaveriydi, şimdi ise, bir cumhuriyet babası olarak, Paris **Réveil**'inin editörlüğünü yapıyor.

Şimdiye kadar herkes, Bonapartist olmayan herkes, bu ölümden sonra yayımlanmış ifşaatlarla veya daha doğrusu hatıralarla eğlenmekteydi.

Ancak, sonradan madalyonun öbür yüzü de geldi. En başta Fransız hükümetinin kendisi dönek Hippolyte Castille'i **Les Massacres de Juin, 1848**'i basmak için tuttu(2). Bu Thiers, Fallou, Marie, Jules Favre, Jules Simon, Pelletan,

(*) Bu tamamiyle moda idi.

v.s. kısacası **L'Union Liberale** dediklerinin şefleri için bir darbe oldu. Bunlar gelecek seçimleri almayı plânlıyorlardı, eski rezil köpekler!

Bununla beraber, ardından Sosyalist Parti ortaya çıkarak muhalefeti ve eski tarz cumhuriyetçi demokratları «Teşhir» etti. Diğerleri arasında, Vermorel: **Les Hommes de 1848** ve **L'Opposition** vardı.

Vermorel bir Proudhon'cudur.

En son Blanquistler geldi, örneğin, G. Tridon: **Gironde et Girondins.**

Ve böylece tarihî cadı kazanlarının hepsi birden kaynıyor.

Bu mertebeye biz (Almanya'dakiler) ne zaman ulaşacağız!.

Size Fransız polisine nasıl mükemmel hizmet edildiğini gösterecek bir örnek vereyim: Kızımı görmek için önümüzdeki hafta başlarında Paris'e gitmek istiyordum.

Geçen cumartesi bir polis ajanı Lafargue'e gidip Mösyö Marx'ın oraya ulaşıp ulaşmadığını sormuş. Kendisine bir iş vereceklermiş. Önceden ihtar edildi!

Değerli eşinize ve Fränzchen'e en içten selâmlarımla.

Madame Tenge nasıl?

K. MARX

(1) Lambert QUETELET (1796-1874): Belçika'lı istatistikçi, matematikçi, astronom.

(2) «1848 Haziran katliâmları.»

Londra, 11 Mayıs 1869

Azizim Kugelmann,

Uzatmalı sessizliğimden dolayı beni affetmelisiniz. Birincisi; haftalardır karaciğer hastalığından mustaribim, bu dert her yıl bahar aylarında depreşiyor ve en fena tarafı, beni bütün entellektüel faaliyetlerimden alakoyuyor. İkincisi; ha bugün ha yarın diyerek istediğiniz fotoğrafları beklemekte idiysem de, bu Herr Fahnenbach, bir Alman uyurgezer, bu güne kadar fotoğrafları teslim etmedi.

Karım ve en küçük kızım şu sırada Paris'te Lafargue' leri ziyaret ediyorlar, bu yüzden burada çok yalnızız. Bütün iyi niyetimle aramama rağmen, sizin için hiç bir **Palmerston broşürünü** bulamadım. Urquhart'ın Rusya ve Palmerston'a karşı olan yayınları, doğru olan birçok şeyi ihtiva etmekle birlikte, büyük «David» (delice hevesleriyle) her şeyi mahvediyor.

Makaleniz Engels'e gönderildi. Saygıdeğer basından tamamiyle izole edilmiş bulunmamız yüzünden, bu sahada sizin için bir şeyler yapabilmek bizim için zor olacak, ancak deniyeceğiz.

Ağustosun sonlarından itibaren Eylülün sonuna kadar olan süreyi kızımla beraber, elyazmalarımı bitiremmek pahasına da olsa, Almanya'da istediğiniz bir yerde sizinle birlikte geçirmek istiyorum. Şüphesiz bundan daha uzun kalamam.

Borkheim'e yazdığınız mektubu okudum. Saint-Bart-

hélemy'de Belçika'lıların yaptıkları katliâmlar konusunda yapılan gevezelikleri belirtmekte haklısınız.

Fakat siz de bu olayların özelliğini ve önemini hafife alıyorsunuz. Bilmelisiniz ki Belçika daima kılıç ve tüfeğin grevlerde son sözü söylediği tek ülke olmuştur. Genel Kurulun, İngilizce ve Fransızca olarak yazdığım bir bildirisinde durum açıklanmış bulunuyor. İngilizce bildiri bugün yarın hazır olacak. Size derhal göndereceğim.

Burjuva cumhuriyetçilerinin tam şu sıralarda İngiltereye karşı açmak istedikleri savaşla ilgili olarak da, Enternasyonal Genel Kurulu adına Birleşik Devletlerdeki ulusal işçi sendikasına hitaben bir İngilizce bildiri kaleme almış bulunuyorum.

18. Brumaire'in (basılmış ve düzeltilmiş hali) Ocağın sonundan beri Herr Meissner'in elinde bulunuyor, fakat basımını devamlı geciktiriyor. Doğrusu çok hoş! Aptal kitap satıcılarının iş mevsimi yüzünden, satışın etkili olacağı zamana kadar bekliyor.

Kıymetli eşinize ve Franczhen'e en içten selâmlarımla.

K. MARX

Londra, 15 Temmuz 1869

Azizim Kugelmann,

2 Haziran tarihli mektubunuz ben Manchester'deyken gelmiş. Bana göndermeyi unutmuşlar ve sonra da mektubun mevcudiyeti tamamen unutulmuş. Sizin 6 Temmuz tarihli mektubunuzun dikkatimi çekmesiyle, öteki mektubu **henüz** buldum. İkinci mektubu da henüz dün aldım. Zira, benim Laura'nın hastalığı sebebiyle, Paris'te **değişik bir hüviyetle** sekiz gün kaldım, bu arada söyleyeyim, gelişmekte olan hareket gözle görünür bir hale gelmiş. Aksi takdirde, hasta olduğunuz bir sırada size yazmaya çekinirdim.

18. Brumaire'e gelince; Meissener'in teminatları sırf baştan savmaktan ibaret. Ocağın sonundan beri onda duruyor. Tabiatiyle, önsöz onda değil, zira son iki matbaa provasını daha göndermedi. Ben onları 23 Haziran'da aldım ve aynı gün düzeltilmiş olarak önsözle birlikte gönderdim. Bundan sonra, gerçekten kitap satışının ölü mevsimine girene kadar üç haftadan uzun bir süre geçti.

Eylül'e kadar Almanya'ya gelmiyeceğim. Seyahati esas itibariyle kızım için yapacağım. Fakat herhalûkârda sizi Heligoland'da ziyaret edeceğim. (Hanover yoluyla seyahat edeceğim.)

Engels'in yazdığı biyografiye gelince, lütfen bana geri gönderiniz. Başka bir topluluğa hitap edeceği için, yeni baştan yazmak zorunda.

Kıymetli eşinize ve Fränzchen'e sıcak selâmlarımla.

K. MARX

Londra, 30 Temmuz 1869

Aziz Dostum,

12 gün kadar süreyle sol kolumda bir çıban (şirpençe) çıktı. (hâlâ da tamamiyle iyileşmiş değil). Engels'le Manchesterde beraberken sol koltuk altımda çıkanın aynısıydı. Fakat bu ayın 17'sinde yazdığınız mektuba cevabımın gecikmesinin nedeni bu değil.

Sizin plânlarnızı bozmak istemediğimden ve sizinle birlikte olmaktan da kişisel olarak zevk aldığımdan, işi sizin arzularınıza uyacak şekilde düzenlemek için çeşitli yollar denedim. Fakat bu **kesinlikle imkânsız.** Ağustos'un sonunda akrabalarımla birlikte Hollanda'da olmak **zorundayım,** orada beni çok ilgilendiren ve çok önemli işlerimi halletmeliyim. Benim, randevuyu başka bir tarihe ertelemek yolundaki önerim, şiddetle reddedildi zira, görüşeceğim adamların hiç birisi de işlerini terkedemiyorlar ve benimle Bommel'de ancak bu tarihte buluşabilecekler.

Böylece Ağustos sonlarında Londra'yı terkedeceğim. Ne zaman Hanover'e döneceğinizi bana bildirmelisiniz. Ilerideki gelişmeleri ne ölçüde uygun bir biçimde düzenliyebileceğimi göreceğiz.

Kıymetli eşinize ve Fränzchen'e en içten selâmlarımla.

K. MARX

Not: Ağustos sonunda Lafargue, karısı ve küçük çocuk birlikte Londra'ya geleceklermiş.

Londra, 12 Ekim 1869

Azizim Kugelmann

Bütün acelelerine rağmen, Tursychen(*) ve Engels daha yeni geldiler. Bu satırlardan da anlayacağınız gibi, sağ salim Ingiltere'ye geldik. Birkaç deniz ve başka maceramız oldu ki bu konuda size Jenneychen yazacak.

Bu arada, bütün ev halkına kalpten selâmlarımızı göndeririz.

K. MARX

Madame la Comtesse'e ve Kauzchen'e özel selâmlarımızı yollarız. Keza Engels, Lafargue, Mrs. Marx v.s. den de selâmlar. Küçük yine iyi.

(*) Eleanor Marx

Londra, 29 Kasım 1869

Azizim Kugelmann,

Beş hafta kadar önce Jenneychen size bir mektup gönderdi. —aslında iki tane gönderdi, biri size biri de Kontese. Bu mektupta G. Weerthin bir portresi vardı— ve yerine bir başkasını bulmak güç olduğundan ve de gönderecek bir ikinci kopyası olmadığından, Jenneychen resmi alıp almadığınızı mümkün olan en kısa zamanda öğrenmek istiyor.

Burada Postanın emniyeti ve dokunulmazlığı üzerinde bazı şüpheler meydana geldi, zira benim Engels'e Hanover'den yazdığım bir mektup, kuşkuya yer bırakmıyacak bir biçimde açılmış ve çok beceriksizce tekrar kapatılmış. Engels, benim gözlerimle görüp inanmam için, zarfı muhafaza etmiş.

Benim uzun süren ve bir ölçüde suç sayılabilecek sessizliğimi, telâfi etmem gereken işlerin çokluğuyla izah etmelisiniz. Bu işler sadece bilimsel çalışmalarımla değil, **Enternasyonal**'le ilgili. Bu arada, bana Petersburg'tan gönderilen ve emekçi sınıfının içinde bulunduğu şartlarla ilgili bir kitap(1) dolayısiyle (şüphesiz köylüler de söz konusu) **Rusça** çalışmak zorunda kaldım ve nihayet hiç bir şekilde tatminkâr olmayan sıhhatim de yazmama engel oldu.

Irlanda genel affı konusunda, benim Gladston'a karşı hazırladığım önergeyi **Volsstaat**'da muhtemelen görmüş olmalısınız. Tıpkı eskiden Palmerston'a hücum edişim gibi şimdi de Gladston'a hücum ettim ve bu, burada sansas-

yon yarattı. Buradaki demagog mülteciler kıta despotlarına emin bir mesafeden saldırmayı seviyorlar. Bu tür şeyler beni, ancak **zalimin yüzüne karşı** yapıldığı zaman cezbeder.

Bununla beraber, benim Irlânda genel affı konusundaki sözlerim ve ingiliz işçi sınıfıyla Irlanda arasındaki ilişkileri tartışmak ve bu konuda bir önerge kabul ettirmek için diğer tekliflerin ezilen Irlandalılar adına ezenlere karşı gürültülü ve kararlı bir tavır almaktan başka amaçları da şüphesiz taşıyordu.

Şuna gitgide daha çok kani oldum ki —ve bütün mesele işçi sınıfını da bu kanaate getirmekte— işçi sınıfı Irlanda'yla ilgili politikasını, yönetici sınıfların politikasından en belirgin biçimde ayırmadıkça burada, Ingiltere'de hiç bir tayin edici şey yapamaz. Bunun için, sadece Irlandalılarla kader birliği etmekle kalmamak fakat 1801 de kurulan Birliği dağıtarak yerine bir federal ilişki tesis etmek için insiyatifi ele almalıdır. Ve bu aslında, Irlandaya duyulan sempati sonucu olarak değil, ingiliz proletaryasının çıkarlarının bir gereği olarak yapılmalı. Aksi takdirde, ingiliz halkının yuları yönetici sınıfların elinde kalacaktır, zira Irlanda'ya karşı ortak cephede halk yönetici sınıflarla birleşmek zorundadır. Irlandalılara karşı ayrılıkçı tutumu yüzünden Ingiltere'deki herkes eyleminde kötürüm durumdadır. Buradaki kurtuluşun —yani Ingiliz arazi sahipleri oligarşisinin yıkılmasının— **başta gelen şartı** asla gerçekleşemez, zira Irlanda'daki ileri mevzileri tahkim edilmiş bir şekilde kaldıkça bunlara burada hücum edilemez. Halbuki orada bir kere işleri Irlanda halkı kendi ellerine alınca, kendi kanun yapıcısını ve idarecisini meydana çıkarınca ve bir kere özerk hale gelince, arazi aristokrasisinin (ki geniş ölçüde ingiliz feodallerle aynı **kişilerdir**) ilgası burada olduğundan sonsuz derecede daha kolay olacaktır, zira bu Irlanda'da sadece basit bir ekonomik sorun değil, aynı

zamanda bir **milli** sorundur, çünkü feodaller orada İngiltere'de olduğu gibi geleneksel eşraf ve mümessiller değil fakat ulusun tiksinti duyduğu tahakküm edenlerdir. Ve İngiltere'nin İrlanda ile halihazırdaki ilişkisi yüzünden sadece iç sosyal gelişmesi zedelenmez, fakat dış politikası, özellikle Rusya ve Amerika ile ilgili politikası da aynı kaderi paylaşır.

Ancak, İngiliz işçi sınıfı tayin edici ağırlığını şüpheye yer bırakmayacak şekilde genel olarak sosyal kurtuluş boyutlarına soktuğu için, şüphesiz hareket sahamız da İngiliz işçi sınıfıdır. İşin gerçeği, Cromwell yönetimindeki İngiliz Cumhuriyeti İrlanda'da felâkete uğramış ve bu yüzden yenilmiştir. **Non bis in idem!**(*) İrlanda'lı «hükümlü suçlu» O'Donovan Rossa'yı Parlamentoya seçmekle İngiliz hükümetine mükemmel bir oyun oynadı. Hükümet gazeteleri şimdiden (Habeas Corpus Act)ın(2) yürürlükten kalkması durumunu tekrarlamak tehdidinde bulunuyor yani «yeniden başlamış terör sistemi». Gerçekten İngiltere İrlanda'yı hiçbir zaman en lânetli bir terör ve en kötü bir çürümüşlük yönetimi dışında bir sistemle yönetememiştir ve —mevcut ilişkiler sürdüğü sürece de— asla başka türlü **yapamaz.**

Fransa'da işler şimdilik iyi gidiyor. Bir taraftan her karanlığın, çağı geçmiş demagog ve demokrat çığırtkanları kendilerini uzlaştırıyorlar. Öte yandan da, Bonaparte teslimiyete doğru itiliyor ki bu yolda boynunu kıracağı kesin.

Dünkü **Observer** (bu haftalık dergi bakanlığa ait) Prusya meclisindeki Eulenburg skandalı ile ilgili olarak şunu diyor: Napoleon dedi ki: **Gratlez le Russe, et vous trauverez le Tartare**(**) Prusya'ya gelince, Rusu bulmak için kazımaya gerek yok.

(*) Bir daha tekerrür etmesin.
(**) Rusu kazıyınız, Tatarı bulacaksınız.

Apropos: Reich, Dr. Med.in Hristiyan adı Edward ve kitabının ön sözünden anlaşıldığına göre Gotha'da yaşıyor.

Kontese ve Franchen'e en içten selâmlarımla.

K.M.

Bielefeld **Freiligrath Festbroschüre**'yi elde edemez **miyiz?**

(1) Söz konusu olan Flerovski'nin «Rusya'da emekçi sınıfın **Durumu**» adlı 1869 da yayımlanan kitaptır. Ekim ayında bu kitabı **alan** Marx, kitapta, çalışmalarına veriler sağlayacak olan köylülük **üzerine** araştırmaları öğrenebilmek amacıyla bu kitabı okuyabilmek için Rusça öğrenmeye koyuldu.

(2) Kişilerin temel hak ve özgürlüklerini kollayan 1679 yasası,

Londra, 17 Şubat 1870

Azizim Kugelmann,

Dün, uzun zamandan beri ilk olarak dışarıya, temiz havaya çıktım.

Önce işimize bakalım. **Vogt**'un bir kopyasını **derhal** Ascher and Co., Unter'den Linden 11, Berlin'e göndermek lütfûnda bulunur musunuz? Şayet, kitabı gönderirken postaneden bir makbuz alıp bana gönderirseniz memnun olurum. K. Hirsch'in size **Vogt** hakkında takriben ne zaman yazdığını bana bildirirseniz müteşekkir kalırım.

Bana gönderdiğiniz broşür **plaidoyers**(*)'lerden birisi, bunlarla Alman-Rusya-Baltık eyaletlerinin imtiyazlı sınıfları şimdi Alman sempatisi kazanmaya çalışıyorlar. Eyaletlerinin Polonya'dan Rusya'ya geçişlerinden beri Rus diplomatları, ordusu ve polisi içinde daima sivrilmeyi bilen bu **sefiller;** milliyetlerini, köylüleri kanuni sömürme izni ile iştiyakla değiştokuş etmişlerdi, şimdi ise imtyazlı pozisyonlarının tehlikeye girdiğini görerek uzlaşıyorlar. Onlarm Alman kültürü dedikleri ve Avrupa'nın muhafazasını üzerine aldığı şey, eski malikâneler sistemi, ortodoks Luternizm ve köylülerin sömürülmesinden ibarettir. Zaten broşürün son cümlesi de **Toprak mülkiyeti, medeniyetin temelidir** diyor ve toprak mülkiyeti ile de, broşürün sefil yazarının da kabul ettiği gibi, esas olarak malikâne emlâkin veya köylünün elindeki **vergiye tabi** arazi kastediliyor.

(*) Yalvarmalar

Adam-Rus komünal mülkü ile ilgili- alıntılarda cehaletini ve aynı zamanda çatal ayağını gösteriyor. Schedo Ferroti de Rusya köylülerinin acıklı halini (şüphesiz feodalizmin çıkarına olarak) mevcut komünal mülklere bağlıyor. Tıpkı vaktiyle, Batı Avrupa'da **köleliğin kaldırılmasının** kölenin toprağı kaybetmesinin değil de fakirliğin sebebi olarak kınanması gibi. **Toprak ve Hürriyet** adlı Rusça kitap da aynı çapta. Yazarı **Von Lilienthal** adlı bir Baltıklahana-junkeri. Rus köylülüğünü zayıflatan şey, 14'üncü Louis yönetimindeki Fransa Köylülüğünü yıkan şeydir, yani, **devlet vergileri ve büyük toprak sahibine verilen obrok**(*). Perişanlığa sebep olmak şöyle dursun, **komünal mülk** sadece hafifletici bir faktör olmuştur.

Dahası **komünal mülk Moğol kökenlidir** demek tarihsel bir hatadır. Eserlerimde defalarca belirttiğim gibi, bu Hindistan kökenlidir ve dolayısiyle Avrupa'nın bütün medeni halklarının gelişmelerinin ilk safhalarında görülür. Özellikle Rusya'daki Slavik (Moğol değil) form (ki Rus olmayan Güney Slavlarında da aynısı vardır), Hint komünal mülkiyetinin **eski Alman değişimiyle** en büyük benzerlikleri taşır, **mutatis mutandis.**(**)

Ve Paris'te Polonya'lı «Duchinski»(1) Büyük Rus ırkının **Slavik değil Moğol** olduğunu ilan etmeli ve bir Polonya'lıdan beklendiği biçimde bunu zengin bilgisinin gösterisiyle isbat etmeli idi. Yine de, iddiası doğru değil. Moğol-Tatar unsurlarla kuvvetle karışmış olan Rus köylülüğü değil, fakat Rus asilzadeliğidir. Fransız **Henri Martin,** teoriyi Duchenski'den aldı ve «ilham almış olan Gottfried Kinkel'de Martin'den tercüme edip kendisini Polonya'nın ateşli bir dostu olarak ileri sürdü, böylece demokrat partiye Bismarck'a ettiği kölece biatı unutturmak istedi.

(*) Vazgeçme kirası.
(**) Değişmesi gereken değişmiş bulunuyor.

Öte yandan, Rusya devletinin, Avrupa ve Amerika'ya karşı, politikasında **Moğolizmi** temsil ettiği bir gerçektir ve bu Gottfried gibi adamların ve Baltık lahana-junkerlerinin, filistenlerin, papaz ve profesörlerin bile ağzına düşmüş, onlar tarafından dahi kabul edilmiştir. Dolayısiyle, Baltık-Alman feryadı, herşeye rağmen, istismar edilmek zorundadır. Zira büyük Alman kuvveti, **Prusya'yı** «nazik» bir pozisyona sokmaktadır. «Alman kültürünün bu temsilcilerine» karşı bizde antipati uyandıran herşey tamamiyle aynı hesaplarla, Prusya'nın nazarında korunmaya değer addediliyor. Broşürün yazarının kara cehaletinin bir diğer örneği: Ona göre Rusya'nın Kuzey Amerika'daki haklarından vazgeçmesi, Rusya açısından sadece bir diplomatik hiledir ve dikkate şayandır ki devir sırasında ücret için büyük baskı yaptı. Fakat asıl nokta şu: Amerikan kongresi yakınlarda bu işle ilgili belgeleri yayınladı. Bunlar arasında, diğer şeyler arasında, Amerikan heyetinin Washington'a gönderdiği bir de rapor var ki, açıkça şunu söylüyor: Kazanılan şey şu sırada **ekonomik olarak** bir sent etmez, fakat bundan sonra İngiltere Yankiler tarafından bir taraftan denizden tamamiyle kopartılmıştır ve bütün Britanya Kuzey Amerikasının tekrar Birleşik Devletlere geçişi hızlandırılmıştır. İşte meselenin bütün esrarı.

Sizin Jacoby'iye olan yazışmalarınızın özünü tasvip ediyorum, fakat benim, eylemlerimin mübalağalı methi de gerçekten sarstı. «Est modus in rebus(!)»(*) Şayet methedecekseniz, ihtiyar Jacoby'nin(**) kendisi çok methedeğerdir. Avrupa'da bu kadar içtenlik ve şevkle ve bu kadar kararlılıkla kendini proletarya hareketinin yanına atan

(*) Herşeyin bir ölçüsü var

(**) Johann Jacoby, 20 Ocak 1870'de «işçi hareketinin amaçları» üzerine bir konuşma yaparak, bu konuya duyduğu sempatiyi ilân ettl.

başka hangi eski radikal vardır? Kendisinin geçiş ölçülerinin ve ayrıntılı önerilerinin az değerli oluşu tamamiyle önemsiz bir meseledir. Laf aramızda —herşeyi hesaba alarak— ben sosyal hareketlerde Almanya'dan Fransa'ya göre daha çok şey bekliyorum.

Şu entrikacı Bakuninle büyük bir kavgamız oldu. Ancak bununla ilgili fazla malumatı gelecek mektubumda vereceğim.

Madam la Comtesse ve Franzchen'e en içten selâmlarıma.

K.M.

(1) Franciscek Duchinski (1817-1893): Polonya ayaklanmasının yenilgiye uğraması üzerine Paris'e sığındı. Etnografik ve özellikle tarihî araştırmacı. Başlıca eserleri: «Slavların kökeni», «Polonya ve Rutenya»dır.

Londra, 26 Mart 1870

Azizim Kugelmann,

Bugün sadece birkaç satır yazabiliyorum, zira yine uzun bir aralıktan sonra size yazmak için hazırlandığım anda, bugün öğleden sonra kendisinden kurtulamayacağım bir Fransız geliyor ve posta da 5.30'da geliyor.

Fakat yarın Pazar ve iyi bir Hristiyan olduğumdan kendime çalışmamı durdurma izni verdim ve böylece size özellikle pek hoş bir durum almış olan Rusya meselesi hakkında uzun bir mektup yazacağım.

Jennychen, bizim meşhur J. Williams, peder Gothe' nin çok iyi bir baskısına sahip. Aklıma gelmişken yazayım, Jennychen kısa bir süre önce zengin bir İtalyan tacirinin karısı olan Madame Vivanti'lere davet edildi. Birçok İngiliz'in de içinde bulunduğu büyük bir «asemblée» (*) vardı. Jennychen Shakespeare tiradıyla parlak bir başarı kazandı.

Madame la Comtesse'e selâmlarımı ve bana yazdığı nazik sözlerden dolayı teşekkürlerimi lütfen iletir misiniz? Kendisinin Latinceyi Fransızca'ya tercüme edişine teessüf etmesi için hiçbir sebep yok. Bu sadece şimdi klasik olan ve hayli işlenmiş bir zevki değil, Hanımefendinin Latincesinin sonuna neden asla varamadığını da izah eder.

Franzchen'e en içten selâmlarımla

Mohr.(**)

(*) Topluluk

(**) Mohr-faslı, Marx'a çehresinin esmerliği dolayısiyle verilen lâkap.

28 Mart 1870

Azizim Kugelmann,

Sağ kalçamda çıban olduğundan herhangi bir süre için oturmam imkânsız. Bu yüzden ilişikte, iki kere yazmak yerine, **Brunswick(1) komitesi için mektubu Bracke and Co.** yerine size gönderiyorum. En iyisi sizin mektubu okuduktan sonra elden kendilerine vermeniz. Bu arada mektubun «mahrem» olduğunu ve kamu oyuna açıklanmak için yazılmadığını kendilerine hatırlatınız.

[İlişikteki mektubun metni:]
Enternasyonal Emekçi Derneği Merkezi Konseyi, Londra

Mahrem bilgi

Rusya'lı Bakunin ile Marx (kendisini 1843'den beri tanımama rağmen, burada aşağıdakilerin anlaşılması için kesinlikle zorunlu olanlar dışındaki herşeyi atlıyacağım) Londra'da Enternasyonal'in kuruluşundan kısa bir süre sonra karşılaştılar. Orada, Marx Bakunin'i elinden gelen en iyi şekilde çalışacağına söz verdiği derneğe aldı. Bakunin İtalya'ya gitti ve orada Marx'tan **Provisionel Statutes** ve **İşçi sınıfına hitabı** aldı, «büyük bir hararetle» cevapladı, başka birşey yapmadı. Kendisinden hiç haber alınamayan bir kaç yıl geçti ve İsviçre'de ortaya çıktı. Burada **Enternasyonal**'e değil, fakat **ligue de la paix et de**

la liberte(*)'ye iltihak etti. Bu barış ligi kongresinden sonra (1867 Cenevre) Bakunin bu kuruluşun **yürütme kuruluna** girdi, ancak orada kendisini sadece diktatorca etkileri dolayısiyle kınayan değil fakat aynı zamanda bir Rus olarak şüphe ile izleyen bir muhalefet buldu. **Enternasyonal'** in Brüksel kongresinden (Eylül 1868) kısa bir süre sonra **Barış ligi** Lozanda kongresini yaptı. Burada Bakunin tahrikçi rolü oynadı ve —geçerken değinilsin— batılı burjuvaziyi Moskova'lı iyimserlerin —kendi barbarlıklarını hafifletmek amacıyla— batı medeniyetine saldırmaya alıştıkları bir tonda takbih etti. Kendi kendileriyle çelişen bir çok önerilerde bulundu, amacı burjuva budalalarına korku vermek ve Monsenyör Bakunin'in Barış Ligini terkedip **Enternasyonal**'e şerefle girmesini sağlamaktı. Bakunin tarafından Lozan Kongresine sunulan programın **sınıfların eşitsizliği, sosyal devrimde ilk adım olarak miras hakkının ilgası** v.s. gibi saçmalıklar ihtiva ettiğini kaydetmek yeterli. Boş gevezelikler, dehşet vermek iddiasında olan sahte hayaller, sözün kısası belli bir etkisi olacağı hesaplanmış tatsız söylevler. Bakunin'in Paris (orada **Revue Positiviste**'nin yazı işlerinde bir Rus oturuyor) ve Londra daki dostları Bakunin'in Barış Liginden **bir olay** olarak çıktığını iddia ve eskimiş adiliklerden alışmış bir **olla potrida**(**) olan ibaret— acaip programının heybetli ve orijinal olduğunu ilân ediyorlar.

Bakunin bu arada **Enternasyonal**'in Cenevre **Branche Romande**'ine iltihak etti. Ancak, bu adımı atması için uzun yıllar geçirmesine karşılık, enternasyonali kendi **aleti** haline getirip yıkmaya karar vermesi fazla vaktini almadı.

(*) Barış ve Kurtuluş Ligi

(**) Karışık yemek. Sosyal Demokrat İşçi Partisinin Merkez Komitesi Brunswick'te bulunuyordu. Almanya ile teması üzerine almış olan Marx, Enternasyonal'deki görevinin yanı sıra bunu da yürütüyordu.

Londra Genel kurulunun haberi olmaksızın —ki kurula herşey düzenledikten sonra haber verildi— **Alliance des Démocrats Socialistes** denen topluluğu kurdu. Topluluğun programı, Lozan Barış Kongresinde Bakunin tarafından önerilenden başkası değildi. Böylece de Topluluk, daha başında kendisini özellikle Bakuninci ekolün ve Bakuninin kendisinin propaganda organı olarak ilan etti, ki Bakunin gibi **toplumsal teori alanındaki en cahil adamlardan birisi, bir ekolün kurucusu olarak** ortaya çıkmış oldu. Bununla beraber, ittifakın teorik programı basit bir komediydi. Olayı ciddiyeti pratik örgütlenmesinde yatıyordu. Merkez Komitesi **Cenevre**'de, yani Bakuninin kişisel yönetiminde olan bu topluluk, **enternasyonal** olacaktı. Aynı zamanda, **Enternasyonal Emekçi Derneğinin «bölünmez»** bir parçası olacaktı. Şubeleri enternasyonalin gelecek kongresinde (Bâsle'de) temsil edilecek ve aynı zamanda ayrı oturumlarla kendi Kongrelerini yapacaklardı v.s., v.s., **ötekilerle yan yana.**

Başlangıçta, Bakunin'in elindeki insan malzemesi o zamanki (Cenevre'deki) Enternasyonal oldu. **Comité Fédéral Romand**'ın çoğunluğundan ibaretti. Zaman zaman propagandistlik aşkı aklından önde giden J.P. Becker sahnenin önüne itildi. Italya ve Ispanya'da Bakunin'in ancak birkaç müttefiki oldu.

Londra'daki Genel Kurul durumdan tamamiyle haberdar edilmişti. Bununla beraber Kurul Bakunin'in rahatsız edilmeden yol almasına, Becker vasıtasıyle Genel Kurula **Alliance des Démocrats Socialistes**'in statüsünü (ve programını) onaylaması için başvurmayı zorunlu bulmasına kadar izin verdi. **Genel Kurul** —tonu ile tamamiyle «hukuki» ve «objektif», fakat «mütalalarında» müstehzi olan— baştan sona mantıklı bir kararla cevap verdi: Cevap aşağıdaki değerlendirmelerle bitiyordu.

1. Genel Kurul, İttifakın Enternasyonalin bir **şubesi** olduğunu kabul «etmez.»

2. İttifakın statüsündeki **Enternasyonal** ile ilişkilerine dair paragrafların hiçbiri **muteber değildir.**

Bu karardaki **mütalalar** açıkça ve kuvvetle kanıtladı ki **İttifak** «Enternasyonali» karıştıracak bir aletten başka birşey değildir.

Darbe beklenmedikdi. Bakunin, **Enternasyonal**in İsviçre'deki Fransızca konuşan üyelerinin merkez organı olan **Egalité**'yi **kendi** organı haline getirmişti, buna ilaveten Locle'da kendisine mahsus küçük bir gazeteyi, **Progrès**'i çıkarmaya başladı. **Progrès** bu rolünü, Bakuninin fanatik bir hayranı olan **Guillaume** adlı birinin editörlüğünde, o zamandan beri oynamakta.

Haftalar sonra İttifakın Merkez Komitesi, Genel Kurul'a cevabını bir Cenevre'li olan Perron'un imzasıyla gönderdi. İttifak iyi amaca hizmet etmek şevkinden dolayı, **bağımsız örgütünü feda etmeye** hazırdı, ancak bir şartı vardı; **radikal** prensipleri Genel Kurulca tanınmalıydı.

Genel Kurul şöyle cevap verdi: Kurulun işlevi çeşitli şubelerinin programlarının teorik değerlerini tartışmak değildi. Sadece bu programların içinde statülerin lafzı ve ruhuyla doğrudan doğruya çelişen bir şeyin olmamasını isterdi. Dolayısıyle de **égalité des classes**(*) şeklindeki anlamsız ibarenin, İttifakın programından çıkarılıp yerine **abolition des classes**(**)'ın konulmasında ısrar etmek zorundadır (ki bu yapılmıştır). Bundan başka, **kendi öz uluslararası örgütünü dağıttıktan** ve şubelerinin tam bir listesini Genel Kurul'a sunduktan sonra (ki, **nota bene,** hiçbir şekilde yapılmamıştır) İttifak Enternasyonal'e girebilir.

Olay bununla kapandı. **İttifak** kendisini **ismen** dağıttı,

(*) Sınıfların eşitliği.
(**) Sınıfların kaldırılması.

gerçekte ise, aynı zamanda **Enternasyonal**'in Cenevre'deki **Comité Romand Fédéral**'i de kontrol eden Bakunin'in liderliğinde varlığını sürdürdü. Eskiden mevcut basın organlarına Barcelona'daki **Confédération**'ı ve Bâsle Kongresinden sonra da Napoli'deki **Equalita**'yı ilave etti.

Bakunin amacına —yani **Enternasyonal**'i kendi kişisel aleti haline getirmeye— şimdi başka yollardan ulaşmaya çalışıyordu. Bizim Cenevre'deki **Comité Romand** vasıtasıyle Genel Kurula «miras sorununun» Bâsle Kongresi gündemine alınmasını teklif etti. Genel Kurul Bakunin'e doğrudan bir darbe vurabilmek için, bu teklifi kabul etti. Bakunin'in planı şuydu: Bâsle Kongresinde, Bakunin tarafından Lozan'da önerilen prensipleri(!) kabul ettirmekle, dünyaya Bakunin'in Enternasyonal'i değil, Enternasyonal'in Bakunin'e katıldığını göstermek. Bunun aşikar sonucu da, Londra Genel Kurulu (ki bu çağı geçmiş St. Simonizmi yeniden canlandırma teşebbüslerine karşı olan hasmane tutumu Bakunin'ce çok iyi biliniyordu) istifa etmek zorunda kalacak ve Bâsle Kongresi **Genel Kurulu Cenevre'ye nakledecekti,** böylece Enternasyonal Bakunin'in diktatörlüğü altına girecekti.

Bakunin, Bâsle Kongresinde güvenli bir çoğunluk bulundurmak için tam bir tertibe girişti. Monsieur Guillaume'nin Locle'ye vekalet etmesi gibi **sahte** vekaletler bile eksik değildi. Bakunin'in kendisi Napoli ve Lyons'dan vekaletler dilendi. Genel Kurula karşı her türlü iftira etrafa yayıldı. Bazılarına Kurula burjuva unsurlarının hakim olduğu, bazılarına da Kurulun «Communisme autoritaire»in yeri olduğu söylendi.

Bâsle Kongresinin sonuçları iyi biliniyor. Bakunun'in önerileri kabul edilmedi ve Genel Kurul Londra'da kaldı.

Bu başarısızlığın tedirginliği —muhtemelen Bakunin bütün özel spekülasyonlarını, başarı varsayımı üzerine bina etmişti— **Egalité** ve **Progrès**'deki ifadelerde bulunur.

Bu gazeteler bu arada gitgide resmi yetkililer hüviyetine bürünüyorlardı. Enternasyonal'in Isviçre şubelerinin birgün biri, birgün diğeri, politik hareket içinde yer almak v.s. gibi Bakunin'in kati talimatlarına karşı hareketleri yüzünden afaroz edildiler. Sonunda, Genel Kurula karşı uzun zamandır zaptedilmekte olan öfke açıkça ortaya döküldü. **Egalité** ve **Progrès** Genel Kurula hücum ve suçlamalarda bulundular, onunla alay ettiler. Genel Kurul, örneğin üç ayda bir çıkan bültenle ilgili görevlerini yapamıyordu; Genel Kurul İngiltere üzerindeki doğrudan kontrolunu kaldırıp bir İngiliz Merkez Komitesinin kurulmasına izin vermeliydi; Genel Kurul hapsedilen Fenian'larla(1) ilgili kararı ile işlerini aşmıştı, zira yöresel politikanın sorunları ile uğraşmamalıydı. Dahası, **Engalité** ve **Progrès Schweitzer**'in müdafaasını şiddetle üzerlerine aldılar ve Genel Kuruldan resmen «publiquement»(*) Liebknecht-Schweitzer meselesinde fikrini beyan etmesini istediler. İçinde Schweitzer'in Paris'li dostlarının onun lehine sızdırdığı makaleler bulunan «Le Travail» adlı Paris gazetesi, bu meseleyle ilgili olarak **Egalité** ve **Progrès** tarafından övüldü, **Egalité Travail'**ı Genel Kurula karşı ortak davada beraber olmaya davet etti.

Artık müdahale etme zamanı gelmişti. Aşağıdaki Genel Kurul tarafından Cenevre'deki **Comité Fédéral'**e gönderilen sirkülerin tam kopyasıdır. Belge Almancaya çeviremeyeceğim kadar uzun. [Aslı Fransızca].

Genel Kuruldan Cenevre'deki Conseil Fédéral de la Suisse Romande'e

1 Ocak 1870'deki olağanüstü oturumunda, Genel Kurul kararlarıdır:

1. **Egalité'**nin 11 Aralık 1869 tarihli sayısında şunları okuduk:

(*) Kamuya açık

. «Şurası kesindir ki, Genel Kurul son derece önemli meseleleri ihmal etmektedir... Genel Kurula Nizamnamenin birinci maddesine göre yükümlülüklerini hatırlatırız: «Genel Kurul Kongre'nin kararlarını yerine getirmekle yükümlüdür! Genel Kurula, cevapları oldukça uzun bir bülten meydana getirmeye yetecek kadar soracaklarımız var. Bunlar sonra gelecek. Bu arada, v.s.,...»

Genel Kurul, kendisini «Egalité» ile yazışmaya veya tartışmaya veya hangi gazete olursa olsun sorularını cevaplandırmaya «mecbur» tutan ne Statünün ne de Nizamnamenin hiçbir maddesinden haberdar değildir.

Suisse Romande'nin Federal Kurula tek başına **Suisse Romande**'nin şubelerini Genel Kurul nezdinde temsil etmektedir. Federal Kurul soru ve ithamlarını tek meşru kanal ile, yani sekretaryası vasıtasiyle yöneltirse, Genel Kurul cevap vermeye her zaman hazır olacaktır. Fakat Federal Kurulun ne fonksiyonlarını **Egalité** ve **Progrès**'in eline vermeye ve ne de fonksiyonlarının bu gazetelerce gasbedilmesine göz yummaya hakkı vardır.

Genel konuşmak gerekirse, Genel Kurulun Ulusal veya Yöresel komitelerle yazışmaları Derneğin çıkarlarına büyük yararlar sağlamadan yayınlanamaz. Bunun sonucu olarak da, şayet Enternasyonal'in diğer organları da **Progrès** ve **Egalité**'yi taklit edecek olurlarsa, Genel Kurul kendisini, susarak kamu oyunda gözden düşmek veya cevap vererek görevini ihmal etmek alternatifleriyle karşı karşıya bulacaktır.

Egalité de Genel Kurul'un eylemlerinin bir hesabını vermesini istemek için, **Progrès**'in **Travail**'e yaptığı çağrıya katılıyor; burada neredeyse bir Kamu Refahı Ligi(*) halindeyiz.

(*) Kamu Refahı Ligi 1863'de kuruldu. Programı geniş liberal reformlar istemekten ibarettl.

2. **Egalité**'nin yönelttiği soruların **Conseil Fédéral de la Suisse Romande** vasıtasiyle geldiğini varsayarak cevaplayacağız, bir şartla ki bu tür sorular ilerde bize aynı yollarla yöneltilmeyecek.

3. **Bülten Sorunu.**

Nizamnamede de bulunan Lozan Kongresi kararlarına göre, Milli Komiteler Genel Kurula proletarya hareketi ile ilgili belgeler gönderecek ve Genel Kurul da çeşitli dillerde bir bülteni «imkanlarının elverdiği sıklıkta» yayımlayacaktı. Böylece Genel Kurul'un yükümlülüğü hiçbir zaman yerine getirilmemiş şartlara bağlı kılınmıştı. İstatistik araştırmalar bile, Statü tarafından tavsiye olunduğu, müteakip çeşitli kongrelerce emredildiği ve her yıl Genel Kurul'ca istendiği halde, hiçbir zaman yapılmadı. Yani, İngiltere içinden yardımlar yapılmasaydı ve üyelerinin kişisel fedakarlıkları olmasaydı, Genel Kurul çoktan ortadan kalkmış olacaktı.

Sonuç olarak, Lozan Kongresinde konulan nizamname hükümsüz kaldı. Bâsle Kongresine gelince, mevcut kararın yerine getirilmesini değil, bir bülten yayımlanması imkanını görüştü ve bu sorun üzerinde bir karar alınmadı.

Bundan sonrası içinse, Genel Kurul'un kanaatince, bir kamu bültenine duyulan başlangıçtaki ihtiyaç, bugün Enternasyonal'in çeşitli dillerde basılan ve birbirleriyle değiştokuş edilen çeşitli organlarınca tam olarak karşılanmakatdır. Genel Kurula masraf olmaksızın, zaten kamuoyuna sunulmakta olan şeyleri yazan pahalı bir bülten çıkartmak anlamsız olacaktır. Öte yandan, Enternasyonal'in organlarında söz edilmeyen şeyleri yazan bir bülten çıkarmak, iç işlerimizden düşmanlarımızın bilgi sahibi olmasını sağlayacaktır.

4. «İngiltere için bir bölgesel Kurul kurma sorunu.»

Egalité'nin kuruluşundan çok önce bu teklif mütead-

dit defalar Genel Kurula bir veya iki İngiliz üyesi tarafından yapıldı. Her seferinde hemen hemen ittifakla reddedildi.

Devrimci insiyatif muhtemelen Fransa'dan gelecek olmakla beraber, İngiltere tek başına ciddi bir ekonomik devrimin kaldıracı olarak hizmet edebilir. İngiltere artık köylünün kalmadığı ve toprak mülkiyetinin çok az elde yoğunlaştığı tek ülkedir. İngiltere kapitalist biçimin —yani kapitalist işverenin emrinde büyük çapta toplanmış emek— pratik olarak bütün üretimi işgal ettiği tek ülkedir. İngiltere, nüfusun büyük çoğunluğunun ücretli emekçiden ibaret olduğu tek ülkedir. İngiltere, sınıf mücadelesinin ve işçilerin sendikalar vasıtasiyle örgütlenmesinin belli derecede bir olgunluk ve evrensellik kazandığı tek ülkedir. Dünya pazarındaki egemen pozisyonu sonucu olarak, İngiltere ekonomik şartlarındaki her bir devrinin bütün dünyada yankı yapması zorunlu olan tek ülkedir. Şayet bu ülke, feodalitenin ve kapitalizmin klasik yerleşme yeri ise, bu durum sebebiyle yine burada bunların tahribi için gerekli maddi şartlar azami ölçüde gelişmiştir. Genel Kurul şu anda elini doğrudan doğruya proletaryanın bu büyük kaldıracında tutabildiği mutlu bir durumda bulunmaktadır, bu tutamağın sadece İngiliz ellerine geçmesine izin vermek, tam bir delilik, hatta diyebiliriz ki düpedüz bir cinayet olacaktır!

İngilizler sosyal devrim için zorunlu bütün maddi kaynaklara sahiptir. Sahip olmadıkları şey genelleştirme ruhu ve devrimci şevktir. Bu eksikliği giderebilecek ve böylece bu ülkede ve bunun sonucu heryerde gerçekten devrimci hareketi hızlandırabilecek tek şey Genel Kurul'dur. Bu doğrultuda şimdiden elde ettiğimiz büyük başarıların canlı şahidi, en entellektüel gazeteler ve yönetici sınıfların içinde en muteber yere sahip olanlardır, örneğin **Mall Gazette, Saturday Review, Spectator** ve **Fortnightly Revi-**

ew, bu arada Avam Kamarasının ve Lordlan Kamarasanın radikal denilen ve kısa zaman önce, hâlâ İngiliz işçi liderlerinin üzerinde büyük nüfuz sahibi olan üyelerinden söz bile etmiyoruz. Bizi açıkça işçi sınıfını zehirlemek ve İngiliz ruhlarını neredeyse ortadan kaldırarak devrimci Sosyalizme zorlamakla suçladılar.

Bu değişimi gerçekleştirmenin tek yolu **Enternasyonal Derneğin Genel Kurulu** olarak hareket etmekle mümkündür. Genel Kurul olarak biz tedbirlere önayak olabiliriz (örneğin, Toprak ve Emek Ligi'nin kurulması gibi), ki bunlar, görevlerinin açık ifası sırasında İngiliz işçi sınıfının kendiliğinden hareketleri olarak ortaya çıkar.

Genel Kurul'dan ayrı olarak bir Bölgesel Kurul kurulduğu **takdirde ilk etkileri ne olacaktır? Enternasyonal**in Genel Kuruluyla, sendikaların Genel Kurulu arasında bir yerde bulunacağından, Bölgesel Kurulun hiçbir otoritesi olmayacaktır. Öte yandan, Genel Kurul, büyük kaldıraç üzerindeki kontrolunu kaybedecektir. Şayet piyasanın **alkışını,** ciddi ve gösterişsiz işe tercih etseydik, **Egalité'** nin sorusunu «Genel Kurul'un bu ağır işlerin tümünü birden niye üstlendiğini» kamuoyu önünde açıklayarak cevaplamak hatasını işlerdik.

İngiltere, basit bir şekilde, öteki birtakım ülkelerden birisi gibi mütalaa edilemez. O kapitalizmin anavatanı (metropolü) olarak mütallaa edilmelidir.

5. **'Genel Kurul'un İrlanda Genel affı hakkındaki Kararı Sorunu.**

Şayet İngiltere Avrupa feodalitesinin ve kapitalizminin istihkamı ise, resmi İngiltere'ye büyük darbenin vurulabileceği tek nokta İrlanda'dır.

Birincisi,'Irlanda İngiliz feodalitasinin istihkamıdır. Şayet feodalite Irlanda'da yıkılırsa İngiltere'de de yıkılır. İşlem Irlanda'da yüzkere daha kolaydır, çünkü orada ekonomik mücadele **münhasıran toprak mülkiyetine karşıdır,**

çünkü orada mücadele aynı zamanda **milli** mücadeledir ve çünkü orada halk Ingiltere'dekinden daha devrimci ve öfkelidir. Irlanda'da feodalite sadece Ingiliz Ordusuyla yaşatılmaktadır. Iki ülkenin mecburi birliğinin ortadan kalkması gerçekleştiği anda, çağına uymayan biçimlerde de olsa, Irlanda'da bir toplumsal devrim patlayacaktır. Ingiliz feodalitesi, sadece büyük refahının kaynağını kaybetmekle kalmayacak, aynı zamanda en büyük moral gücünü de, yani Ingiltere'nin Irlanda'daki egemenliğini temsil etme kapasitesini de kaybedecektir. Öte yandan, feodallerini Irlanda'da desteklemekle, Ingiliz proletaryası onları Ingiltere'nin içinde de yaralanmaz kılar.

Ikincisi, Ingiliz burjuvazisi sadece başkaldırtmamak amacıyla Irlanda fukaralığını istismar etmekle kalmamış, yoksul Irlandalıların mecburi göçü ve Ingiliz işçilerinin ücretleri ile proletaryayı da iki düşman kapma ayırmıştır. Irlandalı emekçinin devrimci şevki Anglo-Sakson işçisinin katı fakat yavaş tabiyatıyla kaynaşmıyor. Nitekim, Ingiltere'nin bütün büyük sanayi merkezlerinde Irlanda'lı ve Ingiliz işçi arasında derin bir zıtlık vardır. Ortalama Ingiliz işçisi kendisiyle rekabet ederek ücret ve hayat standardını düşüren kişi olarak Irlanda'lı işçiden nefret eder. Ingiliz işçi, Irlanda'lıya karşı milli ve dini bir antipati besler, onu Kuzey-Amerika'nın Güney Eyaletlerindeki yoksul beyazın siyah köleleri mütalaa ettiği gibi mütalaa eder. Ingiltere proletaryası içindeki bu zıtlık, bu ihtilafların güçlerinin idamesinin gerçek sırrı olduğunu bilen, burjuvazi tarafından suni olarak teşvik edilir ve beslenir.

Bu zıtlık, kendisini Atlantiğin öte yakasında da tekrarlar. Anayurtlarından koyun ve sığırlarla birlikte sürülen Irlanda'lılar, nüfusun hatırı sayılır ve artmakta olan bir bölümünü temsil etmekte oldukları, Birleşik Devletlerde yeni bir yuva bulmuşlardır. Tek fikirleri, tek ihtirasları Ingilizlere olan nefretleridir. Ingiliz hükümeti ve Amerikan hü-

kümeti —yani bunların temsil ettikleri sınıflar— iki ülkenin işçi sınıfları arasındaki herhangi bir ciddi ve içten ittifakı ve dolayısiyle de ortak kurtuluşlarını engelleyen uluslararası zıtlığı devamlı kılmak için bu duyguları körüklerler.

Irlanda Ingiliz hükümetine daha büyük bir daimi ordu beslemek için gerekli özürü veriyor, ki bu ordu, daha önce de gördüğümüz gibi, ihtiyaç halinde, askeri eğitimini Irlanda'da tamamladıktan sonra, Ingiliz işçilerine karşı kullanılabilir. Sonuç olarak, eski Roma'nın muazzam ölçüde ortaya koyduğu şey günümüzde Ingiltere'de de tekrarlanıyor. Öteki halkları ezen halk kendi zincirlerini kendisi imal eder.

Enternasyonal Derneğin Irlanda sorunundaki tutumu böylece tamamen açık oluyor. Ilk düşüncesi Ingiltere'de toplumsal devrimi ilerletmektir. Bunu yapmak için de, tayin edici darbe Irlanda'dan vurulmalıdır.

Genel Kurul'un Irlanda Genel affı konusundaki kararları, diğer kararlara bir başlangıç olmak amacını taşıyordu, ki bu kararlar, herhangi bir uluslararası adalet fikrinden tamamen ayrı olaark, esas itibariyle Ingiliz işçi sınıfının kurtuluşu için şayet mümkün ise şimdiki mecburi birliği —yani, Irlanda'nın köleliğini— eşit ve hür bir federasyon haline getirmeyi, şayet bu mümkün değilse, tam bir ayrılmayı öngörecekti.

Bundan başka, **Engalité** ve **Progrès**'in sosyal ve politik hareketler arasındaki ilgi daha doğrusu ilgisizlik hakkındaki doktrinleri, bildiğimiz kadarıyla, hiçbir zaman hiçbir Kongremizde tanınmadı. Bunlar Statümüze aykırıdır. Statü der ki:

«Ekonomik kurtuluş esastır ve **bütün politik hareketler bir araç olarak ona bağımlı olmalıdır!»**

«Araç olarak» sözleri 1865'de Paris Komitesince hazırlanan Fransızca metinden çıkartılmıştır. Genel Kurul

tarafından sebebi sorulduğunda, Paris Komitesi özür olarak politik durumlarının güç olduğunu öne sürmüştür.

Statünün asıl metni başka yollardan da tahrif edilmiştir. Statünün başlangıcının ilk kısmı der ki:

«Böylece işçi sınıfının kurtuluşu için mücadele... bir mücadeledir... eşit hak ve görevleri için ve bütün sınıf yönetimlerinin ortadan kaldırılması için...»

Fransızca çevirisinde «eşit hak ve görevler» ibaresi var —yani, pratik alanda geçen yüzyılın hemen her demokratik manifestosunda bulunabilecek olan ve farklı sınıfların ağızlarında farklı anlam taşıyan genel ibareyi alıyor— fakat «bütün sınıf yönetimlerinin ortadan kaldırılması» için somut istek atlanıyor.

Bundan başka, Statünün başlangıcının ikinci paragrafını okuyalım.

«**işçinin iş araçlarının sahibine,** yani hayatın kaynaklarının sahibine, olan ekonomik bağımlılığı, v.s.»

Paris'de çıkan çeviride ise «iş araçları, yani hayatın kaynakları» yerine «kapital» sözü kullanılmıştır. Oysa ilk ifade diğer üretim araçlarıyla birlikte toprağı da kapsıyor.

Orijinal ve asıl metin 1866'da Brüksel'de basılan Fransızca çeviride restore edildi.

6. **Liebknecht-Schweitzer Sorunu.**

Egalité diyor ki: «Bu grupların ikisi de Enternasyonaldedir.» Bu yanlıştır. Eisenacker'in grubu **(Progrès** ve **Egalité** bunu Vatandaş Liebknecht'n grubu olarak tasvir etmeye pek hevesli) Enternasyonaldedir. Schweitzer'in grubu ise Enternasyonalde değildir.

Schweitzer'in kendisi, gazetesi **Der Sozialdemokrat** da Lassalle'ci örgütün kendisini yok etmeden Enternasyonal'e neden üye olamayacağını uzun boylu açıkladı. Elinde olmayarak gerçeği söyledi. Kendisinin suni **sekter** örgütü işçi **sınıfının gerçek** örgütüne karşı durmaktadır.

Progrès ve **Egalité** Genel Kurulu, Liebknecht ve Schweitzer arasındaki kişisel kavgalar konusunda kamu oyu önünde «fikrini» açıklamaya davet etti. Vatandaş J. Ph. Becker (kendisine Schweitzer'in gazetesinde Liebknecht'e edildiği kadar iftira edildi) **Egalité**'nin yazı kurulu üyesi olduğuna göre, editörlerinin de gerçekler konusunda daha iyi aydınlanmamış olduğunu görmek insana acaip geliyor. Bilmeleri gerekirdi ki, Liebknecht **Demokratisches Wochenblatt**'ta Schweitzer'i açıkça kavgalarında Genel Kurulun hakemliğini kabule davet etti ve Schweitzer da ondan daha az açık olmayan bir şekilde Genel Kurulun otoritesini reddetti.

Genel Kurul bu skandala bir son vermek için her çabaya başvurdu. Almanya Sekreterine Schweitzer'e yazma emrini verde, ki bu yapıldı, fakat Genel Kurulun kendisine nasihatte bulunmak için bütün teşebbüsleri, Schweitzer'in sektör örgütü içindeki müstebit gücünü muhafaza etmekteki katı kararı karşısında hüsrana uğradı.

Genel Kurul, bu kavgaya açıkça girmesinin zarardan çok yarar vereceği, müsait anı seçecektir.

Genel Kurulun emri gereğince vs.
Londra 16,1,1870

Fransız Komiteleri (Bakunin'in Lyon ve Marsilya'da aktif bir şekilde entrikalar çevirmesine ve birkaç öfkeli genç adamı kazanmasına rağmen) ve **Conseil Général Belge** (Brüksel), Genel Kurulun bu sürkülerini **bütünüyle tasdik ettiler.**

Cenevre'ye gönderilecek kopya, İsviçre Sekreteri **Jung** çok meşgul olduğundan, biraz gecikti. Bu yüzden de Cenevre'deki **Comité Fédéral Romand**'ın sekreteri **Perret**'den Genel Kurula gelen mektupla çatıştı.

Buhran, Cenevre'de, mektubumuzun ulaşmasından evvel patlak verdi. «Egalité» yazı kurulunun bazı üyeleri Bakunin tarafından dikte edilen politikaya karşı çıktılar. Ba-

kunin ve arkasındakiler (kurulun altı üyesi dahil) Cenevre Merkez Komitesini kendilerine boyun eğemeyen üyelerini azletmeye zorlamak istedi. Bununla beraber, Cenevre Komitesi uzun zamandır Bakunin'in despotluğundan bıkmıştı ve kendisinin öteki Alman-Isviçre Komitelerine ,Genel Kurul vs, ye karşı çıkmaya zorlanmasıyla büyük bir hoşnutsuzluk duydu. Böylece de, yazı kurulunun Bakunin'e karşı çıkan üyelerinin tavırlarını onayladı. Bunun üzerine, gazetenin yayınına böylece son verecekleri ni umarak, Bakunin'in altı izleyicisi **Egalité**'nin yazı kurulundan istifa etti.

Mektubumuza verdiği cevapta, Cenevre Merkez Komitesi, **Egalité**'deki saldırıların kendi onayı olmadan yapıldığını, orada vaazedilen politikayı hiçbir zaman onaylamadığını ve gelecekte gazetenin Komitenin sıkı denetimi altında olacağını, vs, bildiriyordu.

Bakunin bunun üzerine Cenevre'den Tessin'e çekildi. Isviçre'yi düşündüğümüz takdirde, Bakunin şimdi sadece «Progrès»i (Locle) kontrol ediyor.

Az sonra Herzen öldü. Bakunin, **Avrupa işçi hareketinin genel yol göstericisi** olmaya karar verdiği zamandan beri, eski arkadaşı ve patronu Herzen'i inkar etti ve ölümünden hemen sonra ona övücü şarkılar söylemekte acele etti. Niye? Herzen, kendisi kişisel olarak varlıklı olmasına rağmen, kendisine dost olan Rusya'daki sözde-sosyalist, pan-slavist partinin, kendisine propaganda amacıyla yılda 25-100 frank ödemesine izin vermişti. Bakunin övgü söyleviyle para akımını **kendisine doğru** çevirdi ve **malgré sa haine de l'héritage**(*) böylece mali ve ahlaki olarak «Herzen» **mirasına** girmiş oluyordu, **sine benefico inventari**(**).

(*) Mirasa olan nefretine rağmen.
(**) Defter tutma imtiyazı olmaksızın.

Aynı zamanlarda genç Rus göçmenlerinden oluşan bir koloni Cenevre'ye yerleşti, bunlar niyetleri gerçekten dürüst olan ve içtenlikleri programlarının asıl noktasının **panislamizme karşı savaş** olarak kabulüyle ispatlanan öğrenciler.

Cenevre'de «La Voix du Peuple» adlı bir gazeteleri var.

Iki hafta kadar önce Londra'ya başvurdular, Program ve Statülerini gönderdiler ve bir Rusya şubesi açmak için izin istediler, izin verildi.

Marx'a yazdıkları ayrı bir mektupta kendisinden Genel Kurul'da kendilerini geçici olarak temsil etmesini istediler. Bu da yerine getirildi. Aynı zamanda —galiba bu meselede **kendilerini Marx'a affettirmek istediklerinden**— en kısa zamanda Bakunin'i, Rusya ve Avrupa'da tamamiyle ayrı iki tarzda konuştuğu için teşhir edeceklerini gösterdiler.

Bu çok tehlikeli entrikacının oyunu —hiç değilse Enternasyonal sahasında— yakında bitmiş olacak.

(1) Irlanda'lı Devrimciler.

Londra, 8 Mayıs 1870

Azizim Kugelmann,

Kötü bir öksürük şu sırada size yazmamı imkânsız kılıyor. Bu yüzden, sadece doğum günüm dolayısiyle göndermiş olduğunuz güzel hediyeleriniz için içten teşekkürlerimi kabul edin.

Sadık Dostunuz
KARL MARX

Londra, 27 Haziran 1870

Azizim Kral Wenceslas!(1)

Manchester'de bir ay kaldıktan sonra bu hafta Londra'ya döndüm ve mektubunuzu beni bekler buldum.

Size ne zaman terkedeceğimi söyleyemem, hatta gidip gitmeyeceğim sorusunu dahi —ki siz bunu sormamışsınız— cevaplıyamam.

Geçen yıl kitabımın ikinci basımına, dolayısiyle de birinci basımından biraz para eide edeceğime, güveniyordum. Fakat ilişikteki Meissner'in bugün elime geçen mektubundan da anlayacağınız gibi, bu hâlâ istikbale ait bir durum. (Lütfen mektubu bana geri gönderiniz.)

Bilgiç Alman profesörler şu yakınlarda, aptalca bir biçimde de olsa arasıra beni farketmeye kendilerini mecbur hissettiler. Örneğin, A. Wagner arazi mülkiyeti ve Held (Bonn) Rhine eyaletindeki tarım kredi sistemi üzerindeki kitapçıklarında...

Herr Lange (**Ueber die Arbeiterfrage,** v.s., 2. basım) benim için gürültülü övgü şarkıları düzüyor, ancak kendisine bir önem kazandırmak amacıyla. Gördüğünüz gibi, Herr Lange büyük bir keşifte bulundu. Bütün tarih bir tek büyük tabiat kanuna bağlanabilir. Bu tabiat kanunu bir **ibare**'den «hayat için mücadele»den ibaret (bu uygulamasıyla Darwin'in ifadesi bir ibareden başka birşey olmuyor) ve bu ibarenin muhtevası Malthus'un nüfus veya daha doğru bir deyişle fazla nüfus kanunu oluyor. Dolayısiyle de hayat için mücadeleyi tarihsel olarak temsil

edildiği gibi toplumun belli biçimleri olarak analiz etmek yerine, bütün yapılması gereken şey, bütün somut mücadeleleri «hayat için mücadele» ibaresine ve bu ibarenin kendisini de, Malthus'un nüfus fantazisine tercüme etmek oluyor. Kabul etmek gerekir ki bu kabadayılık, yalancı-bilimsellik, mübalağalı cahillik ve entellektüel tembellik açısından etkin bir metoddur.

Aynı Lange'nin Hegel'in metodu ve benim ona uygulayışım hakkında söyledikleri gerçekten çocukça. Her şeyden önce Hegel'in metodundan hiçbir şey anlamamış ve ikincisi, bunun sonucu olarak, benim onu kritik uygulayışımı daha bile az anlamış. Bir bakıma bana Moses Mendelssohn'u hatırlatıyor. Bu örnek geveze, Lessing'e yazıp «ölü köpek Spinoza»yı ciddiye almasının nasıl kabul olacağını soruyordu. Aynı şekilde Herr Lange de, Büchner, Lange, Dr. Dühring, Fechner v.s. çoktandır, uzun zaman önce gömdüklerinde —zavallı geyik— hemfikir oldukları ölü köpek Hegel'i Engels'in, benim ve diğerlerinin (nasıl olup da) ciddiye aldığımızı merak ediyor. Lange benim ampirik maddede «ender bir serbestlikle hareket» ettiğimi söyleyecek kadar safdil. Bu «maddedeki serbest hareketin» maddeyi inceleme «metodunu» yani «diyalektik metodun» bir yorumundan başka birşey olmadığına dair Lange'nin hiçbir fikri yok.

Madame la Comtess'e nazik notundan dolayı en içten teşekkürler. «Gitgide daha çok iyi şeyin ortadan kalktığı» bir zamanda iyi bir şey yapıyor. Ancak, ciddi konuşmak gerekirse, sayın eşinizden ne zaman sizin çevrenizde geçirdiğim mutlu günleri hatırlatan birkaç satır gelse, mesut oluyorum.

Meissner'in ikinci cilt için yaptığı baskıya gelince, kış boyunca sadece hastalık tarafından engellendim, —aynı zamanda Rusça öğrenmeyi de zorunlu gördüm, zira toprak sorununu incelerken Rusya'daki toprak mülkiyeti

ilişkilerini araştıran orijinal kaynaklara müracaat etmek esas oldu. Dahası, İrlanda toprak sorunuyla ilgili olarak, İngiliz hükümeti bütün ülkelerdeki toprak sorunu üzerinde bir dizi mavi kitap yayınladı (yeni sonuçlandı). Sonuncusu da— **entre nous**— ben önce ilk cildin ikinci baskısının çıkmasını istiyorum. Şayet bu, ben ikinci cildi tamamlarken çıkarsa, sadece çalışmamı engeller.

Bütün Kugelmann ailesine kendim ve Jenny adına en iyi dileklerimle

K.M.

(1) Marx'ın Kugelmann'a taktığı dostça takma isim.

Londra, 13 Aralık 1870

Azizim Kugelmann,

Genel Kurulun yabancı muhabirlerinin çoğunu Fransa'ya çeken, savaş sırasındaki uzun süren sessizliğimi, **uluslararası haberleşmenin pratik olarak tamamını,** ki şaka değil, benim yapmak zorunda kalışımla izah etmelisiniz. Bundan başka şimdi Almanya'da, özellikle Kuzey Alman Konfederasyonu'nda ve daha da «özellikle» Hanover'de hakim olan «posta hürriyeti», buralardakilere savaş konusunda herhangi bir görüş yazmamı —doğru, benim için değil, fakat Alman kalem arkadaşlarım için— çok tehlikeli bir hale getiriyordu. Oysa şu anda, insan başka ne yazabilir?

Örneğin, benden savaş konusundaki ilk **Beyannamemizi** istiyorsunuz. Müsadere edilmiş olduğu aşikar. İlişikte broşür halinde çıkmış iki **Beyanname** ile beraber Profesör Beesly'nin **Fortnightly Review** ve bugünkü **Daily News**'da çıkan makalesini gönderiyorum. Bu gazete hafifçe Prusya renkli olduğundan, belki gönderdiklerim elinize geçer. Profesör Beesly bir Comte'cudur ve her çeşit deliliği desteklemek zorundadır, fakat bunun dışında çok yetenekli ve cesur bir adamdır. Londra Üniversitesinde tarih profesörüdür.

Öyle görülüyor ki, Almanya Bonaparte'ı, generallerini ve ordusunu esir etmekle tatmin olmuş değil, onlarla beraber, emperyalizm de, bütün zayıflıklarıyla birlikte, kendisini ılhamur ve meşe diyarının havasına alıştırmış bulunuyor.

Alman burjuvazisine gelince, fethe susamışlığına katiyen şaşmış değilim. Herşeyden önce, gasbetmek bütün burjuvazilerin hayat enerjisidir ve yabancı vilayetleri almak da netice olarak «kazançtır». Ve Alman yurttaşı hükümdarlarından, özellikle Hohenzollern'lerden o kadar çok tekmeyi görev bilerek yemiştir ki, bir değişiklik olarak bu tekmelerin yabancıya tatbik edilmesi, onun için gerçek bir zevk olmalıdır.

Her halükârda bu savaş bizim «burjuvazi cumhuriyetçilerinden» serbest kalmamızı sağladı. Bu taifeye dehşetli bir son verdi. Bu önemli bir sonuçtur. Profesörlerimize kendilerini bütün dünyanın nazarında kölece bilgi satıcısı olarak lanetlemenin en iyi fırsatını verdi. Bunu takibedecek sonuçlar prensiplerimizin en iyi propagandası olacak.

Burada İngiltere'de kamu oyu savaş patladığı zaman aşırı Prusya'cıydı; şimdi aksine dönüştü. Kahve şarkılarında, örneğin Alman şarkıcılar Rhine üzerinde Wi-Wa-Watch'larıyla ıslıklanırken, Fransız şarkıcılarına Marseillaise'lerinde koro eşlik ediyordu. Halk kitlesinin Cumhuriyete olan kararlı sempatileri, muteber kişilerin Prusya ve Rusya arasındaki ittifaka duydukları kızgınlık —ki şimdi gün gibi aşikar— ve askeri başarılarından dolayı Prusya diplomasisinin acımasız tonundan başka, savaşın yürütülüş biçimi de —savaş vergileri, köylerin ateşe verilmesi, Fransız çetecilerinin vurulması, rehineler alınması ve Otuz Yıl Savaşlarının benzer bir hülasası— bütün bunlar evrensel bir infial uyandırdı. Şüphesiz, İngilizler de aynı şeyi Hindistan, Jamaika, v.s. da yapmışlardı. Ne Fransızlar Hintli, Çin'li veya Zenci ve ne de Prusya'lılar cennetten inme İngilizdir. Bir halkın düzenli ordusu bir kere yok olduktan sonra, savunmalarını sürdürmek için suç işleyecekleri fikri tamamen Hohenzollern'lere aittir. Gerçekten, Prusya halkının I. Napoléon'a karşı savaşı, Friedrich

Wilhelm III için diken gibi acıtıcıydı, bunu Profesör Pertz' in Fransızlarla savaşı **Landshum**(*) örgütüyle bir sisteme sokan, Gneisenau hakkındaki hikayesinde görebilirsiniz. Halkın kendi insiyatifleriyle ve bütün yüksek emirlerden bağımsız savaşmış olmaları Friedrich Wilhelm III'e hiç huzur vermedi.

Bununla beraber son söz henüz söylenmiş değildir. Fransa'daki savaş hâlâ çok «tatsız» bir duruma girebilir. Loire Ordusunca gösterilen direnme, hesapların «ötesinde» ve Prusya kuvvetlerinin şimdi sağa sola dağılmaları sadece yavaş yavaş korku salmak için, ancak tek sonucu savunma gücünü uyandırmak ve taarruz eden kuvvetleri zayıflatmak oluyor. Paris'in bombalanması tehdidi de sadece bir hile. Bütün ihtimaliyat kuralları diyor ki; Paris şehrinin kendisinde, bunun hiçbir ciddi etkisi olmaz. Şayet birkaç ileri karakol tahrip edilse, birkaç gedik açılsa bile kuşatılanlar kuşatanlardan daha çok olduğu takdirde bunun ne yararı olabilir? Ve şayet kuşatılanlar siperlerdeki düşmanın üzerine fevkalade iyi hücumlar yaparsa, roller değiştiği takdirde, daha ne kadar kaçmadan durabilecekler.

Paris'i açlıktan öldürmek tek gerçek yoldur. Ancak bu dahi, orduların teşkiline ve eyaletlerde halk savaşının gelişmesine müsaade edecek kadar geciktirilirse, ağırlık merkezinin yer değiştirmesinden başka birşey yapmayacaktır. Dahası, Paris'in teslimiden sonra bile, ki sadece bir avuç kişiyle muhafaza edilip sükunet sağlanamaz, işgalcilerin büyük bir kısmı işsiz kalacaktır.

Fakat bununla beraber, savaş sona erdiğinde, Fransız proletaryasına bir silah pratiği vermiş olacaktır ve bu istikbal için en iyi garantidir.

Prusya ve Rusya'nın Ingtliere'ye karşı takındıkları

(*) Ordu ihtiyatları

utanmaz tavrın kendileri için tamamiyle beklenmeyen ve tatsız sonuçları olabilir. Mesele şu: 1865 Paris Barış Antlaşmasıyla İngiltere **kendisini silahsızlandırmıştı.** İngiltere bir deniz gücüdür ve büyük Kıtasal askeri güçlerle sadece deniz savaşı silahlarıyla denge kurabilir. Kesin bir metod. kıtasal güçlerin denizaşırı ticaretini geçici olarak yasaklamak veya durdurmaktır. Bu esas itibariyle, nötral gemilerdeki düşman mallarına elkoyma prensibinin işletilmesine bağlıdır. Bu deniz haklarından (diğer benzer haklarla beraber) Paris Antlaşmasına ilişik sözde Deklarasyonla İngiltere tarafından vazgeçild. Clarendon bunu Rus Palmerston'un gizli emriyle yaptı. Bununla beraber, Deklarasyon antlaşmanın kendisinin ayrılmaz bir parçası değildir ve İngiltere tarafından **«hiçbir zaman»** kanuni olarak onaylanmamıştır.

Rusya ve Prusya'daki centilmenler, şayet aile çıkarlarıyla Prusyalılaşmış Kraliçenin nüfuzunun ve Gladston'un burjuva dar kafalılığının bir karar anında, John Bull'u bu kendi kendini yaratmış «cazip engeli», denize atmaktan alıkoyacağını hayal ediyorlarsa, yanlış hesap yapıyorlar. (John Bull) Rus-Alman deniz tciaretini birkaç haftada boğabilir. Böylece biz de, Petersburg ve Berlin diplomatlarının uzun yüzlerini ve «güç vatanperverlerinin» daha da uzun yüzlerini seyretmek fırsatını bulacağız. **Qui vivra verra.**(*)

Madam la Comtesse'e ve Franzchen'e en içten dileklerimle.

A propos. Windthorst'un çeşitli Reichstag konuşmalarını bana temin edebilir misiniz?

(*) Yaşayan görür.

Londra, 4 Şubat 1871

Azizim Kugelmann,

Son mektubunuzdan, sağlık durumunuzun tekrar kötüleştiğini öğrenmekle müteessirim. Hanover'de, son kalışımda, yakalandığım öksürük hâlâ rahatsız etmekle beraber, sonbahar ve kış aylarında tahammül edilebilirdi.

Benim mektubu ihtiva eden **Daily News**'ı size göndermiştim. Size gönderdiğim öteki şeyler gibi onun da müsadere edildiği açık. Bugün size Genel Kurulun birinci Beyannamesi ile beraber küpürü de gönderiyorum. Mektup aslında sadece gerçekleri ihtiva ediyor, fakat bilhassa bu yüzden etkin.

Orta sınıf kahramanları hakkındaki fikirlerimi biliyorsunuz. Bununla beraber, Monsieur Jules Favre (Geçici Hükümet ve Cavaignac günlerinden meşhur) ve şürekası, beklediğimden baskın çıktı. En başta Blanqui'nin çok doğru olarak **kılıç ortodoksu, şaşkın asker** adını verdiği Trochu'nun «planını» uygulamasına izin verdiler. Bu plan basit olarak Paris'in **pasif direnmesini** son sınırına, yani açlıktan ölüm noktasına kadar uzatmak ve taarruzu yapmacık manevralar ve **des sorhes platoniques**(*) le sınırlamaktan ibaretti. Bütün bunları bir tahmin olarak söylüyor değilim. Jules Favre'ın kendisinin Cambetta'ya yazdığı mektubun muhtevasını biliyorum, burada kendisinin ve Paris'de saklanan hükümetin bu kanadının öteki üyeleri-

(*) Platonik hücumlar.

nin Trochu'yü ciddi bir taarruza boş yere tahrik etmeye çalıştıklarından şikayet ediyor. Trochu daima bunun Paris demagojisine üstünlük vereceği cevabını verdi. Gambetta karşılık verdi: **Vous avez prononcé votre propre condamnation**(*). Trochu Paris'de Kızıllara Breton muhafızları —bunlar kendisine Korsikalıların Louis Bonaparte'a sundukları hizmetin aynısını sunuyorlar— vasıtasıyla başkaldırtmamaya, şehri Prusyalılara karşı savunmaya tercih etti. Bu sadece Paris'de değil, burjuvazinin, mahalli otoritelerin çoğunluğuyla anlaşmış olarak aynı prensiplerle hareket ettiği bütün Fransa'daki hezimetin gerçek sırrıdır.

Trochu'nun planı sonuna kadar —yani Paris teslim olmak veya açlıktan ölmek raddesine gelinceye kadar— uygulandıktan sonra. Jules Favre ve arkadaşlarına sadece Toul müstahkem mevkii kalesi kumandanı örneğini izlemek kalıyordu. O teslim olmamıştı. Sadece Prusya'lılara yiyecek yokluğu yüzünden müdafaayı kaldırmaya ve kale kapılarını açmaya zorlandığını anlatmıştı. Şimdi istedikleri gibi davranabilirlerdi.

Ancak Jules Favre(1) şekli bir teslimi imzalamaya razı değildi. Kendisini, hükümetteki arkadaşlarını ve Paris'i Prusya Kralının **savaş esrleri** ilan ederek **bütün Fransa adına hareket etmek** küstahlığını gösterdi. Paris dışındaki durum hakkında ne biliyordu? Bismarck'ın kendisine lütfettiğinin dışında, mutlak olarak hiçbirşey.

Dahası var. Bu **Messieurs les prisoniers du roi de** Prusse(**) daha da ileri gittiler ve Bordeaux'da(2) hâlâ hüküm olan Fransız hükümetinin o kanadının vekaletni aştığını ve sadece kendileriyle— yani **Prusya kralının harp esirleriyle muvafakat halinde** hareket edebileceğini ilan etti.

(*) Kendi mahkumiyetinizi kendiniz imzalamış bulunuyorsunuz.
(**) Prusya Kralının esiri centilmenler.

Kendileri, harp esirleri olarak sadece savaş tanrılarının kumandası altında hareket edebileceklerinden, Prusya Kralını da **de facto** Fransa'daki en yüksek otorite olarak ilan ettiler.

Louis Bonaparte bile, Sedan'da teslim olup esir edildikten sonra, bu kadar utanmaz değildir. Bismarck'ın önerilerine, görüşmelere giremiyeceği, zira Prusya'lıların bir esiri olarak Fransa'daki otoritesinden feragat etmiş olduğu cevabını verdi. Favre bütün Fransa için en çok bir **şartlı** silah bırakışmasını kabul edebilirdi. Bunda da Prusyalılara tek başına bu tür bir silah bırakışması maddeleri üzerinde anlaşmaya hakkı ve yetkisi olan Bordeaux Hükümetinin onayının gerekliliğine ilişkin bir kayıt olmalı idi. Nasıl olsa Bordeaux Hükümeti Prusya'lıların «doğu» savaş alanını mütareke dışında bırakmasına izin vermeyecekti. Prusyalıların işgal bölgelerini kendileri için bu kadar avantajlı bir şekilde kapatmalarına izin veremezlerdi.

Savaş esirlerinin hareketleri sayesinde ve hâlâ o halleriyle Fransız hükümeti rolünü oynamaya devam etmeleri karşısında, Bismarck serbestçe Fransa'nın iç işlerine el attı. Asilzademiz seçim hürriyetini ihlal ettiği gerekçesiyle, Gambetta'nın **Assemblée** genel seçimlerlyle ilgili tedbirlerini protesto ediyor. Gerçekten Gambetta, buna, Reichstag seçimleri hürriyetini tahrip etmekte olan, Almanya'daki olağanüstü hali ve diğer şartları protesto ederek cevap vermeliydi.

Umarım ki Bismarck öne sürdüğü barış şartlarına sıkı sıkıya bağlı kalır. Savaş tazminatı olarak Dörtyüzmilyon İngiliz lirası —İngiliz ulusal alacaklarının yarısı! Fransız burjuvazisi bile bunu anlar. Belki en sonunda anlarlar ki savaşa devam etmekle en kötü halde dahi **sadece kazanabilirler.** Sokak takımı olsun, yukarı ve aşağı sınıflar olsun, görünüşten, olayların dış yüzünden, erken sonuçları

tahmın edebiliyorlar. Geçen yirmi yıl içinde, bütün dünyada Louis Bonaparte ilahlaştırılmıştı. Kendisini daima, zirvede olduğu zaman dahi, bir **vasat serseri** olarak teşhir etmiştim. Bu aynı zamanda **Junker** Bismarck hakkındaki fikrimdir. Bununla beraber, Bismarck'a, kendi arzularına uygun bir diplomasi güdebilse, şimdiki kadar aptal bulmayacağım. Adam Rus Sefareti tarafından ancak aslanların yırtıp çıkabileceği bir ağla yakalanmış ve Bismarck ise aslan değildir.

Örneğin, Bismarck'ın Fransa'nın en iyi yirmi gemisini ve Hindistan'daki Pondicherry'yi devretmesine dair talebi! Böyle bir fikir gerçek bir Prusya diplomatından gelemezdi. Bir Prusya Podhicherry'sinin İngilizlerin elinde bir Prusya rehinesinden başka birşey olmayacağını, İngiltere'nin istediği takdirde yirmi savaş gemisine Baltık Denizine girmeden el koyabileceğini ve bunların Prusya açısından bir aptallık olarak, John Bull'un Prusya'lılar Fransız ormanından çıkmadan önce itimatsızlığına yol açacağını, gerçek bir Prusyalı diplomat bilirdi.

Öte yandan, Rusya'da işler oldukça kötü görünüyor. Wilhelm eski Moskova'lı imparator olduğundan beri, anti-Alman partisi, başında velihat olarak, tekrardan kesin bir üstünlük kazandı. Ve halkın duygularıyla desteklenıyor. Gorcakov'un ince politikası onlara anlaşılmaz geliyor. Böylece muhtemeldir ki çar ya dış politikasını olduğu gibi değiştirmek zorunda kalacak, ya da selefleri Alexander I, Paul ve Peter III gibi nalları dikmeye mecbur olacak.

İngiltere ve Rusya'nın politikalarında aynı zamanda ortaya çıkacak bir çalkantıda, Prusya'nın yeri, kuzey ve güney sınırlarının istilaya karşı savunmasız kaldığı ve Almanya'nın savunma gücünün tükendiği bir sırada, neresi olacaktır? Savaşın patlamasından beri Prusya-Almanya'

nın Fransa'ya sadece 700,000'inin hâlâ ayakları üzerinde durduğu 1,500,000 asker gönderdiğini unutmamak lazım.

Bütün aksi görünüşüne rağmen, Prusya'nın durumu hoş olmaktan çok uzak.

Şayet Fransa dayanıp mütarekeyi, ordusunu yeniden düzenlemek için kullanır ve sonunda da savaşa gerçekten devrimci bir karakter verirse —ve marifetli Bismarck böyle bir sonuca varılmaması için elinden geleni yapıyor— yeni Alman, Borusya(*) Imparatorluğu hâlâ oldukça beklenmedik bir sopayı vaftiz niyetine yiyebilir.

Comtesse ve Franzchen'e en iyi dileklerimle.

K.M.

A propos: Bir keresinde bana Haxthausen tarafından toprak mülkiyetinin Westphalian (sanıyorum) şartları üzerine yazılmış bir kitaptan bahsetmiştiniz. Bunu bana gönderirseniz çok memnun olurum.

Ilişikteki yazıyı lütfedip Dr. Jacoby'e (Königsberg) gönderir misiniz, ancak tedbirli bir şekilde «pullayınız».

Ilişikteki mektup üzerine Dr. Johann Jacoby, Königsberg'in adresini karınıza yazdırınız.

Jennychen şimdi «Trantchen, Franzchen ve Wenzelchen»e selamını göndermemi istedi, bunu da böylece yerine getirmiş oluyorum.

[Bu mektuba ilişik olarak **Daily News**'dan kesilen ve

(*) Borusya: Prusya'nın eski adı, sık sık Prusya'nın feodal tabiatını belirtmek için alaylı bir biçimde kullanılır.

Marx'ın 16 Ocak 1871 tarihli mektubunu ihtiva eden aşağıdaki küpür vardır. Yayınlanan mektubun başlığı: **Almanya'da Basın ve Söz Hürriyeti]**

(1) Jules Favre ile Bismarck 28 Ocak 1871'de bir ateş kes anlaşması imzaladılar. Buna göre savaşa devam etmeye veya barışa yanaşmaya karar verecek bir Millet Meclisinin seçimi öngörülüyordu. 8 Şubatta seçim yapıldı. Thiers başkan seçildi ve derhal Bismarck'la barış anlaşması imzaladı (26 Şubat 1871).

(2) 1870 Eylül ayının ortasında Milli Savunma Hükümetinin birçok bakanı başkenti terk ederek direnişlerini sürdürebilmek için Fransa'nın güneydoğu şehirlerinden Bodeaux'ya geçtiler. Bu delegasyonun başkanlığını Gambetta yapıyordu.

Daily News'un Yazı İşleri Müdürüne(1),

Bayım,

Anlaşılan Bismarck Fransız Hükümetini «Fransa'da basın ve parlamento üyeleri vasıtasiyle fikirlerin serbestçe ifadesini imkansızlaştırmakla» suçlarken bir Berlin şakası yapmak istedi. Şayet «gerçek» Fransız fikirlerini tanımak istiyorsanız, lütfen Herr Stieber'e müracaat ediniz, kendisi Versailles **Moniteur**'ün editörü ve meşhur Prusya polis ajanıdır...

Bismarck'ın özel emriyle, Herr Bebel ve Liebknecht, hükümdara ihanet suçlamasıyla tevkif edildiler, sebebi sadece parlamentonun Alman üyeleri olarak görevlerini yapmaya cesaret etmeleriydi, yani Reichstag'da Alsace ve Lorraine'in ilhakını protesto etmek, yeni savaş kredilerine karşı oy kullanmak, Fransız Cumhuriyeti'ne olan sempatilerini ifade etmek ve Almanya'yı bir Prusya kışlası haline getirme teşebbüslerini kınamak. Benzer görüşleri ifade ettikleri için Sosyal Demokrat Partinin Brunswick Komitesi üyeleri, geçen Eylülün başından beri, forsalar gibi muamele görüyorlar ve hâlâ vatana ihanet suçlamasıyla gülünç bir takibata tabi tutuluyorlar. Aynı akıbete Brunswick Manifestosunu dağıtan çok sayıda işçi de uğradı. Benzer bahanelerle, Leipzig **Volkstaat**'ın yazı işleri müdür yardımcısı vatana ihanet suçlamasına uğradı. Prusya dışındaki birkaç bağımsız Alman gazetesi Hohenzollern bölgesinde yasaklandı. Alman işçilerinin Fransayla şerefli bir barış yapılmasını desteklemek için yaptıkları miting-

ler polis tarafından hergün dağıtılıyor. General Vogel von Falkenstein tarafından safça ifade edilen resmi Prusya doktrinine göre, Fransa'daki Prusya komutanlığının amaçlarına karşı gelmeye teşebbüs eden her Alman vatana ihanet suçlusuydu. Eğer M. Gambetta ve meslektaşları, Hohenzollern'ler gibi, kamuoyunu zorla susturmak zorunda kaldıysa, sadece Prusya metodlarını uygulamışlardır ve savaş bahanesiyle Fransa'da olağanüstü hal ilan etmişlerdir. Alman toprağındaki Fransız askerleri, sadece Prusya zindanlarında çürümekte olanlardır. Buna rağmen, Prusya hükümeti olağanüstü hali sürdürmeye kendisini şiddetle mecbur hissediyor; bu, askeri despotizmin en kaba ve tiksindirici şekli olan bütün kanunların yürürlükten kaldırılması halidir. Fransız toprağı nerdeyse bir milyon Alman işgalciden zarar görmektedir. Ve Fransız hükümeti Prusya'nın «fikirlerin serbestçe ifadesini zorlaştırmak» metodundan korkusuzca vazgeçebilir. Iki tabloyu birbirleriyle karşılaştırınız! Bununla beraber, Almanya'nın, Bismarck'ın fikir hürriyetini yutma ihtiyacına yetmeyecek kadar dar bir saha olduğu ortaya çıktı. Lüksemburg'lular **Fransa'ya olan sempatilerini** izhar ettikleri zaman, Bismarck'ın bu duygusunun ifadesini Londra tarafsızlık anlaşmasından vazgeçmesinin bahanelerinden biri olarak kullandı. Belçika basını benzer bir günah işleyince de, Brüksel'deki Prusya elçisi Herr von Balan, Belçika bakanlığından sadece anti-Prusya makalelerin değil, Fransızları kurtuluş savaşlarında teşvik edeceğini hesapladıkları raporların dahi yayımının yasaklanmasını istedi. Bu çok mütevazi talep, gerçekte, Belçika anayasasının «Pour le roi de Prusse»(*) geçici olarak yürürlükten kaldırılmasıydı.

(*) Prusya Kralı için. Aslında burada edebi olarak da alınabilecek bir kelime oyunu, «beyhude yere, boşuna» anlamına da kullanılır.

Bazı Stockholm gazetelerinde Wilhelm «Annexander» in(*) dillere düşmüş «dindarlığı» hakkında bazı mülayim şakalar çıkmaya başlar başlamaz Bismarck vahşi bir mektupla Isveç kabinesini azarladı. St. Petersburg meridiyeninin altında bile, kanuna aşırı aykırı, bir basın görmenin yolunu buldu. Ve onun alçak gönüllü yalvarışları üzerine, öndegelen Petersburg gazetelerinin yazı işleri müdürleri Sansür Şefince celbedildi ve kendilerine çarın sadık Borusyalı hizmetkarı ile ilgili her türlü tenkitçi gözlemden uzak durmaları hatırlatıldı. Editörlerden biri, M. Zagulyaev ,bu gizli ikazı **Golos**'un sütunlarında yazacak kadar ihtiyatsızdı. Rus polisi tarafından derhal üzerine atlandı ve bir uzak eyalete postalandı. Bu jandarma metodlarının sadece savaş ateşinin buhranları yüzünden olduğuna inanmak bir hata olur. Aksine, bunlar Prusya kanunlarının ruhunun tamamiyle metodik bir şekilde uygulamalarıdır. Prusya ceza kanununda ilginç bir kayıt vardır ki buna göre, herhangi bir yabancı ister kendi ülkesinde ister başka bir ülkede ikamet etmekte olsun, «Prusya Kralına hakaret» ve «Prusya'ya ihanet» iddiasıyla takibata uğrayabilir. Fransa —ki davası bereket, umutsuz olmaktan hayli uzak— şu anda sadece kendi ulusal bağımsızlığı için değil, Almanya ve Avrupa'nın da kurtuluşu için savaşıyor.

Saygılarımla,
KARL MARX

Londra, 16 Ocak.

(*) Alexander ve Annexer kelimelerinden yapılma bir kelime oyunu, **Annexer**: ilhak eden.

(1) Daily News'un redaksiyon kurulu Marx'dan «Almanya'da basın ve söz özgürlüğü» konulu bir yazı yazmasını istedi. Marx'ın 16 Ocak 1871'de gönderdiği bu mektup Daily News'de yayımlandı.

Londra, 12 Nisan 1871

Azizim Kugelmann,

Sizin «doktor emirleriniz» etkili oldu ve benim Dr. Mathesson'a muayene oldum, şimdi kendimi geçici olarak onun tedavisi altına koymuş bulunuyorum. Bununla beraber, ciğerlerimin mükemmel durumda olduğunu ve öksürüğün bronşitle alakalı olduğunu söylüyor v.s., Keza, karaciğeri de etkileyebilir.

Dün, güvenilir olmayan bir kaynaktan, Lafargue'nin (1) (Laura değil) Paris'de olduğu haberini aldık.

Benim **Onsekizinci Brumaire**'in son bölümüne bakarsanız görürsünüz ki orada «Fransız devrminin gelecek teşebbüsü artık bürokratik askeri makinayı bir elden diğerine geçirmek değil, fakat onu parçalamak olacaktır ve bu, Kıtadaki bütün gerçek halk devrimleri için esastır» diyorum. Ve kahraman Parti yoldaşlarımızın Paris'de yapmaya çalıştıkları da budur. Bu Parislilerdeki ne esneklik, ne büyük tarihsel öncülük ve ne büyük fedakarlık kaabiliyetiymiş! Dış düşmandan ziyade içerdeki ihanetin sebep olduğu altı aylık bir açlık ve yıkıntıdan sonra, sanki Fransa ve Almanya arasında hiç savaş olmamış ve sanki düşman Paris'in kapılarında değilmiş gibi, Prusya süngüleri altında ayaklanmak! Tarihte benzer büyüklükte bir örneği daha yoktur. Yenildikleri takdirde, sadece «çok kibar olmaları» suçlanmalıdır. Birinci Vinoy'den sonra derhal Versailles'a yürüyeceklerdi ve Paris Ulusal Muhafızlarının karşı-devrimci kesimi ricat etmek zorunda kala-

caktı. Gerçek an, aşırı vicdanlılık yüzünden kaçırıldı. Sanki şu zararlı **abortion** Thiers'in Paris'i silahsızlandırmaya teşebbüsü ile iç savaş zaten başlamamış gibi, **iç savaşı başlatmak** istemediler. İkinci hata: Merkez Komitesi, Komün'e yol açmak için yetkilerini çok çabuk teslim etti. Yine aşırı «şerefli» bir vicdanlılık yüzünden! Ne olursa olsun, bu, yani şimdi Paris'de meydana gelen ayaklanma eski toplumun kurtları, domuzları ve rezil sokak köpekleri tarafından ezilse bile— Partimizin Paris'deki Haziran ihtilalinden bu yana en şerefli eylemi olabilir. Bu Paris'lileri, cenneti altüst edenleri; kışlalarında babasının ölümünden sonra doğmuş soytarıları, Kilisesi, lahana-junkerliği ve hepsinin üstünde filisteniyle, Alman-Prusya Kutsal Roma İmparatorluğu cennetinin köleleri ile karşılaştırınız.

A propos. Louis Bonaparte'ın hazinesinden doğrudan iane alanların listesi **resmi basında** çıktı, buna göre Vogt 1859 Ağustosunda 40,000 frank almış ilerde kullanmak için Liebknecht'i **fait**'den(*) haberdar ettim.

Haxthausen'i gönderebilirsiniz, zira **yakınlarda** sadece Almanya'dan değil, Petersburg'dan bile tahrip olmamış vaziyette çeşitli broşürler v.s. aldım.

Gönderdiğiniz gazeteler için teşekkürler (Almanya, Reichstag v.s. hakkında birşeyler yazmak istediğimden, sizden daha fazlasını isteyeceğim).

Lady Comtesse ve Franzchen'e en içten selamlarımla.

K.M.

(*) Durum

(1) Lafargue, Paris'e gitmek için bulunduğu Bordeaux'den ayrıldı. Bordeaux'da silahlı bir ayaklanma tertip etmek için Komünden «tam yetki» istiyordu.

17 Nisan 1871

Azizim Kugelmann,

Mektubunuz kazasız belasız geldi. Şu anda ellerim hep dolu. Dolayısıyla sadece birkaç kelime yazabileceğim. 13 Haziran 1849 v.s. gibi küçük-burjuvavari gösterileri, nasıl oluyor da Paris'deki şimdiki durumla karşılaştırabiliyorsunuz anlıyamıyorum.(*)

Dünya tarihi, şayet mücadele sadece şaşmaz biçimde lehte olan şanslarla kabul edilseydi, şüphesiz çok kolay yapılırdı. Öte yandan «tesadüfler» hiç rol oynamamış olsaydı, bu çok mistik birşey olurdu. Bu tesadüfler, gelişimin genel seviyesine tabii olarak saçılırlar ve yine başka tesadüflerle dengelenirler. Fakat hızlanma ve gecikmeler böyle «tesadüflere» çok bağlıdır, bunda hareketin başlangıcında, başında bulunan kişilerin karakterlerinin de «tesadüfleri» de vardır.

Bu seferki belirleyici ve aleyhte «tesadüf» hiçbir şekilde Fransız toplumunun genel şartlarında değil, Prusyalıların, Fransa'daki mevcudiyetinde ve Paris'in hemen önündeki pozisyonlarında aranmalıdır. Paris'liler bunun mükemmelen farkındaydı. Tamamiyle bu yüzden Paris'lileri savaşmak veya bir mücadele vermeden açlıktan öl-

(*) 13 Haziran 1849'da Milli Meclisin aşırı sol kanadı olan Montagne Paris'de Romen Cumhuriyetçilerin Fransız askerlerince şiddetle bastırılmasını protesto için bir gösteri düzenlemişti. Gösteri kolaylıkla dağıtıldı ve Fransa'daki küçük burjuva demokratların kokuşmuşluğunu gösterdi.

mek alternatifleriyle karşı karşıya bıraktılar. İkinci halde, işçi sınıfının hayal kırıklığı, şu veya bu sayıda «önderin» kaybından çok daha büyük bir talihsizlik olacaktı. İşçi sınıfının kapitalist sınıfa ve onun devletine karşı mücadelesi Paris'deki mücadeleyle yeni bir devreye girmiş bulunuyor. Yakın gelecekteki sonuçlar ne olursa olsun, dünya tarihinde değeri olan yeni bir kalkış noktası kazanılmıştır.

K.M.

Londra, 18 Haziran 1871

Azizim Kugelmann,

Sessizliğimi affetmelisiniz, şimdi bile sadece birkaç satır yazacak vaktim var. Biliyorsunuz, son Paris devriminden beri Versailles gazetelerince (Stieber teşri mesai ediyor) **grand chef de l'International** ve burada, Ingiltere'deki basınca da **par repercussion**(*) olarak suçlanıyorum.

Ve şimdi de **Beyannameye**(**) gelelim (size de gönderilecek). Beyanname müthiş gürültülere sebep oldu ve şu anda Londra'nın en çok iftiraya uğrayan ve en çok tehdit edilen adamı olmak şerefini taşıyorum. Bu gerçekten, odamda geçen yirmi sıkıcı yılın asudeliğinden sonra iyi oluyor. Hükümet gazetesi —**Observer**— beni kanuni takibatla tehdit ediyor. **Qu'ils osent! Je me moque bien de ces canailles là**(***) Size **Eastern Post**'dan kesilmiş bir kupürü gönderiyorum, zira içinde bizim Jules Favre'in sirkülerine cevabımız var. Ilk olarak 13 Haziran tarihli **Times**'de çıktı. Bu itibarlı gazete, bu düşüncesizliğinden dolayı Mr. Bob Lowe'dan (Maliye Bakanı ve **Times**'in Murakıplar Heyeti üyesi) sert bir azar işitti.

Reuters'e en içten teşekkürlerimi ve Madame la Comtesse **et ma chère** Franzchen'e içten selamlarımı sunarım.

K.M.

(*) Geri tepmeyle.

(**) Fransa'da Iç Savaş. Birinci Enternasyonal Genel Kurul Bildirisi.

(***) Bırak meydan okusunlar! Bu alçaklara gülerim!

[İlişiktekinin metni aşağıdadır.]
Enternasyonal Emekçi Derneği.
Eastem Post Yazı İşleri Müdürüne!

Bayım.

6 Haziran 1871'de M. Jules Favre bütün Avrupa güçlerine bir sürküler göndererek, Enternasyonal Emekçi Derneğinin sonuna kadar takip edilmesini istedi. Belgeyi karakterize etmek için birkaç söz yetecek.

Statüzümün başında Enternasyonalin 28 Eylül 1864'de, St. Martin's Hall, Long Acre, Londra'da yapılan bir Açık Toplantıyla kurulduğu yazılıdır. Jules Favre kendi maksadına uygun düşmesi için kuruluş tarihini 1862'ye kadar götürüyor.

Prensiplerimizi izah etmek için, Enternasyonalin 25 Mart 1869 tarihli bir risalesinden alıntı yaptığını ilan ediyor. Ve alıntıyı nereden yapıyor? Enternasyonalden başka bir cemiyetten. Bu tür bir manevraya, henüz nisbetten genç bir avukatken, Cabet tarafından iftira iddiasıyla hakkında dava açılan **National** gazetesini savunmak zorunda kalınca, daha o zamandan müracaat etmişti. O olayda Cabet'in broşürlerinden alıntılar okuyor gibi görünüp, kendi yaptığı tahrifleri okumuştu - Cabet'in hoşgörüsü olmasaydı, bu hile mahkeme oturumu sırasında tesbit edilebilir ve Jules Favre Paris barosundan atılarak cezalandırılabilirdi. Enternasyonalin diye alıntılar yaptığı belgelerin hiçbirisi de Enternasyonalin eseri değildir. Örneğin şöyle diyor: «Kendi kendini Temmuz 1869'da tesis eden

Genel Kurul, İttifakın kendisini ateist ilan ettiğini söyler.» Genel Kurul hiçbir zaman böyle bir belge yayımlamadı. Aksine, Jules Favre'nin de iktibas ettiği İttifakın orijinal statüsünü — **L'Alliance de la Democratie Socialise** (Cenevre) iptal eden bir belge yayımladı.

Kısmen de İmparatorluğa çatar göründüğü sirkülerinde Jules Favre, Enternasyonale karşı, İmparatorluğun ülkelerinden bile önce perişan bir şekilde yıkılan ve imparatorluğun savcıları tarafından nakledilen polis yalanlarını tekrar ediyor.

Enternasyonal Genel Kurulunun geçen Temmuz ve Eylülde savaş hakkındaki iki Bildirisinde Prusya'nın Fransa'ya yönelttiği fetih plânlarını teşhir ettiği bilinir. Daha sonra Jules Favre'nin özel sekreteri Mr. Reitlinger, şüphesiz boş yere, Genel Kurulun bazı üyelerine, Kurulun Bismarck aleyhine ve Milli Savunma Hükümeti lehine gösteriler düzenlenmesi amacıyla müracaatlarda bulundu; kurulun bu üyelerinden cumhuriyetin adının anılmaması özellikle istendi. Jules Favre'ın Londra'ya beklenen ziyareti dolayısiyle bir gösteri hazırlıkları —şüphesiz en halisane niyetlerle— Genel Kurul'a rağmen yapıldı, ki Genel Kurul 9 Eylül tarihli beyannamesinde Paris işçilerini Jules Favre ve arkadaşlarına karşı özellikle uyarmıştı.

Şayet, Enternasyonal, karşılık olarak, bütün Avrupa Kabinelerine, Jules Favre hakkında özel dikkatlerini mütevaffa Milliâre tarafından Paris'de basılan belgelere çeken bir sürküler gönderirse, Jules Favre ne diyecektir?

Saygılarımla
JOHN HALES(*)
Enternasyonal Emekçi Derneği
Genel Kurul Sekreteri.
256 High Halborn, W.C., 12 Haziran.

(*) Hales tarafından imzalanmış olmakla beraber Genel Kurulun bu cevabı aslında Marx tarafından kaleme alınmıştır.

27 Temmuz 1871

Azizim Kugelmann,

Lütfedip ilişikteki notu Liebknecht'e derhal gönderir misiniz?

Sükünetiniz bana çok acaip geliyor. Basılı eserleri ihtiva eden çeşitli paketlerin hiç birisinin de elinize geçmediğini düşünemiyorum.

Öte yandan, size yazamadığım için, şu eski göze göz, dişe diş prensibiyle beni cezalandırmak istiyorsunuz, bu çok anlamsız birşey olur. Unutmayınız ki, mon cher, şayet gün 48 saat olsaydı, şu geçtiğimiz aylar içinde günlük işlerimi yine de bitiremezdim.

Enternasyonal işleri muazzam ve buna ilaveten de Londra kendileriyle ilgilenmemiz gereken mültecilerle dolup taşıyor. Dahası, ben de canavarı kendi gözleriyle görmek isteyen öteki adamlarla gazeteci ve diğer her tipte insanla— dolup taşmaktayım.

Şimdiye kadar Roma İmparatorluğu zamanında Hristiyan efsanelerinin gelişmesi, o devirde matbaanın henüz icat edilmemiş olmasına bağlanırdı. Gerçek tamamiyle bunun aksi. Bir anda bütün dünyaya yalanlar yayan günlük basın ve telgraf, geçmişte bir asırda uydurulabilenden daha fazla efsane uyduruyor (ve burjuva sığırları buna inanıyor ve daha da büyütüyor.)

Kızlarım birkaç aydır Pirenelerde bulunuyorlar. Hâlâ geçirdiği zatülcempin sonucu olan bir takım etkilerden rahatsızlık çeken Jennychen, gözle görülür bir biçimde iyileşmekte olduğunu yazıyor.

Almanca mektuplarınız için en içten teşekkürler.

Sizin ve —kendilerine sıcak selamlarımı söylemenizi rica edeceğim— kıymetli eşinizin ve Franzehen'in iyi olduğunuzu umarım.

A propos! Pall Mall'a gönderdiğim mektupta bir düellodan sözedişime muhtemelen şaşırdınız. Mesele oldukça basitti. Şayet yazı işleri müdürüne birkaç ucuz espri yapması için bu bahaneyi vermese idim, kolayca bütün mektubu yayımdan alıkoyacaktı. Nitekim tuzağa düştü ve ben de böylece asıl amacıma ulaştım, yani Jules Favre ve şürekasına karşı Beyannamede bulunan suçlamaları kelimesi kelimesine bastı.

Selam
K.M.

9 Kasım 1871

Azizim Kugelmann,

Hâlâ işlerim başımdan aşkın olduğundan, size ancak şu birkaç satırı yazabiliyorum.

Belgeler geldi. Sonradan Viyana cour de cassation (*)'u tarafından lağvedilen, Viyana modelenin değerli bir taklidi.

Ilişikteki, kararın Fransızca ve İngilizce kopyalarıdır.

Madam la Comtesse ve Franzzchen'e en içten selamlar.

K.M.

(*) Temyiz Mahkemesi

9 Temmuz 1872

Azizim Kugelmann,

Jennychen için gönderdiğiniz 15 sterlinlik hediye için içten teşekkürler. O kadar çok çalıştım ki (iki saat içinde) Engels'le beraber Londra'yı terkedp dört veya beş günlüğüne denize (Ramsgate'e) gidiyorum. Dönüş tarihinden 2 Eylüle kadar (Hague'de [Lahey] Enternasyonal Kongresi var) işim başımdan aşkın olacak, ancak, ondan sonra yeniden daha serbest olacağım. Ama bu serbestlik ancak Eylül ortasında başlayablecek, zira Hague'ye bizzat gideceğim.

Belki birbirimizi daha sonra görebileceğiz (yani siz bana gelebilirsiniz, çünkü ben Almanya'da emniyette olamam).

Adio.
KARL MARX

Ilk bölümler (Almanca veya Fransızca) çıkar çıkmaz, şüphesiz elinize geçecek(*) **Meissner'den hiç memnun değilim**. Beni körükörüne arkasından götürdü önce ikinci baskıyı birdenbire ve beklenmedik bir aceleyle ilan edip

(*) **Kapital**'in ikinci Almanca ve birinci Fransızca baskılarının bölümleri.

(1871 Kasım sonu) beni sıkıştırdı; sonra da aylarca oyalanıp, en değerli zamanlarımın geçmesine sebep oldu. Sefil bir küçük filisten.

Meissner'i cezalandırmak için, şayet «ilk» bölümler ne oldu bahanesiyle **kendisine yazacak olursanız** iyi olurdu. Ve bu arada, son mektuplarımdan benim Meissner'den hiç memnun olmadığımın ve infial içinde olduğumun anlaşıldığına deyinip bunun sebebinin ne olduğunu sorunuz. Bu benim her zamanki tavrım değil! Adam «bugün olmazsa yarın olur» tavrıyla canımı gerçekten çok sıkıyor.

23 Temmuz 1872

Azizim Kugelmann,

Bu arada bir aksaklık olmadığı takdirde, 2 Eylülde Hague'de olacağım ve sizi orada görmekten çok mutlu olacağım. **Scissions,**(*), v.s.,'yi size zaten göndermiştim, fakat öyle anlaşılıyor k müsadere edilmiş. Bu yüzden bu mektubu da bir kopya gönderiyorum. Bugün daha fazla yazamadığım için beni mahzur görmelisiniz. Provaları Paris'e göndermeliyim ve genel olarak haddinden fazla işle yüklüyüm.

K.M.

(*) **Les pretendues Scissions dans l'Internationale (Enternasyonalde olduğu iddia edilen bölünmeler),** Marx tarafından Genel Kurul için Enternasyonal'deki Bakunincilere karşı (Fransızca) yazılan bir broşür.

29 Temmuz 1872

Azizim Kugelmann,

Enternasyonal Kongresinde (Hague, 2 Eylülde açılıyor) Enternasyonal için bir hayat memat meselesi olacak ve, ben çekilmeden önce, en azından, onu ayrılıkçı unsurlardan korumak istiyorum. Dolayısiyle Almanya'dan mümkün olduğu kadar çok temsilci olmalı. Siz her halükarda geleceğinize göre, Hepner'e yazıp size bir delegenin vekaletini temin etmesini istediğimi bildiriniz.

KARL MARX

26 Ağustos 1872

Azizim Kugelmann,

Lahey'de delegeler mavi bant takacaklar, böylece karşılamaya gelecekler kendilerin tanıyabilecekler.

Aksilikler olduğu takdirde:

Özel adres: Bruno Liebers, 148 Jacob-Catsstraat.
Halk Kongre Salonu: Concordia, Lombardstaat.

Çok acele yazdım, selamlar.

K M.

Londra, 1 9Ocak 1874

Azizim Wenceslas,

Engels mektubunuzu bana verdi. Böylece bu birkaç satırı yazıyorum. Döndükten sonra sağ omuzumda bir şirpençe çıktı, onu ameliyat ettiler: bu ilkini daha sonra bir çok küçük çıbanlar izledi ve sanıyorum şu anda **sonuncusunu** çekmekteyim.

Bundan başka, gazete dedikodularına hiç üzülmüyorum, **cevaplamayı ise hiç düşünmüyorum.** Ben bizzat, hayatta olduğuma dair herhangi bir işaret vermeyerek, İngiliz gazetelerinin zaman zaman ölümümü ilan etmelerine bizzat izin veriyorum. Hiçbir şey beni, arkadaşlarım vasıtasıyle kamu oyuna, sağlık durumum hakkında raporlar sunar görünmekten daha çok rahatsız etmez **(bu konuda en büyük günahkar sizsiniz).** Kamu oyuna metelik vermem ve arasıra başıma gelen hastalıklarımın abartıldığında, hiç değilse bunun bir avantajı oluyor; dünyanın herbir köşesindeki bilinmez adamların her türlü isteğini (teorik olan veya olmayan) önlüyor.

Lady Comtesse ve Franzchen'e nazik sözleri için içten teşekkürlerim sunarım.

Franfkurter Zeitung'u almakla çok memnun oldum ve içinde ilginç birçok şey buldum.

Seçimlerde ultramontane'lerin ve sosyal demokratların nisbi zaferi ile Bay Bismarck ve onun orta sınıf kuyruğu, ettiğini buldu.

. Dostunuz.

K.M.

A propos: Arkadaşım Dr. Gumpert'in (Manchester) tavsiyesi üzerine, şimdi şirpençe iltihabının ilk belirtilerinde cıvalı merhem tatbik ediyorum ve oldukça da iyi geliyor.

Kanaatinizce çok istikbal vaadeden Breslau'daki arkadaşınız «Dr. Freund'a ne oldu? Anlaşılan, **après tout, que c'est un fruit sec**(*).

(*) Ne de olsa, bu bir kuru meyvadır.

18 Mayıs 1874

Azizim Kugelmann,

Herşeyi aldım: Sizin mektuplarınızı (kıymetli eşiniz ve Franzchen'in dostça notları dahil), «Meyer»i (polis-sosyalist-**faiseur**(*), edebi karalamalar), **Frankurter** v.s.'den kesilen kupürleri ve nihayet Madame Tenge'nin mektubunu.

Durumuma gösterdiğiniz ilgiden ötürü size, ailenize ve Madame Tenge'ye çok müteşekkirim. Ancak yazamayışımı, belirsiz sağlık durumumdan başka herhangi bir sebebe bağlarsanız haksızlık etmiş olursunuz. Hastalık öyle ki, sürekli olarak çalışmamı engelliyor, ondan sonra da kaybettiğim zamanı telafi etmek için bütün öteki meşgaleleri (mektuplar dahil) ihmal etmeye zorluyor ve son olarak da insanın neşesini kaçırtıyor, eylemden soğutuyor.

Harrogate'den dönüşümden sonra bir şirpençe nöbetine tutuldum, sonra da başağrılarım yeniden başladı, uykusuzluk, v.s., bu yüzden Nisan ortasından 5 Mayısa kadar vaktimi Ransgate'de (denizkenarı) geçirmek zorunda kaldım. Ondan beri kendimi çok daha iyi hissediyorum, fakat tamamiyle iyi olmaktan çok uzağım. Mütehassısım (Manchesterli Dr. Gumpert) Karlsbad'a gitmem için ısrar ediyor ve mümkün mertebe erken hareket etmemi istiyor, fakat tamamiyle durmuş olan Fransızca tercümeyi artık

(*) Şarlatan adam.

bitirmem lazım, bunun dışında orada sizinle buluşabilmeyi çok daha fazla tercih ederdim.

Bu arada, yazamayacak haldeyken, ikinci cilt için birçok önemli materyali inceledim. Ancak Fransızca baskısı tamamlanmadan ve sağlığım tamamen düzelmeden, son çalışmaları yapmaya başlayamam.

Dolayısiyle, henüz yazı nasıl geçireceğimi kararlaştırmış değilim.

Alman işçi hareketindeki ilerleme (keza Avusturya'daki) bütünüyle tatminkar. Fransa'da teorik temelin ve pratik sağduyunun yokluğu çok açık. İngiltere'de şu sırada, sadece kırsal işçi hareketi bir ilerleme gösteriyor; sanayi işçileri ise, herşeyden önce şimdiki liderlerinden kurtulmalı. Onları Lahey Kongresinde suçladığım zaman, sevimsiz olacağımı, iftiraya uğrayacağımı v.s. biliyordum, fakat bu tür neticeler benim için daima ehemniyetsiz olmuştur. Orada burada insanlar bu suçlamayı yaparken sadece görevimi yapmakta olduğumu anlamaya başlıyorlar.

Birleşik Devletlerde Partimiz, kısmen ekonomik kısmen politik büyük güçlüklerle mücadele etmek zorunda, fakat ilerlemeler kaydediyor. Oradaki en büyük engel, her yeni hareketi derhal tahrif eden ve onun yeni bir «kumpanya-terfi işi»ne dönüştüren profesyonel politikacılardır.

Bütün diplomatik tedbirlere rağmen, yeni bir savaş kaçınılmazdır. **au peu plus tot, au peu plus tard**(*) ve bu sona ermeden ancak çok zayıf bir ihtimalle, heryerde şiddetli hak hareketleri olacak veya çok küçük mevzii ve önemsiz boyutlarda kalacaklar.

Rus Imparatorunun ziyareti Londra polisine epeyce zahmet veriyor ve buradaki hükümet, adamdan mümkün olan en kısa zamanda kurtulmakla memnun olacak. Bir ihtiyat tedbiri olmak üzere Fransız Hükümetinden, Polon-

(*) Er veya geç.

ya'lıları ve Rusları gözlemek için (çarın ikameti süresince), meşhur polis komiseri Plocke başlarında olarak, kırk polis istediler (Ali Baba ve kırk haramileri). Londra Polonya'lılarının sözde genel af dilekçeleri Rus elçiliğinin işi; buna karşılık olarak Polonyalılar, Wroblewski tarafından yazılıp imzalanan ve İngilizlere hitap eden bir dilekçe çıkarttılar ve bunu pazar günü Hyde Parkda çok sayıda dağıttılar. İngiliz basını (birkaçı hariç) dalkavukça itaatli —çar ne de olsa «bizim misafirimizdir»— fakat Rusya'ya karşı gerçek duygular Kırım Savaşından beri süregelen duygularla karşılaştırılamayacak kadar fazla düşmanca ve bir Rus prensesinin kraliyet ailesine girişi şüpheler uyandırdı. Olaylar, Paris Antlaşmasındaki Karadenizle ilgili kararların keyfi olarak feshi, Orta Asya'daki fetihler ve hilekarlıklar v.s., John Bull'u kızdırıyor ve Disraeli, Gladstone'un kaypak dış politikasını devam ettirdiği takdirde dümenin başında herhangi bir süre kalma şansı yoktur.

Kıymetli eşinize ve Mademi Tenge'ye en sıcak selamlarımla.

K M.

24 Haziran 1874

Azizim Kugelmann,

Neticede en küçük kızım Elanor'la (Tussey deriz) beraber Ağustos ortasında Kalsbad'a gitmeye karar verdim. Dolayısiyle siz pansiyon meselesinin icabına bakıp, bana haftalık ücret hakkında bilgi vermelisiniz. Sonradan ne olacağı duruma bağlı olacak.

Hanımefendi Comtess'e ve Franzchen'e en içten selamlarımla.

K.M.

Avusturya hükümeti bana güçlükler çıkartacak kadar aptal olabilir; bu yüzden niyetlendiğim seyahat hakkında kimsenin hiçbir şey bilmemesi tavsiye olunur.

4 Ağustos 1874

Azizim Kugelmann,

Sekiz gün kadar önce, kıymetli eşinize birkaç satır yazıp, tek torunumun ölümünü ve en küçük kızımın ciddi hastalığını bildirmiştim. Bu, kızın uzun süredir çekmekte olduğu hastalıktan soyutlanmış birşey değil, aksine onun birdenbire patlak vermesi idi. Eleanor, şimdi, doktorunun (Madame Dr. Anderson-Garrett) umud ettiğinden çok daha evvel ayağa kalkmış bulunuyor. Şüphesiz hâlâ zayıf olmasına rağmen, şimdi seyahat edebilecek durumda. Madame Anderson, Karlsbard sularının kızın sağlığının düzelmesine yabana atılmayacak katkısı olacağını düşünüyor, tıpkı Dr. Guppert'in benim oraya gitmemi tavsiyeden ziyade emretmesi gibi. Jenny'i şimdi (iki hafta içinde demek istiyorum) terketmek benim için zor olacak. Bu bakımdan diğerlerinden daha az metinim ve aile elemleri beni daima çok yaralar. Insan, benim gibi, dış dünyadan hemen hemen tecrit olmuş durumda ne kadar çok yaşarsa, kendi çevresinin duygusal hayatına o kadar çok yakalanıyor.

Sizin Karlsbad adresinizi açık olarak bana göndermelisiniz ve özellikle, kıymetli eşinize ve Franzchen'e dostça ve sevgi dolu mektuplarını cevaplayamadığım için özürlerimi iletmelisiniz.

K M.

10 Ağustos 1874

Azizim Kugelmann,

15 Ağustostan (Cumartesi) önce yola çıkamam ve Tussy'nin kendisini çok fazla yormaması gerektiğinden, oraya varışımız dört gün alacak,

Selam.

K.M.

: 15.— TL.